

198/1958

MAGYAR REFORMÁTUSOK
A CSEHSZLOVÁKIAI
KISEBBSÉGI SORSBAN

EX LIBRIS
ECCLESIAE CHRISTI
REFORMATAE KOMÁRO-
MIENSIS A° c. MCML.

IRTA:

TÁRNOK GYULA

REF. LELKIPÁSZTOR

*Fülöp Szijmonovich
a régi nyelven
Komárom 1929. IX. 12-én
1938-1939. D. Tarnok Gyula*

Bevezetés.

A dolgozat, amely itt következik, jelenlegi fogalmazásában már az 1938. év első felében készen volt. Írója, az akkor még létező, gyászos emlékü Csehszlovák köztársaságban 10 évre érvényes állampolgársággal a kisebbségi sors keserves életét élte. Az állampolgárság 1939-ben járt le. Ez a körülmény sok tekintetben hangfogó használatára kényszerítette az író, mert szármolnia kellett a csehszlovák cenzurával, a híres cseh kémrendszerral és a teljesen nyílt hang használatának következményeivel.

Dolgozatunkban eredetileg helyet adtunk a theologia történetének és a gyakorlati theologia néhány alapvető elvi kérdése megtárgyalásának arra való tekintettel, hogy a csehszlovákiai magyar református lelkészek nem igen juthattak hozzá ilyenemű dolgozatokhoz. Ma már — Istennek legyen érte hála! — feltárult a lehetőség ezeknek beszerzésére. Azoknak pedig, akik még továbbra is szlovák területen maradtak, ez a dolgozat épúgy alig lesz beszerezhető, mint az eddigi magyarországi termékek. Így az imént említett két részt elhagytuk, mert ami akkor még szükségesnek látszott, ma már felesleges lenne. Különben is az egyes részek nem voltak annyira szerves összefüggésben, hogy az elmaradt két rész nélkül is nem állhatna meg önállóan dolgozatunk. Rajtunk kívül álló okok, a nagy világtörténeti események, az anyaországtól való elzártságunk késleltette a dolgozat előbbi megjelenését.

A dolgozatban a kisebbségi sorsot a gyakorlati theologus szempontjából vizsgáljuk. Amennyire lehetséges volt, igyekeztünk őszinte képet adni a kisebbségi sorsban élő csehszlovákiai református egyház helyzetéről. Így óhajtottuk szolgálni a magyarországi theologusokat és érdeklődőket azzal, hogy áttekintő képet nyerhessenek itteni egyházunk állapotáról, a kisebbségi sorsban élő testvéreinket pedig azzal, hogy magyar református öntudatunkat erősítve, elibük tárunk néhány indításra, tovább-

fejlesztésre váró gondolatot. Itt is a gyakorlati lelkipásztorkodás kérdéseit tartottuk szem előtt. Természetesen ma már egészen másképp íránk meg dolgozatunkat.

Az eredeti szövegben változtatásokat nem eszközöltünk. Így tájékozást nyerhet olvasónk afelől, hogy a cseh uralom alatt hogyan és mit írhattunk meg. De ahol feltétlenül szükségesnek látszott valaminő utólagos megjegyzés vagy magyarázat, azt jegyzetbe tettük az évszám: 1939 feltüntetésével. A dolgozatban felsorakoztatott adatok, amelyeknél nincs külön megjelölve a forrás, személyes tapasztalatokból származnak és feltétlenül hitelesek.

Dolgozatunk I. részében a kisebbségi sorssal általában foglalkozunk, hogy így megismertessük azokat az általános körülményeket, amelyek között híveink élete determinálódott. A II. részben a csehszlovákiai református egyházzól és ennek iskoláiról igyekszünk áttekintést adni. A III. részben a kisebbségi sorssban élő magyar reformátusság feladatairól szólnak. Bizonyára ennek a III. résznek megállapításai nem csupán a nemzetiségi kisebbségi helyzetben, hanem általában a kisebbségi helyzetben, tehát felekezeti kisebbségi sorssban is vonatkoztathatók.

Midőn dolgozatunkat nyilvánosságra hozzuk, ismételten is kérjük az olvasót, hogy olvasás közben soha egy pillanatra se hagyja figyelmen kívül azt a már fentebb is jelzett körülményt, hogy munkánkat a cseh cenzurára való tekintettel végeztük és még ezenfelül is dolgozatunk olyan időben készült, amikor minden magyar lélek, különösen aki benneélt az események központjában és megérezte, hogy csodavárással kell a magyar jövő elé néznie, napról-napra új izgalmak között ébredett és izgaltottan várta a felszabadulást. Azt gondoljuk, hogy miután megtörtént a várva-várt csoda, a Felvidéknek Isten kegyelméből történt felszabadulása, még mindig tanulságos marad dolgozatunk, amelyet legalább is történelmi dokumentumnak tekinthetünk a nehéz időkből. Reméljük, hogy ennek a célkitűzésnek sikerült megfelelnünk a gyakorlati theologia adatainak gyarapításával.

I. RÉSZ.

A kisebbségi sorssról általában.

1. §. A kisebbségi kérdés.

A kisebbség valamely mennyiségnek a felénél kisebb része, vagy általában olyan mennyiség, amely egy másik mennyiséghez viszonyítva, ennél kevesebb egységből áll. Jóllehet inkább csak a világháború után találkozunk ennek a fogalomnak gyakori használatával, mégsem újkeletű. Régebben, a világháború előtt, alkotmányos államokban a politikai pártok egymás közötti viszonyára nézve használták a kisebbség és többség kifejezéseket és jelentősége csak az államhatalom szempontjából volt.

Manapság a köztudat a kisebbség kifejezést lefoglalta a nemzetiségek egymásközi számbeli viszonyának a jelölésére. Emiatt azután olyan érzelmi, a lelkeséggel összefüggő vonatkozásokat is nyert a kisebbség szó jelentése, amit a világháború előtti parlamentáris harcokban szereplő kisebbségeknél — nemzetiségeknél — nem tapasztalhattunk. Ha akadt is 1918 előtt nemzetiségi alapon álló politikai irányzat — tudjuk, volt ilyen —, inkább csoportosultak a politikai pártok valamely eszmei irányzathoz és ezekben nem mindig a nemzetiségi kérdés volt a vezéreszme. A volt Osztrák-Magyar Monarchiában az uralkodóház mintha csak valóban úgy gondolkozott volna, hogy amíg egymást marja a nép, addig az uralkodónak nem kell nyugtalankodnia — általában arra törekedett, hogy a birodalomban élő nemzetiségek egymás elleni kijátszásával az egyes nemzetiségek nemzeti öntudatának kifejlődését gátolja. Így volt ez a fehérhegyi csata előtt és így volt a világháború fegyverletétel előtt is.

A világháború után a — főképen gazdasági — kényszerűségből összekovácsolódott monarchia felbomlásával az elfojtott nemzeti öntudat fellángolásában régi országhatárokat fel-

perzselt és egészen új államkereteket alkotott.¹ De amit évszázadok — sokszor szándékosan létrehozott — keveredése megalkotott, nem lehet évtizedek alatt megsemmisíteni. Így a nemzetiségek szétválasztása és elhatárolása sem lehetséges egyes nemzeti államhatárok szerint. A monarchia romjain alig képzelhető egyes totalitások államok felépítése. Itt totalitáson a száz százalékos nemzetiségi államot értjük. Ezért természetes, hogy napirenden van napjainkban a kisebbségi, vagy — ha úgy tetszik — a nemzetiségi kérdés. Természetes az is, hogy ebből a helyzetből kifolyólag egész embercsoportok életkörülményei megváltoztak, de megváltozott a lelki élete is. Minket a kisebbségi kérdés főként ebből a szempontból érdekel.

2. §. A kisebbségi öntudat és érzés.

A kisebbségi öntudat az egyén nemzetiségi helyzetének világos felismerése. Tiszta megértése annak, hogy az egyén Én-je egy bizonyos állami kereten belül milyen vonatkozásban van a saját nemzetével, amely nemzet azonban nem vezető nemzete az államnak. Kiváltképpen fontos a nemzeti öntudat meglétele akkor, amikor a kisebbségi nemzetnek önléte fenntartásáért küzdenie kell, vagy amikor a kisebbségi nemzet kollektivitásában kívánjuk az általános emberi érdekek munkálását előbbrevinni. Kisebbségi sorsban kisebbségi öntudatunknál fogva lesz határozottan tudatos nemcsak a gondolkozásunk, hanem egész életmegnyilvánulásunk is. Tudjuk, hogy nem a saját nemzetünk államában élünk, de mégis nemzetünkhöz tartozunk. A kisebbségi öntudat tehát nem csupán nemzetiségi, de állami szempontból is tudatosítja az egyén viszonylagos helyzetét mindkét irányban és a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a nemzetiségi polgárok közül lojális állampolgárok csakis kisebbségi és nemzetiségi öntudattal bíró egyének lehetnek.

A kisebbségi öntudat velejárója a nemzetiségi önérzet. A kettő elválaszthatatlan egymástól. Az öntudat feltárja az egyén

¹ A nemzetiségi öntudat megerősödése és felébredése nemcsak a veszített háború természetes következményeként jelentkezett, hanem egyes nemzetiségeknél mesterségesen is oly erővel szították, hogy az egyes nemzetiségi csoportokat tragikomikusan rántott bele a nemzeti öntudat túlméretezésébe. Legszembetűnőbben éppen a cseheknél láthattuk ezt. 1939.

viszonyát adott körülményeihez és erre azonnal feltámad valami minő lelki érzés is. A kisebbségi önérzet mineműsége attól függ, hogy milyen volt az öntudatunk. És itt közbe kell vetnünk egy újabb gondolatot. A kisebbséget általában mennyiségi szempontból szokták megítélni. Pedig lehet minőségi szempontból is vizsgálni ezt a kérdést. Szellemi és lelki téren ez a döntő. Gondoljunk Jézus tanítványaira. Mennyiségileg elenyésző kis számuk volt az emberiség egészéhez viszonyítva, de lelkileg többség voltak. Lehet valamely nemzetiség valamely államban számbeli kisebbség, de minőségi többség. Az öntudatos emberre sohasem hathat lelkileg lehangolóan a mennyiségbeli kisebbség tudata és érzete, ha tudatában és érzetében minőségi többség lehet.

A kisebbségi öntudat és önérzet nem csupán nemzetiségi szempontból jelentkezik, hanem felekezeti viszonylatban is. Felekezeti tekintetben is áll ugyanaz, amit nemzetiségi kisebbségi szempontból nézve a kérdést, már fentebb elmondottunk. Már most a Csehszlovákiában élő református magyarság tényleges helyzetéről legegyszerűbben úgy nyerhetünk tiszta képet, ha a statisztika adatait leolvassuk.

Két táblázatban szemlélhetjük az 1930. évi népszámlálás adatait, melyeket a Statisztikai Lexikon alapján állítottunk össze.² Az első táblázat a nemzetiségi, a második a vallási állapotot tünteti fel.³

² Ez a csehek szerinti hivatalos adatokat tartalmazza. Tekintetbe kell tehát vennünk, hogy nem egészen fedik az igazságot adataink, hiszen a csehek hamisításai eléggé ismeretesek. De még így is tanulságosak számunkra ezek a kimutatások. 1939.

³ Meg kell jegyeznünk, hogy a statisztikában a cseheket és a szlovákokat összevonva szokták feltüntetni, mint — soha nem létező — csehszlovák nemzetiséget, bizonyára azzal a céllal, hogy így nagyobb számot mutassanak ki. Valójában 7,406.493 cseh és 2,282.277 szlovák nemzetiségűt kellett volna kimutatnunk. Nem kívánjuk a népszámlálás lefolytatásának körülményeit és módozatait jellemezni, mégis meg kell mondanunk azt, hogy nem vették fel a nemzetiségek közé azokat, akik 15 évi, sőt régebbi ittlakás után sem kapták meg állampolgárságukat és így azért nem tartozhattak az állam valamely nemzetiségének kötelékébe, mert „cudzomci“ — külföldiek „idegenek“ lettek, a kimutatásban. Külön figyelemreméltó, hogy ezekből az idegenekből a magyaroktól lakott Szlovenszko területére 75.604 lélek jut, tehát az összslakosság 2:27 0/0-a. A nemzetiséget nem az anyanyelv, hanem a fajiság alapján állapították meg.

I. Nemzetiségi táblázat.

Nemzetiség	O r s z á g o k				Összesítés
	Cseh-ország	Morava, Szilézia	Szlovenszko	Podk. Rus.	
Csehszlovák . .	4,713.366	2,595.534	2,345.909	33.961	9,688.770
Német	2,270.943	799.995	147.501	13.249	3,231.688
Magyar	7.603	—	571.988	109.472	689.063
Orosz	7.162	—	91.079	446.916	545.157
Lengyel	1.195	79.450	—	—	80.645
Román	207	—	—	12.797	13.004
Zsidó	12.735	12.767	65.385	91.255	181.642
Cigány	30	?	30.626	?	30.656
Egyéb	1.318	9.442	1.710	1.479	13.949
Idegen	94.817	63.327	75.604	16.228	249.976
Összesen :	7,109.376	3,560.015	3,329.802	725.357	14,724.550

Igy vették fel külön a zsidó, cigány és „egyéb“ nemzetiségűeket, amivel a magyarság arányszámát csökkentették, amiből aztán a magyarság nyelvi jogainak csorbitása következett. Ez az eljárás csak azokkal szemben érvényesült, akik magukat magyarnak akarták vallani, mert például azt a zsidót, vagy cigányt, aki csehszlováknak vallotta magát, készséggel beírták csehszlováknak.

Különösen tanulságos az 1921. és 1930. évi népszámlálások összehasonlítása. Csak a Szlovenszkóra vonatkozó (mai Felvidék) adatokat ismertetjük, mivel itt laktak túlnyomórészen magyarok.

	1921	1930	Változás	
Magyar . .	634.827	571.988	fogyás	62.839
Zsidó . . .	70.522	65.385	„	5.137
Egyéb . . .	3.476	1.710	„	1.757
Idegen . . .	42.246	75.604	szaporodás	33.358
Csehszlovák	2,013.675	2,345.909	„	332.234
Ruszin . .	85.628	91.079	„	5.451
Német . . .	139.880	147.501	„	7.621
Cigány . .	7.999	30.626	„	22.672
Összlakosság	2,998.253	3,329.802	szaporodás	331.549, ebből
csehszlovák állampolg.	2,955.988	3,254.189	„	298.191

II. Vallási táblázat.

Felekezet neve	O r s z á g o k				Összesítés
	Cseh-ország	Morava, Szilézia	Szlovenszko	Podk. Rus.	
Róm. kat.	5,316.448	3,061.631	2,384.355	69.262	10,831.696
Más kat.	25.476	—	213.721	359.166	598.363
Protestáns . . .	325.235	174.450	410.071	—	909.756
Csehszlovák . .	618.305	161.367	—	—	779.672
Pravoszláv . . .	14 727	—	—	112.034	126.761
Izraelita	76.301	41.250	136.737	102.542	356.830
Református . . .	—	—	145.829	70.833	216.662
Egyéb	4.968	16.438	22.199	6.567	50.172
Felekezetnélküli	727.916	104.876	16.890	4.953	854.638
Összesen :	7,109.376	3,560.015	3,329.802	725.357	14,724.550

Akár arra gondoljunk, hogy a változásokat az elnemzetlenítő politika okozta, akár arra, hogy a népszámlálás bizonyos célzatossággal végeztetett, mindenképen megállapíthatjuk a következőket:

Egészen bizonyos, hogy 9 év alatt csupán Szlovenszkóra nem költözött be 33.358 idegen, mikor már előbb is 42.246 idegen tartózkodott itt. Tehát arra kell következtetnünk, hogy 9 év alatt 33.358 lakost fosztottak meg állampolgárságától. Gondolható, hogy ez a szám a magyarokból adódott.

Némileg tisztábban látunk, ha egy szlovenszkói községet nézünk meg a népszámlálások tükrében. Előrebocsátjuk, hogy a 9 év alatt sem nagyobb beköltözés, sem telepítés nem történt Kurtakeszi községben, amelyről itt szó van:

	csehszlov.	magyar	német	zsidó	egyéb	idegen	összlakos
1921. év :	4	900	2	—	—	—	906
1930. év :	652	591	1	22	1	7	1274

Érthetetlen eltolódás mutatkozik a magyarság kárára. Magyarázatot abban találhatunk, hogy 1928-ban a Slovenská Liga 2 tanerős szlovák iskolát állított fel ebben a községben, amely később 4 tanerősre bővült és az oda-helyezett szlovák tanítók nagyszerű eredménnyel elvégezték elnemzetlenítő missziójukat a visszaszlovákosítás ürügye alatt.

Visszatérve a szlovenszkói statisztikára, feltűnő z, hogy csupán a ma-

gyar és zsidó nemzetiségnél mutatkozik fogyás. Ha a magyarság fogyásának okát keressük, tekintetbe kell venni az egész államra vonatkozó adatokat, amelyek szerint Cseh-Morvaországban és Kárpátalján 10.141 magyarral volt több az 1930-as népszámláláskor. Ebben a számban szerepelhetnek a szlovenszkói főiskolások és katonák, akik a népszámláláskor az előbb említett országokban tartózkodtak. Még így is, — ha a természetes szaporodást teljesen figyelmen kívül hagyjuk, — hiányzik 52.698 magyar lélek. De a természetes szaporodást is figyelembe kell vennünk, ami a szlovenszkói 8°/o-os átlag alapul vételével az 1921. évi állapot szerint kereken véve 635.000-nek a 8°/o-át: 51.000, tehát így a valóságos fogyás több mint 100.000 lélek.

Ezt a körülbelül 100.000 lelket a következőképen találhatjuk meg valamennyire megközelítően:

Az összes állampolgárok számának növekedése 298.191, ami megfelel az országos átlagnak. Ezzel szemben a csehszlovák nemzetiség szaporodása 332.234, ami 34.043-mal több az átlagosnál. A cigányoknál a szaporulat 22.672, ami a 1921-es állapothoz 282·87°/o-ot jelent. Ha tehát itt is megmaradunk az átlagos 8°/o mellett, akkor a természetes szaporodásnak, 640-nek a levonása után a magyarság javára esik 22.032 lélek. Ugyanígy kell eljárunk az idegeneknél is. Innen is 29.978 lélek jut a magyarság javára, ha levonjuk a 8°/o-os természetes szaporodást, 3380-at. Összegezve most már:

Más országokba költözöttek száma	10.141
Csehszlovákoknak természetes felüli szaporulata	34.043
Cigányoktól a magyarság javára jön	22.642
Idegenektől „ „ „ „	29.978
Összesen:	96.804

Igy nagyjában nyomára jövünk, hová tűnt el a több mint 100.000 hiányzó magyar lélek.

Az elnemzetlenítés természetesen nem kimélte a magyar református egyházat sem. Erre nézve legjobb szemléltetést az 1910. és 1930. évi népszámlálások adatainak összevetésével adhatunk ugyancsak Szlovenszkóról a reformátusok nemzetiségi megoszlásának feltüntetésével:

	1910-ben		1930-ban	
	száma	%-ban	száma	%-ban
Nemzetiség				
csehszlovák	9.300	4·2	18.944	8·7
magyar	212.192	95·5	195.352	90·2
német	371	0·2	432	0·2
egyéb	268	0·1	1.934	0·9
Reformátusok	222.131	100	216.662	100

(Ezt a részt egyfelől dr. Sziklay Ferenc: Összehasonlító Statisztikai Kimutatás című, kézirat gyanánt készült dolgozata, másfelől a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete kiadásában megjelent: „A Felvidéki Magyarság Húsz Éve 1918—1938. [Budapest 1938.] című könyve, azonkívül a „Zprávy Štátného Úradu Štatického Republiky československej“ és a Mimoreriadne Zprávy št. úradu štatického Republiky československej“ XIV., illetve IV. évfolyamának adatai alapján állítottuk össze. 1939.)

A csehszlovákiai hivatalos népszámlálás adatai világosan elénk tárják, hogy a csehszlovákiai magyarság a többi nemzetiséghez viszonyítva cca 4.78^o/o-os kisebbséget alkot.⁴ A református magyarság pedig az összmagyarságnak csaknem egyharmada. A református egyházhoz szlovák hívek is tartoznak. Ha ezeket leszámítjuk, akkor a református magyarság számát kereken 200.000-re becsülhetjük. Ez a szám egy csaknem 15 millió lakosságú államban bizony nagyon kicsi. Természetes, hogy az itt élő magyarság, de kiváltképen a református magyarság a kisebbségi tudat és érzet különös felelősségét és következményét nemzeti és vallási síkban egyaránt viselni kénytelen.

3. §. A magyarság általános helyzete.

Röviden vázolnunk kell a magyarság általános helyzetét Csehszlovákiában, hogy így teljesebb képet nyerhessünk azokról a körülményekről, melyek tagadhatatlanul hatással lehetnek az ember vallásos életének a megélésére. Négyféle síkban tartunk helyzetszemlét.

1. *Politika.* A köztársaság megalakulásakor alkotmányt hozó nemzetgyűlés ült össze tisztára csehekből és szlovákokból. *A magyarok, németek és ruszinok itt nem vehettek részt, ahol róluk, de nélkülük határoztak.*⁵ Az államfordulat utáni első hónapokban a magyarság semminemű politikai jogát sem gyakorolhatta, nem szervezkedhetett. Hosszúra nyulna annak rész-

⁴ A két táblázat összehasonlításából megállapíthatjuk azt is, hogy éppen a magyaroktól lakott országokban, tehát Szlovákiában és Kárpátalján az izraeli vallású lakosok aránytalanul nagyobb számban vallották magukat zsidó nemzetiségűeknek, mint a többi, tehát csehektől és tótoktól lakott országokban. Ez természetesen a magyarság arányszámának a rovására történt. A magyar kisebbségi öntudat és önérzet szempontjából nagyjelentőségű és letagadhatatlan történelmi valóság felismerésére indíthat ez a tény. 1939.

⁵ Az 1918. évi 11. számú törvény, amely október 28-án kelt, kimondja, hogy: a csehszlovák nemzetet az új állam alkotóelemének kell tekinteni, tehát megalkotja az első- és másodrendű állampolgárságot. A csehszlovák alkotmányt a legmeregvebb cseh centralizmus hatotta át. A kisebbségi jogokat, amelyekre az 1919 szeptember 10-én Saint Germain en Layeben kötött kisebbségi szerződés kötelezte őket, alkotmánylevelükbe kihagyásokkal és önkényes megváltoztatásokkal vették fel, de még ezeket sem a kisebbségek, hanem csupán a csehszlovákok javára érvényesítették. 1939.

letes ismertetése, hogy ezután miféle alakulatok, pártok születtek egymásután avégből, hogy a magyarság is kivehesse részét a politikai életből. A mai helyzet az, hogy a húsz évvel ez előtti kábultság hatásai még ma is érezhetők.⁶

Politikai tekintetben sokszor felmerült már a kérdés, hogy az aktivitás vagy passzivitás, a kormánypártokhoz csatlakozás, vagy az ellenzékbe tömörülés szerezhette-e előnyöket a magyarság számára? Népünknek nem volt politikai iskolázottsága. Ezért a sokfelé való csábítgatás nála könnyen talált eredményre. De nem volt nemzetiségi öntudata sem. Így azután, amikor a cseh nemzet nagy pártjai egész egyszerűen magyar alosztályokat állítottak fel, ezekbe bizony beterelhették a magyarokat is. Példának okáért a nemzetköziséget valló szociáldemokrata párt sem engedte meg, hogy külön magyar szociáldemokrata párt alakulhasson, ahol a magyar szociálisták nemzeti önértékük kielégítésével tömörülhettek volna, hanem csupán a csehszlovák szociáldemokrata párt magyar osztályának lehettek tagjai. Ugyanezt az eljárást követte a csehszlovák agrárpárt is, amelynek sikerült agrár népünk elég tekintélyes részét megszereznie a csehszlovák érdekek pártolására. Mert az csak természetes, hogy ezek a pártok — jóllehet adtak is egy-egy képviselőt magyar származású embernek — mégis elsősorban a csehszlovák nemzetiség érdekeit szolgálták.⁷

A magyarságnak csak egyetlen, tisztára magyar érdekeket védő és szolgáló politikai pártja maradt: a volt keresztény szociálista és a volt magyar nemzeti pártok egyesüléséből alakult

⁶ Még 1938 júniusában, amikor pedig igen forró volt a levegő, mindig akadtak megtévedt magyarok, akik nem tudták megérteni az idők hívó szavát a magyar összefogásra és így tiszta magyar községekben is történtek jelölések a községi választások alkalmából a cseh érdekeket szolgáló agrár- és szoc.-dem. pártra. 1939.

⁷ A szoc.-dem. párt hivatalos neve: Csehszlovák szociáldemokrata munkáspárt. Az agrárpárt hivatalos neve: Republikánus földműves és kisgazdapárt. Az előbbi nemzetközi viszonylataiból mindenki jól ismerheti. Az utóbbi pedig lényegében intranzigens cseh nemzeti pártalakulat, amely a nem csehektől lakott területeken földigéretessel és különféle gazdasági előnyök beígértésével hitegetve a tömegeket, tekintélyes csoportokat tudott megszervezni. Természetesen nagy mértékben segítségére volt népünknek a már előbb is említett politikai iskolázatlansága, amit kiváltképpen igazol az is, hogy még a cseh fasiszta pártnak is sikerült a magyar lakosság köréből — ha nem is hosszabb időre — elég nagyszámú szavazatot szereznie. 1939.

»Egyesült Országos Keresztényszociálista és Magyar Nemzeti Párt«, amely ebben a formájában 1936 június 21-ike óta fáradozik a magyarság szétszórt csontjainak összegyűjtésén és életrekeltésén. Ennek az egyesülésnek gyümölcsei még csak mostanában kezdenek mutatkozni, az 1938. évi június havában megtartott községi választások alkalmából, amikor sikerült nekik a magyarság elég széles rétegeit egységrehozni. Számszerű, pontos adataink erre nézve még nincsenek, ezért tovább e kérdést nem is tárgyalhatjuk.

2. *Gazdasági* tekintetben a földreform végrehajtása folyamán nagy károsodás érte a magyarságot. »Csehszlovákia összesen 4,057.158 hektárnyi területet, az összterület 28.62 százalékát foglalta le a földreform céljaira. A köztársaság magyarlakta területe 939.007 hektár, ebből a földreform céljaira 325.852 hektárt hasítottak ki, tehát a magyarlakta terület 34.72 százalékát. Az arány magasabb, mint az országos átlag. A parcellázás során az ottlakó magyarságnak csak a felosztott terület 20.63 százaléka jutott, nemzeti vagyonunkból ezzel 2 milliárd K^č értékű földet veszítettünk.«⁸ A földreform következménye lett az is, hogy az uradalmi alkalmi földmunkások, részaratók elvesztették kenyérkereseti lehetőségüket, ami által munkanélküliekké lettek, de meg az is, hogy ahol parcellázások történtek és egyesek vehettek pár holdnyi földet, a földre éhes magyar kisgazdák a magas gabonaárak mellett végezve számvetésüket, adósságra vásároltak, jegyeztettek maguknak földet, majd a mezőgazdasági termények áresése következtében fizetni nem tudtak, az államnyelven írt szerződések szövegét nem értették és így perekbe keveredtek, eladósodtak, vagy még azt is elvesztették, amijük azelőtt volt. Ha most már figyelembe vesszük, hogy a magyarság 65.3 százaléka földművelésből él, még pedig 38 százalék mint önálló mezőgazda, 27.3 százalék mint földmunkás, gazdasági cseléd és napszámos, akkor könnyen érthető, hogy amíg a történelmi országokban a földbirtokok 21%^a adósságmentes, addig Szlovákiában és Kárpátalján csak 11.4%^a. A köztársaságban jelenleg 370.000 mezőgazdasági üzem van eladósodva 26 milliárd K^č erejéig. A magyar gazdán a gabonamonopolium sem segíthet úgy, mint pl. a morvaország-

⁸ Borsody: Magyarok Csehszlovákiában. 85. l.

gin, mert az árak prágai paritás szerint vannak megállapítva és a fuvarlevonás tekintélyes a nagy távolság miatt. Egyébként is a gazdasági helyzetnek a magyaroknál történt leromlását nagyban az is okozza, hogy az értékesítő központok az állam földrajzi elnyúltsága következtében távolesnek a termelőtől.⁹

A kereskedelem szövetkezeti alapon való megszervezése jelentősen javíthatná a magyarság gazdasági helyzetét. Ebben a tekintetben, meg kell vallanunk, hogy a lakosság még mindig nem tudja mindenütt felfogni a szövetkezés értékét. Magyar részről Galánta központtal van egy kiváló szövetkezetünk, a »Hanza«, amelynek áruforgalma 1937-ben meghaladta a 60 millió Kőst. A szövetkezeti mozgalom korlátozás alá esik, amennyiben van egy szövetkezeti kényszerközpont, amelynek egyetlen magyar tisztviselője sincs és ennek a központnak ellenőrzési joga van. Ez a privilégium a történelmi országokban szintén nincsen meg. A hitelintézetek szervezését törvény szabályozza és korlátozza. Ezirányban egyébként az agrárpárti érdekeltségű földműves kölcsönös pénztárak meglehetősen elterjedtek Szlovákiában is.¹⁰

A világszerte általános gazdasági válság azért nehezebben elviselhető a kisebbségi sorsban élő nép számára, mert látnia kell az állampolgárok közötti egyenlőtlen elbánást a maga rovására az esetleges teherkönnyítéseknél, kedvezmények megadásánál vagy segélyek kiosztásánál, ami pedig nem annyira az alkotmányból folyik, mint inkább a végrehajtás részrehajlásából.

3. *Társadalmi élet* tekintetében sok helyütt van a magyarságnak egy nagy hibája: a közösségi érzet hiánya. Alakulnak kisebb csoportok városokon is, falvakon is, de nemcsak az osztálykülönbség miatt, hanem más egyéb alapokon is felmerülnek akadályok a nagyobb összefogásra. Ebből támadnak

⁹ Jellemző a finom kivitelű nemzetiségi elnyomásra az, hogy Szlovenszót és Kárpátalját olyan fuvardíjszabásokkal sújtották, mintha ezek a túlnyomó részben magyarlakta területek gyarmatok lettek volna. 1939.

¹⁰ Magában véve az, hogy törvényileg szabályozzák a szövetkezeti és hitelintézeti alapításokat, érthető lenne, ha ez nem arra irányult volna, hogy csak semmiképen se juthasson valami határozottan magyar érdekeltség ilyen szervezkedéshez. Általában minden téren a pártérdekeltség számított. Így a Földműves Kölcsönös Pénztárak is az agrárpártnak voltak a taggyűjtő központjai és csak természetes, hogy elsősorban cseh nemzeti érdekképviselőknek voltak tekintendők. 1939.

azután a társadalmi széthúzások, amelyek minden tekintetben akadályozzák a magyarságnak egységes fellépését. Az egyházak a maguk különböző munkáival, konferenciáival és a kulturális mozgalmak, mint pl. a SzMKE (Szlovenszói Magyar Közművelődési Egyesület) és a PRMKE (Podkárpatáljai Ruszinszói MKE) ezt a hibát mindinkább kiküszöbölik. A régi magyar középosztály nagy része az államfordulat alkalmával önként is elhagyta őrhelyét. A paraszt és munkás osztályokat a polgárság ellen felsorakoztatta a forradalmak levegője. A mostani harminc évesek igyekeznek áthidalni azt a szakadékot, ami a széthúzások folytán támadt. A »népi kultúra«, népi sors után való érdeklődés valamennyire közelebb hozza ma már az eddig elkülönült rétegeket. Legnehezebb a helyzet e tekintetben ott, ahol a nép műveltségi foka nagyon is alacsony.

A más nemzetiségűekkel való érintkezés az állandó bizalmatlanság miatt elenyészően csekély. Ha egy csehszlovák közalkalmazott bensőbb barátságot köt magyar emberrel, — igen könnyen ráfogják, hogy »magyarón«. Ez pedig megalázó megbélyegzésnek számít, amit ha nem tudnak igazolni, becsület sértési perrel lehet tisztázni. A magyarra is hamarosan kész a vád, hogy: »becsehelt«. Akkor pedig elfordulnak tőle régi barátai. A politikai megbízhatóság mindig nagy szerepet játszik a hivataloknál és ezért is nehezen lehet szó a különböző nemzetiségek közötti társadalmi közeledésről, aminek természetesen mindnyájan csak kárát látják.

4. *Kulturális életünket* — bármelyik irányból nézzük is — nem mondhatjuk kielégítőnek. Irodalmi téren nincsen állandó, anyagilag biztosan megalapozott folyóiratunk. Próbálkozásokban, megindulásokban nincs hiány. Egyik jön, a másik megy és csaknem mindegyiknek ugyanez a sorsa: többkevesebb idő után a múlté. Olvasóközönség, pártolás és mindenekfelett pénz hiányzik. Pedig vannak jó íróink, ha nem is túl nagy számban. Olyan kiadóvállalat itt alig akad, amely itteni igazi magyar író magyar könyvét szívesen adná ki. Ugyanezt mondhatjuk a művészetekről és a tudományos munkásságról is. Különös nehézséget okoz a csehszlovákiai magyarságnak az, hogy Magyarországról alig lehet tudományos munkát behozni.¹¹ Az állam

¹¹ Nemcsak a világi tudományos munkák vonatkozott ez a tilalom, de tilos volt bárminő vallásos iratnak, füzetnek, könyvnek Magyarországból való

fordulat után megjelent könyvek esetlegesen előzetes cenzúra után jöhetnek csak be. Még így sem engednek be szívesen olyan könyvet, amelyhez hasonló esetleg itt is beszerezhető.

A tudományos, művészi és irodalmi munkásságot hivatva lenne előmozdítani a »Csehszlovákiai Magyar Tudományos Irodalmi és Művészeti Társaság«, röviden: »Masaryk Akadémia«. Ez az intézmény a köztársaság alapító elnöke, Masaryk Tamás egy millió Kcsás ajándékának köszönheti létrejöttét. Masaryk elnök a magyarság iránti szeretetét akarta demonstrálni ezzel az adománnyal. De a társaság ezideig nem váltotta be a várakozásokat, kulturális életünket nem tette élénkebbé.¹²

Kultúregyesületi tevékenység ma már szépen kiépülően van. A tisztán kulturális célokat szolgáló SzMKE és PRMKE szervezkedésének és terjedésének sokáig akadálya volt, hogy politikailag is exponált vezetői voltak, tehát az illetékes szervek politikai hátterű szervezkedést gyanítottak a kultúra mögött és igyekeztek megakadályozni a helyi csoportok alakítását. Később a SzKIE (Szlovenszkoji Kat. Ifjúsági Egyesület) munkájának erőteljesebb megindulásával felekezeti féltékenység gátolta a hálózat kiépítését. Ma már többé-kevésbé sikerült mindkét akadályt elhárítani, illetve kiküszöbölni. Részben kulturális cé-

behozatala és terjesztése is. Így például a magyarországi „Református Külmisziói Szövetség“ hivatalos lapjának, a „Hajnal“-nak behozatalára sem lehetett engedélyt kapni. És mert engedély nélkül mégis megérkezett a lap, egyik falusi lelkípásztort 1930-ban a jegyző feljelentésére egy évig huzódó eljárás alá vonták. Azzal kezdték, hogy a csendőrség házkutatást tartott nála, az ott talált példányokat elkobozta és beszolgáltatta a járásbíróshoz, ahol az ügyben a lelkészt többször is kihallgatták. Azután az iratok az ügyészségre kerültek, de az ügyészség nem emelt vádat, mert a lap nem volt kitértve Csehszlovákia területéről, csupán nem volt engedélyezve. Ezért azután egyszerű kihágással fokozták le az ügyet, aminek következtében 50 csehkorona pénzbüntetést kellett az illető lelkésznek lefizetnie. (A cseh nyelvű idézés száma: Okresný súd v Starej Ďale. Číslo: Tv 146/30.) Világos, hogy nem csupán az irredentizmustól való félelem, vagy védekezés indította erre az eljárást a csehszlovákokat, hanem így akarták kulturális tekintetben alacsonyabbrendűségbe kényszeríteni a magyarságot. 1939.

¹² Ez az intézmény teljesen a marxisták kezébe került, akik természetesen csak a maguk embereit állították az élre és csakis az ő embereiket engedték érdemlegesen szóhoz jutni. Hiába történt meg az, hogy — amikor az anyagiakban való tékozlás és hűtlen kezelés napvilágra került — utolsó elnökül éppen a pozsonyi református püspököt, Balogh Elemért választották meg, mert ő sem érvényesíthette befolyását. 1939.

lokat szolgálnak a különböző egyesületek, melyeket mind nem sorolunk fel. Mégis meg kell említenünk az északibb részek Kazinczy Társaságát (Kassa) és a komáromi Jókai Egyesületet, mint amelyek tisztán magyar kulturális munkát végeznek.

Kulturális téren a magyarságot saját magát is mulasztás terheli, mert az állami törvényekben és rendeletekben biztosított jogait nemtudásból, bizalmatlanságból — nem tudjuk — nem érvényesítette kellő eréllyel a községi és járási közművelődési szervek megalkotásával. Ma már e téren is folyik az úttörés munkája.

A népi közművelődés tekintetében az a helyzet, hogy vannak községek, ahol népünk örvendve és vágyakozva vesz részt kultúrelőadásokon, szívesen tanul, de vannak olyan községek is, ahol hiába minden rábeszélés, nem óhajt népünk semmiféle kultúrát befogadni, beéri azzal, hogy jól van minden úgy, ahogyan nagyapáink idejében volt. Prófétaik lelkületű vezetőkre, lelkípásztorokra és tanítókra van szükség ezeken a helyeken, akik küldetésük tudatában nem rettennek vissza akkor sem, ha nem értik meg, visszautasítják, sőt kigúnyolják szolgálataikat ép azok, akiknek jövőjüket boldogulásukat munkálni szeretnék. Jellemző példa, hogy a komáromi állami földműves iskola magyar tagozatának tanárai pár éven át kénytelenek voltak a falukat járva verbuválni a magyar tanulókat, mert részvétlenség miatt az a veszély fenyegette, hogy tanulók hiányában bezüntetik a magyar osztályokat.

Magasabb tudományos munkálkodás kifejtéséhez egyelőre hiányoznak a magyarság számára az adottságok és lehetőségek, de a népi kultúrnívót emelnünk kell és lehet. A nemzeti kultúra ápolása nemzetmentés.

II. RÉSZ.

Általános magyar református egyházi és iskolai helyzet a kisebbségi sorsban.

4. §. Áttekintés a forradalomtól máig.

A világháború minden egyház ellen kiáltó vádolás volt. A veszített háború után ez a vád önként fakadt fel a nép lelkéből. Következésképpen az egyház iránti közönyben, sőt egyeseken az egyháztól való elfordulásban jelentkezett. A materialista irányzat felülkerekedése a bolsevizmusban tombolta ki magát és tekintélyes tömegeket sorakoztatott fel az egyházak ellen. Ezek többé-kevésbé más országokban is általános tünetek voltak. A csehszlovákiai egyházak még ezeken felül is nehéz kérdésekkel találták szemben magukat. Csehszlovákia azt a területet, amelyet a régi Magyarországból kapott, csak 1919 július 24-én vette teljesen birtokába. Több mint félév telt el a forradalom után, mialatt a magyar lakosság a legtöbbször bizonytalanságban volt sorsa felől. Egyházunk hívei és vezetői a 137. zsoltár felett elmélkedhettek és átmeneti időnek tekintették a változást. Időleges megszállásnak gondolták a birtokos változását. Teljesen készületlenek voltak arra, hogy a változott viszonyok közt mitévők legyenek.¹³ Az új birtokos lassan kezdte átvenni a hatalmat. Közben az egyház vezetői ráeszmél-

¹³ A református egyház vezetőinek és híveinek szomorúsággal kellett szemlélniük, hogy a bevonuló csehek összeszedik a magyarság színe-javát és kiutasítják, vagy elhurcolják és bebörtönzik őket. A féktelen terror, amivel fel léptek, lehetetlenné tett minden tiltakozást, vagy felszólalást. A bebörtönzötteket hetek múltán visszaengedték, sokakat megkínóztak közülük. A református egyház mögött küzdelmes mult állott, amelyben sok és nagy harcok árán küzdött életbenmaradásáért és jogaiért, de azokra a harcokra előkészülhetett, mert hiszen a Habsburgoktól elnyomásnál alig várható voltna egyebet. A huszitizmusára büszke cseh államtól igazán mást kellett remélnie. 1939.

tek, hogy az egyháznak is alkalmazkodnia kell a változott körülményekhez és gondoskodnia kell jövőjének tartósabb időre szóló biztosításáról. Az új állam új hűségfogadalmat kívánt a lelkészekről és tanítóktól, mint a többi közalkalmazottól is. Lelkészeink egy része vonakodott letenni ezt a hűségfogadalmat, amivel magukra vonták az ellenszenvet. Megbízhatatlan és gyanús elem lettek a köztársaságban. Majd megkezdődött az állampolgársági kérdés rendezése. Ebből kifolyóan sokan kényszerültek vagy önként, vagy kiutasítás folytán elhagyni őrhelyeiket, vagy pedig államsegélyük megvonása következtében tengődni. Az anyagi gondolkodású nép előtt elvesztette tekintélyét a nyomorgó lelkész. Az egyház kormányzása és adminisztrációja is sokféle nehézségbe ütközött. A világi hatalom nem állott mögötte és mert a rosszabb indulatú hívek erőtlenségnek érezték az egyházat, megkezdődött a fegyelem bomlása. Zavaros bizonytalanság jellemzi az első éveket.

A kormány felvette a tárgyalást az egyházakkal, de az eredmény nem volt kielégítő mindaddig, amíg az egyház nem teljesítette a kormány azon kívánságát, hogy egyfelől minden összeköttetést megszakítva a magyarországi egyházzal, teljesen függetlenül és önállóan szervezkedjék, másfelől a lelkészek tegyék le az állami tisztviselőkre is kötelező hűségfogadalmat. Ezt a kívánságot egyházunk csak 1920 végén teljesítette, amikor megalakította a három egyházkerületet: a dunáninnenit (dunai) a dunántúliból, a tiszáninnenit (tiszai) nagobb részben a tiszáninneniből és kisebbrészben a tiszántúliból és a kárpátaljai (ruszinszkói) a tiszántúliból leszakított gyülekezetekkel. 1923-ig csak az első kettő egyesült, mint szlovenszkói egyetemes református egyház, míg a kárpátaljai csak ebben az évben csatlakozott az egyetemes egyházhoz. 1920-ban indul meg az egyetemes egyház hivatalos lapja: Református Egyház és Iskola címmel, amely valamiképpen kiabrázóója a hosszú földrajzi sávon elterülő egyház összetartozóságának. Ugyancsak rendezik az egyházmegyék elhatárolását is. Összesen 10 egyházmegye alakul. (Lásd: III. Egyházi táblázat alább!)¹⁴

¹⁴ Az egyház vezetői előbb is tárgyaltak ugyan a kormánnyal, de olyan feltételeket szabtak elibük, amelyek számukra teljesíthetetlenek voltak, mert a magyarországi egyetemes egyházzal oly szervesen összetartoztak, hogy az attól való elszakadás nem ment könnyen, de meg a lelkipásztorok, tanítók és

Jogi tekintetben az állam átmenetileg a még 1904-ben hozott és 1907-ben megerősített magyarországi egyházi törvénykönyv használatát ismerte el jogosultnak. Természetes azonban, hogy ez a törvénykönyv, amint ma már Magyarországon, úgy kiváltsásképpen Csehszlovákiában sem lehet kielégítő. Ezért egyetemes egyházunk 1923-ban Lévára zsinatot hívott egybe, ahol megalkotta a változott viszonyoknak megfelelő törvényeket. Az új törvényeket az állam nem hagyta jóvá és nem erősítette meg, bár hosszas tárgyalások folytak eziránt. A második zsinatot 1928-ban Pozsonyban tartották meg. Itt az állam kívánságainak megfelelően alakították át a lévai zsinat törvényeit, benne megalkották a szlovák egyházmegyét is, de jóváhagyása és megerősítése még a mai napig sem történt meg. Az egyházmegyék, egyházkerületek és az egyetemes konvent évenként tartják köz-

hívek, mint a magyar nemzet hű tagjai a trianoni határokat soha őszintén el nem ismerhették, tehát nem ismerhették el a cseh impériumot sem. A trianoni békeszerződés után mégis teljesíteniök kellett a cseh zsarnok kívánságait, mert különben az egyházak pásztorok és tanítók nélkül maradtak volna.

Közben az állam az egyházak megkérdezése nélkül hoz olyan törvényeket, amelyek az egyházakat is érintik. Ilyenek voltak például: az 1919. évi 320. számú törvény, amely a házasságkötést formai tekintetben fakultatívvá teszi, az 1925. évi 65. és az 1929. évi 555. számú törvények később, amelyek az ünnepekre vonatkoznak és amelyek szerint az egyetlen protestáns ünnep a július 6-i Husünnep és amelyekkel református iskolákat és polgárokat állami törvényhozással kényszerítik munkaszünet kötelezésével más vallás ünnepeinek a megtartására.

Az egyházi felsőbb kormányzás elé akadályokat gördítettek a szervezeteik kiépítésében, egyre késték az egyház autonomiájának elismerésével. Az állam nem teljesítette az egyház iránti törvény szerinti kötelezettségeit, amivel mérhetetlen anyagi kárt okozott.

Az egyház vezetői memorandumokat írtak, külföldi segítséget vettek igénybe, de még 1922-ben is csak ott tartottak, hogy az elismerést az állam öt feltételhez kötötte, amelyek így szóltak:

„1. A szlovenszkói református egyház önálló megszervezése, maga választotta püspökkel, konventtel s teljes szakítással a magyarországi egyetemes egyházzal.

2. Ez a szervezkedés zsinaton viendő keresztül s az itt alkotott törvény a köztársasági elnök által szentesítendő.

3. Valamennyi egyházi tisztviselő részéről a hűség fogadalmának letétele.

4. Egyházi tisztviselő csak állampolgár lehet.

5. Az itt élő szlovákok külön egyházmegyébe tömörítendőek, szlovák istentiszteleti és közigazgatási nyelvvél. (Református Egyház és Iskola. 1922. II. évf. 88. lap.) 1939.

gyűléseiket. Az egyház kormányzása, jogi élete ezeknek a gyűléseknek jegyzőkönyveiben megállapított határozatok alapján megy végbe.¹⁵

¹⁵ A zsinatok tartásával kapcsolatban meg kell még említenünk, hogy a zsinat tartásához csakúgy mint Magyarországon, Csehszlovákiában is az államfő előzetes engedélye volt szükséges. Az első zsinat tartására, amelyen az önálló megszervezkedésnek kellett volna megtörténnie, a köztársaság elnökének engedélye 1922 szeptemberéig sem érkezett meg, hanem a köztársaság elnökének irodája Prágából 1922 szeptember 8-án D. 4928/22. szám alatt a református egyház konventjének elnökéhez a következő levelet intézte: „Alulírott iroda bátorodik tudtul adni, hogy az önök küldöttsége által az itteni hivatal útján benyújtott memorandumok (a zsinattartásról, a nyelvhasználatról a ref. egyházzal szemben, a lelkesi fizetések rendezése és utalásáról, valamint az iskolai követelésétől) az Elnök úr elé terjesztettek. — Az ő megbízásából az abban foglalt panaszok és kívánságok megfontolás és további intézkedés céljából a közoktatásügyi minisztériumhoz utaltatnak át. — A zsinat egybehívásáról alkotmányszerűleg a kormány fog dönteni. — A Köztársaság Elnökének Irodája.“ (Református Egyház és Iskola. 1922. II. évf. 157. lapon.) Jellemző, hogy amikor a református egyház püspöke küldöttséggel ment Masaryk köztársasági elnökhöz, nem fogadta az elnök a küldöttséget. Ezért csak az irodának adhatták át a memorandumot.

A feltételek közül teljesült az egyház tisztviselőinek hűségfogadalma, mintán a trianoni békeparancs aláírása után a lelkesek is letették a kívánt fogadalmat. De már az a követelés, hogy egyházi tisztviselő csak állampolgár lehessen, nehezen volt teljesíthető, hiszen a lelkesek felének nem volt rendben az állampolgársága. Ugyancsak nehézségek merültek fel a szlovák egyházmegye körül is. Hogy miért nem kívánták maguk a szlovák nyelvű egyházak sem a külön szlovák egyházmegyét annak idején, amikor még az agitáció és sok tekintetben a nyomás is el nem érte célját, az kiviláglik a következőkből. Még 1921-ben történt, hogy a cseh-testvérek egyházának egy sovinszta küldöttsége bejárta az úgynevezett szlovák gyülekezeteiket és észleleteit a „Kostnické Jiskry“ című cseh lapban közölte. Ebből néhány sornyi szemelvényt bemutatunk:

„1. Vajkóc. 391 lélek. A lelkes előzőleg katolikus pap volt. Az istentisztelet nyelve magyar 1878 óta. A többség magyar. A pap irogat az „Egyház és Iskola“ újságban.

2. Byster. A pap nem tud tótul. Az eklézsia azon a fokán van a magyarosításnak, mint Vajkóc.

3. Magyar Izsép. Pap: Szondy István, nem tud tótul, hanem állítólag tanul. A nép tud tótul.

6. Gálszécs. Péter Mihály, magyar költő, kétszer magyarul, egyszer tótul prédikál, a templom szép, a felekezeti iskolában tótul tanítanak.

7. Miglész. Felekezeti iskolával, 22 gyerek, a tanítás szünetel. Pap: Szilágyi László, Szeretváról, tótul prédikál.

8. Tusa. Nyitray lelkész magyar nevelésű és kinézésű ember benyomását teszi, de azért tótul prédikált még azon időben is, amikor a kormány a magyar nyelvet követelte.

14. Lucska. Az egyház tiszta szlovák. Szakál lelkész imakönyvek szerzője, mindig tótul prédikál, de a magyarság felé orientálódik, azonban nem államellenes.

16. Solymos. Lucska filiája. Legéletrevalóbb pontja a szlovák kálvinista egyházaknak.

19. Hardicsa. Csak a kálvinisták magyarok, a szlovák lakosok (a nem kálvinisták) tökéletesen tudnak magyarul. (Református Egyház és Iskola 1922. II. évf. 2. lapon.)

Huszonhat gyülekezetben jártak a cseh-testvérek, hogy személyes tapasztalatokat szerezzenek a szlovákok elnyomásáról a magyar református egyházban. Természetesen, mivel elnyomást nem találtak, kénytelenek voltak maguk izgatni a szlovákok is beszélő népet. Nem is tehettek másként azok, akiknek érzésére jellemző az, amit Polyánka községgel kapcsolatban írtak és amit külön írunk itt le: „A nép megbízható szlovák. A helyettes tanító a kálvinista iskolában lakik, ahol nem taníthat, így a község iskola nélkül van. A Magyarország régi pléh címere, amely az iskolán volt, most az öregnek a fekete konyhában hamutartóul szolgál. *Ha egyéb nem, ez is hamar elkésérik egy cseh embert*“ (Református Egyház és Iskola 1922. II. évf. 2. lapon.) Ilyen roppant gyűlölettel fizettek a cseh-testvérek azért, mert két évszázadon Magyarország látta el őket lelképásztorokkal olyan időkben, amikor a pásztor nélkül maradt nyáj elszéledt volna. Az ilyen agitációknak eredménye lett az, hogy sikerült a felnövekvő generációt a szlovákok között is teljesen a magyarok ellen hangolni és bennük a történelmi hamisítások halmazával oktan gyűlöletet támasztani minden iránt, ami magyar.

Megnehezítette a szervezkedést az is, hogy a Csehszlovákiához csatolt területen csak egy püspök maradt vissza. A dunánineni egyházkerületben csakhamar megválasztották Balogh Elemér pozsonyi lelképásztort püspökké. A tiszánineni egyházkerület püspöke továbbra is Czinke István rimaszombati lelképásztor maradt. Ruszinszkó területén azonban az ottani kormányzóság határozott követelésére külön egyházkerületnek kellett alakulnia, jöllehet az egyházak csatlakozni kívántak a már régtől fennálló szlovákiai tiszánineni egyházkerülethez. A tiszánineni egyházkerület püspöke, mint konventi elnök, levelet kap Ruszinszkó (Kárpátalja) kormányzóságától, miszerint: Podkarpatska Rus kormányzósága követeli, hogy a területén levő egyházak külön kerületet alkossanak.“ (Református Egyház és Iskola 1922. II. évf. 6. lapon.) Továbbiakban még az iránt is nehézségeket támaszt az államhatalom, hogy a kárpátaljai egyházkerület legalább konventi és zsinati vonatkozásban egyesülhessen a szlovákiai egyházkerületekkel. Sok harc után, 1923-ban megalakul a külön kárpátaljai egyházkerület és 1923 június 7-én beiktatja Bertók Béla munkácsi lelképásztort első püspökéül. Nyilvánvaló, hogy az államhatalmat csak egy cél vezeti: szétszaggatni és gyengíteni a magyar református egyházat, mert — úgy gondolta — ezzel a magyarság egységét és erejét gyengíti.

Az 1928. évi pozsonyi zsinattal kapcsolatban, amikor egyházi törvényeink elfogadásáról, vagy el nem fogadásáról tárgyalt egyik konventi gyűlés, érdekes.

Ezeknek előrebocsátása után a mai helyzetet kell ismertetnünk. Szólunk először az egyházzól és iskolákról, azután az egyház hivatalnokairól: lelkészekről és tanítókról, majd a belmissziói munkákról.

EX LIBRIS
ECCLESIAE CHRISTI
REFORMATAE KOMÁRO-
MIENSIS A° c. MCML.

megemlítenünk, hogy a konvent fel akarta keresni kiküldöttei útján az akkor Tapolcsányban időző Masaryk elnököt. Balogh Elemér püspök kérte a kihallgatást. Udvarias válasz érkezett, mely arról értesítette a konventi elnökséget, hogy a köztársasági elnök a legmelegebben érdeklődik a ref. egyház ügyei iránt, de — legnagyobb sajnálatára — nem áll módjában fogadni a ref. egyház konventjének képviselőit, hogy velük személyesen tárgyaljon a törvényekről. Balogh Elemér püspök nem sokkal ezután megtudta, hogy Macdonald, akkori angol miniszterelnök feleségével együtt Genfben tartózkodik. Elutazott tehát ő is Genfbe, ugyanazon szállodában vett lakást, amelyben Macdonaldék laktak és kihallgatást kért Macdonaldnéától, akinek egyik öse svájci református lelkész volt és sok jót tett azokkal a magyar gályarabokkal, akik Svájcba kerültek. Az erről szóló dokumentumot akarta bemutatni Macdonaldnének. Macdonaldné örömmel fogadta a püspököt, hogy bemutatthassa a családjára vonatkozó érdekes és értékes okmányt férje jelenlétében és meghívta ötörai teára. Teázás közben megtörtént a történelmi beszélgetés, majd midőn Macdonald érdeklődött a csehszlovákiai magyar reformátusok helyzetéről, a püspök őszintén feltárta előtte azt a lehetetlen helyzetet, ami az egyházi törvények körül éveken át kialakult, megemlítette a tapolcsányi elutasítást is. Nem teltt bele két hét, Masaryk János, londoni csehszlovák követ utasítására, meghívta Balogh püspököt Prágába a törvényekről való tárgyalásra. Az egyházi törvények azonban a köztársaság összeomlásáig sem nyertek szentesítést. 1939.

5. §. Egyház.

Mint már fentebb említettük, a csehszlovákiai magyar református egyház három kerületre oszlik. Az alábbi táblázatban áttekintő képet óhajtunk adni az egyházmegyékről és a lelkészi állásokról is.

III. Egyházi táblázat.

Sorszám	Egyházmegye, egyházkerület neve	Egyházak száma					Rendes lelkészi állás			Systemizált s.-lelkészi állás		
		ae.	te.	le.	fe.	me.	összesen van	betöltve van	üresen	van	betöltve	üresen
1.	Barsi e. m. . . .	30	11	14	5	1	32	32	—	7	2	5
2.	Komáromi e. m. .	47	5	7	9	1	48	48	—	7	2	5
I.	<i>Dunáninnen</i> i.e. ker.	77	16	21	14	2	80	80	—	14	4	10
1.	Abaujtonnai e. m.	27	4	11	7	1	27	27	—	2	—	2
2.	Alsózempléni e. m.	9	6	4	1	2	11	11	—	3	—	3
3.	Felsőzempléni e. m.	26	25	10	9	2	28	25	3	5	1	4
4.	Gömöri e. m. . . .	35	1	30	4	1	36	34	2	4	3	1
5.	Slov. Ungi e. m. .	25	8	6	11	1	26	25	1	3	—	3
II.	<i>Tiszáninnen</i> i.e. ker.	122	44	61	32	7	128	122	6	17	4	13
1.	Beregi e. m. . . .	40	1	—	2	2	42	39	3	7	5	2
2.	Máramaros-ugocsei e. m.	24	2	4	1	1	25	23	2	1	1	—
3.	Kárpátaljai ungi e. m. . . .	12	3	1	3	—	12	11	1	4	3	1
III.	<i>Kárpátaljai</i> e. ker.	76	6	5	6	3	79	73	6	12	9	3
Összesen :		275	66	87	52	12	287	275	12	43	17	26

Rövidítések: e. m. = egyházmegye; e. ker. = egyházkerület; ae. = anyaegyház; te. = társegyház; le. = leányegyház; fe. = fiókegyház; me. = missziói egyház.

»A csehszlovák köztársaságnak Magyarországgal 830 s Romániával közel 150 kilométeres határvonala van. E határvonal mentén kisebb-nagyobb megszakításokkal lakik a 220.000 református, melyből körülbelül 10.000 szlovák nemzetiségű. (A régi Ung, Zemplén és Abauj megyék felső részein.) A többi szintista magyar... A Csallóközben, Barsban, Gömörben, a Bodrog környékén és a Felső-Tiszaháton meglehetősen egységes tömbben lakik a magyar reformátusság, míg a többi részeken más nemzetiségű és más vallású környezete serkenti fokozottabb éberségre és szorgalomra.«¹⁶

Mindennemű gyülekezetet egybevetve 492 gyülekezetet számolhatunk. Ezek közül 449-ben csak magyarnyelvű istentisztelet, 12-ben magyar és szlovák, 31-ben csak szlováknyelvű istentisztelet van. A táblázatból leolvashatjuk azt is, hogy 12 rendes lelkészi állás és 26 segédlelkészi állás betöltetlen, tehát a régi viszonyokhoz mérten ennyi lelkészi munkással van kevesebb. A csehszlovák kormányzat ugyanis arra az álláspontra helyezkedik, hogy csak annyi segédlelkészi állást ismer el systemizáltak (rendszeresítettnek), amennyit az államfordulat előtt a magyar királyi kormány elismert. Növelni ezt az állományt nem lehet a takarékosági rendelkezések miatt. Az esperesek megtehetik azt, hogy egy-egy rendszeresített káplántartó helyre kinevezett káplánt egyidőre áthelyezhetnek oda, ahol épen szükség van rá, de a kinevezés a rendszeresített helyhez van kötve.

Egyházi kimutatás szerint 1937 január 1-én a 492 gyülekezet lélekszáma 211.027 volt, tehát 1930 óta csökkenés mutatkozik, mert a hivatalos kimutatás szerint is csak 213.126 lelket találunk. A fogyás oka egyrészt a ma már sok helyütt elterjedt egyke, sőt »egyse«, másrészt a szekták és vegyesházasságok. Kerületek szerint a lélekszám megoszlása a következő: 1. a dunáninneneni kerületben: 69.353 (69.756), 2. a tiszáninneneni kerületben: 72.091 (74.131), 3. a kárpátaljai kerületben: 69.583 (69.239). Zárójelben a hivatalos adatok vannak.

Egyházunk hiveinek legnagyobb része földművesekből tevődik össze, még a városi gyülekezetekben is tekintélyes számuk van a földműveléssel foglalkozó hiveknek. Ma az a helyzet, hogy intellektueljeink egy része szintén a mezőgazdaságban keresi megélhetését, mert az elhelyezkedés számukra meglehető-

¹⁶ Igazság és élet, 90. lapon. Varga Imre, 1938.

sen nehéz, no meg azután itt nagyobb a függetlenség is. Ennek a körülménynek az egyházi életre hasznos és káros következményei lettek. Hasznos következmény az, hogy az állami hatóságoktól függetlenebb ember szabadon és intenzíven részt vehetett az egyház gyülekezeti életében, de az meg káros következmény, hogy állami hivatalokban megfogyatkozott azoknak a száma, akik a református magyaroknak útbaigazítói és érdekvédői lehettek volna, amire pedig — különösen anyagi természetű ügyekben — nagy szükség lenne.

A városi gyülekezetek nem-paraszti életet élő hívei legnagyobbrészt az ügyvédi, bírói és magánhivatalnok, vagy ipari és kereskedelmi foglalkozással bírók közül kerülnek ki. Állami hivatalokban magyar és református ember elenyésző csekély számban talál elhelyezkedést. Emiatt azután a gyülekezetekben a hívek közt is helyelközzel meglehetősen nagy hézag támad, mert az általános műveltségi fokra nézve nagyon is különböznek az egyének. Ez a különbözőség természetesen nagyban befolyásolja az egész egyházi életet és az egyházi szolgálatot is. Csehszlovákiának marxista irányzata a ref. egyház tagjai közül is sokakat befolyásolt, és ha nem lettek is egyenesen a marxista politikai pártok tagjai, bizonyos fokig az osztályharc gondolatának hatása alá kerültek. Így azután, ha a templomban megértek is egymás mellett a különböző társadalmi osztályok, egy-egy presbitérius vagy közgyűlésen, de még belmissziós összejövetelen is sokkal inkább érezhető a társadalmi elkülönülés, mint Magyarországon, ahol pedig nem törölte el alkotmánytörvény a kiváltságos címeket és rangokat.

Amíg a sokféle modern irányzattal szemben védelmet jelent a magyar paraszt konzervativizmusa egyfelől, addig másfelől gátlás lehet ez a megváltozott viszonyok életkövetelményeivel szemben, mint ahogy majd látjuk az iskolai kérdéseknél és a belmisszióval kapcsolatban.

6. §. Iskolák.

Általános állami törekvés, hogy az egyházaktól elvétessék a nevelésügy, megszűnjenek a felekezeti jellegű iskolák. Az államnak nem mindegy, hogy milyen felfogásban nevelkednek polgárai. Ezért veszi hatalmába az iskolaügyeket és kényszeríti

a szülőket, hogy gyermekeiket az általa fenntartott iskolába járassák.¹⁷ A csehszlovák állam különösen arra törekszik, hogy leendő polgárai abban a szellemben nevelkedjenek, amelyet az államalapítók képviseltek. Ez a szellem pedig épen nem volt kedvező az egyházakra. Így az egyházat saját létérdeke kötelezte arra, hogy ragaszkodjék iskolafenntartói jogához. Végtelenül fontos az egyházra nézve az, hogy a világi tantárgyakat milyen szellemben tanítják az iskolában. A csehszlovákiai kisebbségi sorsban még a nemzeti öntudatra való nevelés is fontossággal bírt iskoláinkban. Ezt pedig egyetlen állami iskola sem adja meg nevelésében, sőt eddig épen ennek lerontására igyekezett. Így azután kisebbségi sorsban a református iskolának kettős feladatot kell betöltenie, ha nyugodtan akar majd megállani a történelem ítélőszéke előtt.

Mivel Csehszlovákiában 1916 után részben osztrák, részben magyar törvények maradtak érvényben, ezért egyházunknak iskolafenntartó joga van. Híveink csodálatos szeretettel ragaszkodtak iskolájukhoz, épen ezért ahogy lehetséges volt és amennyire viszonyaik megengedték, hozzáálltak az iskola megépítéséhez. Valahogy úgy voltak vele, hogy nem a külső a fontos, hanem a belső. Református gyülekezet iskola nélkül: gyümölcsfa virág nélkül. A magyar állam 1868-ban megalkotta a XXXVIII. törvénycikket, amely a békeszerződések értelmében továbbra is érvényben maradt a Magyarországtól elszakított területen. Ebben rakta le alapjait a magyar törvényhozás az iskolák államosításának és községeztetésének és ebben követeli a modern kornak megfelelő iskolák felépítését. De nem sürgette a törvény végrehajtását erőszakos módon, időt engedett, türelmesen várt, hogy a törvény követelményeinek az egyházak önéletük veszélyeztetése nélkül tehessenek eleget. Az államfordulat után bekövetkezett az a tragikomikus helyzet, hogy épen ez a régi magyar törvény lett sok felekezeti iskola sírásója. Ez a törvény a modern egészségügyi és pedagógiai elveknek megfelelő épületeket és felszerelést ír elő az iskoláknak. Jöttek az állami tanfelügyelők és a magyar törvényre való hivatkozással kifogásolták az iskolaépületeket, a berendezést és felszerelést. A szóbeli figyelmeztetést követte az államnyelven írt hivatalos levél, melyből a presbiterek

¹⁷ Schian: Prakt. Theol. 350. lapon.

egy szót sem értettek.¹⁸ Azután jött a kormányintés. Előbb az első, azután félévre a második... És ha a gyülekezet nem volt abban a helyzetben, hogy a követelményeknek megfelelő iskolát építsen, elvesztette iskolafenntartó jogát, mert a harmadik kormányintéssel egyidejűleg beszüntették a tanító államsegélyét is. A süllyedő hajóról pedig még az egerek is menekülnek. Hát még az az ember, akinek a kenyere van veszélyben!¹⁹

¹⁸ A hivatalos levelet csak a lelkészelnök, vagy a tanító (presbiteri jegyző) fordításában hallhatták. Az ilyen fordításokra pedig nem egyszer hallhattuk azt a véleményt, hogy „Nem értjük úgyse, mondhat amit akar“. De ezen felül is minden ilyen alkalom magyar református önértetében sértette az embert, mert éreznie kellett, hogy ő csak másodrendű állampolgár, akinek nincs hatalmában és módjában a törvény megtartatása, mert hiszen állami törvény is biztosította azt a jogot, hogy visszaküldhető legyen a nem kisebbségi nyelven írt levél, de ahhoz, hogy ezt megtehesse valaki, teljes függetlenség kellett. 1939.

¹⁹ Számtalanszor megtörtént, hogy a felekezeti iskolát nemmegfelelővé nyilvánították iskola céljaira, megvonták a gyülekezet iskolafenntartó jogát, az iskolát bezárták, pár nap múlva azután megnyílt ugyanabban az iskolában az állami, községi vagy még inkább Slovenska Liga iskola. Ekkor már megfelelő lett az előbb még halálraítelt iskolaépület. Jellemző példa erre: a komárom-megyei Marcelháza és Kurtakeszi községek az utóbbi két évtized alatt teljesen egybeépültek. Kurtakeszi tisztára róm. kat., Marcelháza kétharmadrészben róm. kat., egyharmadrészben ref. vallású lakosságból áll. Kurtakeszin volt egy kéttanerős felekezeti iskola, Marcelházán volt egytanerős ref. és egytanerős r. kat. iskola. A természetes szaporulat következtében mindkét községben növekedett a tanulók száma, tehát emelni kellett a tanítókat is. Mindkét felekezet eleget is tett az ebbeli kívánalomnak, de egyik sem volt olyan anyagi helyzetben, hogy rögtön tantermetek is építhessen. Egyébként is három éven át megvolt a váltott tanítás lehetősége. Közben szükségszerű elhelyezésről is gondoskodás történt, egyúttal az új iskolák építéséhez az előkészületeket is megtették. Az állami tanfelügyelő közben megállapította, hogy Kurtakeszi „elmagyarosított szlovák község“, tehát felállították a szlovák iskolát a Slovenska Liga útján. Ez 1928-ban történt. Ettől kezdve a legtürelemtelenebb eljárás indult az összes magyar iskolák ellen Kurtakeszin is, Marcelházán is. A marcelházai ref. iskola nem felelt meg, mert túlnagy volt a tanterem: $11 \times 7 \times 3 \cdot 20$ méter, tehát $246 \cdot 4$ köbméter. A kurtakeszi r. kat. iskola azért nem felelt meg, mert nagyon kicsi volt: $7 \times 6 \cdot 20 \times 3 \cdot 25$ méter, tehát $131 \cdot 05$ köbméter volt a tanterem mérete. Három évvel ezelőtt beszüntették a r. kat. tanítók állami fizetésének folyósítását. Ugyanakkor a Slovenska Liga „visszaszlovákosító“ iskolája abban az épületben, amely valamikor a „Dunántúli Közművelődési Egyesület“ tulajdona volt, tehát jogosan a SzMKE kellett volna, hogy birtokába vehesse, olyan három tanterembe zsúfolta a tanulókat, amelyek mérete a következő: $7 \cdot 40 \times 5 \times 3$ méter, tehát 111 köbméter. A felekezeti iskola javára

El kell ismernünk, hogy utánjárással, könyörgéssel időt lehetett nyerni ott, ahol a gyülekezetben volt akarat iskolája megmentésére és roppant terhek vállalására. Hogy ez mit jelent, példának okáért — még ha némi részben eltérést jelent is előadásunk menetétől — ideiktatjuk az egyik gyülekezet iskolaépítésének történetét.

Marcelháza községben 700 lelkes gyülekezet van. Kétszer annyi a r. katolikusok száma. Mindkét felekezet tart fenn iskolát. A reformátusoknak van egy 11×7 méteres tanteremük előszoba nélkül. Bejárat közös a rektorlakásával. Az állami tanfelügyelő külön bejáratot kíván. A gyülekezet elvégezteti az átalakítást. 1929-ben szűknek bizonyul a tanterem — jóllehet kifogás alá esett a nagysága —, meg kell szervezni a második tanítói állást. Megtörténik. Második tanteremül az épen felépült lelkészlak két szobája a közfal felépítése nélkül alkalmas és a 10×5 méteres szobában folyik a tanítás. Még a lelkészlakra is jócskán tartoznak. Az új tanítói állás a gyülekezetnek kereken évi 2000 Kc többletkiadást jelent, amire új adókulcsot kell megállapítani. Közben már kapja a gyülekezet a felszólítást új iskola megépítésére. A presbiterium és közgyűlés elhatározza. Körülbelüli számításokat végez, nyilatkozik őszinte jószándékról, miközben elérkezik az 1931. évi végzetesen rossz gazdasági esztendő. Utánjárás, kérés halasztásért, türelemért, — ez most a teendő. Ezt is elnyerik. Már 1930-ban keresett iskolaépítésre

$20 \cdot 05$ köbméterrel nagyobb volt a tanterem, mégsem felelt meg. Érdekes a megvilágítási terület összehasonlítása is. A szlovák iskola termeit 96×140 centiméteres három ablak $4 \cdot 031$ négyzetméteren, a r. kat. iskola termeit ugyan csak három ablak 120×170 centiméteres méretekkel $6 \cdot 12$ négyzetméteren árasztotta el világossággal. Mégis az utóbbinak volt nemmegfelelő a világossága a tanfelügyelő szerint. Hogy mennyire egyéni szeszélyek alapján lehetett basáskodni az iskolafenntartók felett, azt világosan bizonyítja az imelyi ref. leányegyház esete. Volt egy modernül megépített iskolájuk kétszárnyas ablakokkal. A tanfelügyelőnek jobban tetszett volna, ha háromszárnyas ablakok lennének. Dehát lehet segíteni, ha már nem cserélik is ki az ablakokat, hát legalább a hátsó falon, a tanulók mögött vágassanak egy ablakot. A derék imelyi iskolaszék ezt meg is cselekszi, csak hogy hagyják békében az iskolát. Csak hogy jött egy másik tanfelügyelő, akinek nem tetszett ez a hátulról való világítás, tehát elrendeli szóban is, írásban is, hogy vegyék ki az ablakot és falazzák be a hátsó falat. Ezt is megtették. Hogy közben hányszor kellett az iskolaszék küldöttségének beutaznia tanfelügyelőhöz, arról jobb nem is beszélni. Pédának okáért elég lesz talán ennyi is. 1939.

új telket a gyülekezet, — a régi nagyon keskeny volt, de az állami bizottság nem találta megfelelőnek. A gyülekezet ezt előre látta, de időnyerés kedvéért valami pozitívumot kellett felmutatni. Ez a pozitívum a telekszemléhez a bizottság meghívása volt. Sikerült az időnyerés 1933-ig, miközben kifizették az új lelkészlakra tartozásukat. Ugyanezen év decemberében a közgyűlés elrendeli a tervrajz és költségvetés elkészíttetését. Az új iskola a régi helyére fog kerülni. — 1934-ben kész a tervrajz és költségvetés egyemeletes iskolaépületre két tanteremmel és két tanító részére lakással. 140.000 Kč-ba kerül az építész terve szerint. Ezen alapon megtörténik az iskolaépítési adókulcs megállapítása. A tervek, költségvetés és kérvények a különböző jóváhagyások és engedélyek elnyerésére már útban vannak. Az államépítészeti hivatal járási kirendeltsége csekély változtatással jóváhagyja, engedélyezi. Ekkor az egyházi hatóságnál elakad az ügy. Az esperes, — féltve a gyülekezetet a nagy, — szerinte a gyülekezet erejét felülmúló — teher vállalásától, megtagadja az elnöki jóváhagyást, meg kell várni az egyházmegyei gyűlést. Itt a marcelházai gyülekezet megkapja a hozzájárulást az építkezéshez. Ősz van. Elmúlik az 1934. esztendő és még nincs iskola. — Az 1935. évben még az Országos Hivatalt járja az iskolaépítési akta, mert országos segély elnyerhetése végett, ennek jóváhagyására is szükség van. 1935 március 18-án leég a régi iskolaépület. Most már az sincs meg. Templomban folyik a tanítás. Sürgetik az ügyet az országos hivatalban és ekkor kiderül, hogy a tervek nem felelnek meg. Egészen át kell dolgozni. Az átdolgozás után 200.000 Kč-ba fog kerülni az egyemeletes iskola egy tanító részére alkalmas lakással. Mindegy. Iskola kell és az iskola meg is épül. A marcelházai adózó atyáncfiai pedig fizetnek egyházi és iskolaépítési adóban a következőképen: az egyházi adó családi és vagyoni. Családi adóba családonként 10 kg. búza, 10 kg. árpa és 10 Kč, minden úrvascsorával élő lélek után 2 kg. rozs fizetendő; akinek iskolába járó gyermeke van, minden gyermek után fizet 6 kg. búzát és 10 Kč-t. Vagyoni adó címén minden kat. hold föld után 4 kg. búzát, 1 kg. árpát és 3 Kč-t kell fizetni. Ez az évi rendes egyházi és iskola fenntartási adó, amit az egyház pénztárába kell befizetni. Az új iskola építésére külön adóznak a hívek és egyszer s mindenkorra fizetnek családi adó címén 150 Kč-t, vagyoni adó címén

minden kat. hold föld után 100 Kč-t. Itt annyi kedvezményt kapnak a hívek, hogy ezt az összeget három év alatt fizethetik, de akkor a fentmaradt részlet után 7%-os kamat is fizetendő. Könnyű utánaszámítani, hogy milyen terhet vállaltak ennek a kis gyülekezetnek hívei felekezeti iskolájuk meg- és fenntartása végett.

Ez a példa bizonyára beszédes bizonyosága annak, hogy a csehszlovákiai magyar reformátusok nem vonakodnak súlyos áldozatok meghozatalától sem, csak hogy iskolájukat megtartsák. Pedig ma már az egyháznak alig van több joga — az állam felfogása és a való állapot szerint — az iskola körül, mint hogy áldozatot hozhat. Itt említjük meg, hogy Ruszinszkóban az egyházakat arra kötelezték, hogy a tanítói díjlevelet háromszorosára emeljék fel, — esetleg négyszeresére. Ezt a gyülekezetek nem bírják és így kénytelenek lemondani iskolafenntartó jogukról. Sajnálatos, hogy egyetemes egyházunk mindeddig nem élt ama törvényadta jogával, hogy iskoláink részére egységes tantervet és órarendet dolgoztatott volna ki. Ugyancsak hiányoznak még református tankönyvek is. Legújabbban olvasókönyvről történt gondoskodás, de ez sem készült még el minden évfolyam részére. Új tankönyv bevezetése híveink szegénysége miatt éveket vesz igénybe. Itt sürgősen megoldandó feladatok várnak az illetékesekre.

Ezek után még szólhatnánk arról, hogy az állam a Slovenska Liga útján szlovákosító, illetve »visszaszlovákosító« cézzal sok helyen különösebb szükségszerűség nélkül is állít fel iskolákat, amikor a magyarságra ez sérelmes. »Legpregnansabb a sérelem azon magyar többségű községekben, melyekben magyar iskola nincs, ellenben szlovák kisebbségi iskola van. Ilyenek: Hegy, Gyürki, Sirák, Tompa, Hegyi, Csécs, Makranc, Süly, Csenke, Macháza, Kismagyar, Előpatony, Tonkháza, Kiskérc.«²⁰ Legszembeötlőbb ez Csécs esetében, ahol a magyarság létszáma 495, az összlakosságé 942, tehát a magyarság az összlakosság 55.12%-a. Magyar iskola nincs, de szlovák iskola van. Itt a reformátusok lélekszáma: 116, mindnyájan magyarok.

A csehszlovákiai református iskolák és tanítók 1937. évi január 1. szerinti számbeli állapotát az alábbi táblázatban tüntetjük fel:

²⁰ Sziklay: Összehasonlító Statisztikai Kimutatás 38. lap.

IV. Iskolai táblázat.

Sorszám	Egyházmegye, egyházkerület	Iskolák száma			Tanítói állás				
		1	2	több	betöltött			Üres	Összesen
		tanerős			ren- des	váro- má- nyos	kise- gítő		
1.	Barsi e. m.	27	14	2	55	2	4	—	61
2.	Komáromi e. m. . .	10	13	17	93	4	8	—	105
I.	<i>Dunáninneni</i> e. ker.	37	27	19	148	6	12	—	166
1.	Abaujtonnai e. m. .	10	7	1	20	4	3	—	27
2.	Alsózempléni e. m. .	6	4	1	14	3	—	—	17
3.	Felsőzempléni e. m.	20	7	—	19	12	2	1	34
4.	Gömöri e. m.	41	14	—	53	14	2	—	69
5.	Slov. ungi e. m. . .	9	8	—	18	3	4	—	25
II.	<i>Tiszaninneni</i> e. ker.	86	40	2	124	36	11	1	172
1.	Beregi e. m.	13	2	3	19	5	2	4	30
2.	Máramaros- ugocsaí e. m. . .	9	4	3	19	1	11	—	31
3.	Kárpátaljai ungi e. m.	10	—	—	6	2	1	1	10
III.	<i>Kárpátaljai</i> e. ker. .	32	6	6	44	8	14	5	71
	Összesen :	155	73	27	316	50	37	6	409

Ebből a kimutatásból kitűnik, hogy összesen 255 egyháznak van még egyházi iskolája, ami az egyházak összes számának: 492-nek az 51.82%-a. A 255 iskolához 409 tanítói állás van megszervezve.

Sokszor felvetődött már a kérdés: vajjon érdemes-e a nagy áldozatokkal járó iskolák fenntartása? Ezek az áldozatok nagyon is próbára teszik egyes gyülekezeteink teherbíró képességét és nem egyszer adósságokba döntik az egyházakat. Iskoláink ér-

tékét a tanítók milyensége határozza meg. Ma még aligha tudnánk határozott feleletet adni a kérdésre, de a jövő majd felel. Ha az iskolák valóban az egyház veteményes kertjei, és betöltik az egyháznak azt a várákozását, hogy egyházához és nemzetéhez hűséges nemzedékeket nevelnek fel, akkor megéri az áldozatot!

Megemlítjük azt is, hogy az elemi iskolákban a tanköteles kor a 14. életévig terjed és elemi iskoláink nyolc osztályosak. Városokban és nagyobb községekben polgári iskolák vannak, ahol az elemi iskolák csak öt osztályosak és a tanulók az ötödik osztály elvégzése után automatikusan és kötelezően a polgári iskolába mennek át. Így természetesen nincs meg a szükséges kiválasztás lehetősége és a polgári iskola ma már nem adja azt a képességet, amit azelőtt adhatott. A polgári iskolák három osztályosak. Innen mehet a tanuló az egyéves továbbképző tanfolyamra, amely már nem kötelező. Ez a régebbi polgári iskola negyedik osztályának felelne meg. A polgári iskolából a növendék kevés különbözeti vizsgával átmehet a gimnázium megfelelő osztályába. Magában véve az elemi iskola VI—VIII. és a polgári iskola I—III. osztályai között a tananyagra nézve nagy különbség nincsen. A különbség inkább abban van, hogy amíg az elemi iskolában egy tanító tanítja az összes tárgyakat, addig a polgári iskolában szaktanítókat alkalmaztak, meg azután a polgáriban bővebben adják az egyes tárgyakat. Az állam törvényt hozott körzeti polgári iskolák felállítására is, de ezek mind eddig nem valósulhattak meg anyagiak hiányában. A körzeti polgári iskola több község tanulóit lett volna hivatva felvenni és ezzel megkönnyíteni a falusi lakosok részére is a középfokú szakképzésre az előkészületet. Szakiskolákba való felvételhez ugyanis megkivánták a polgári iskolai előképzettséget. Az elemi iskola nyolc osztályának elvégzése nem adott lehetőséget arra, hogy valaki szakiskolában folytathassa tanulmányait. Kivétel volt a földműves iskola. Mivel a polgári iskolák csak városokban, vagy csak nagyobb községekben voltak, így általában a falusi népünk nem sok hasznát láthatta ezeknek. A gyermekeknek a házon kívüli taníttatása olyan anyagi áldozatot kíván, amit falusi népünk nem tud meghozni. Az elemi iskolák pedig nem adják meg azt a műveltséget sem, amit a régi hat osztályos elemi iskola megadott, mert az államnak a tantervekkel való folytonos kísérletezései nagyon lerontották azt a nívót is, ami

volt. A tanítók egyéni kiválóságukkal és erőltetett munkával képesek csak némileg jobb eredmény felmutatására. Meg kell még jegyeznünk, hogy körzeti polgári iskolát csakis az állam állíthat fel, az egyházaknak erre nem adnak engedélyt. Gimnázium háromféle van: klasszikus, reál és reform-reál-gimnázium. Mindegyik elnevezésében hordja lényegét.

Csehszlovákiában a református egyháznak csak elemi népiskolái vannak, polgári iskolái nincsenek, középiskolái az államfordulat után nem maradtak. Itt volt ugyan pl. a losonci gimnázium, de ennek tulajdonjogi kérdése nem volt teljesen tisztázott, és bármennyire igényelte is a losonci református egyház a maga részére, ebből a gimnáziumból reform-reál gimnázium lett az állam birtokában.

Szakképzést ad két református intézetünk: a losonci teológiai szeminárium és a komáromi református tanítóképzőintézet. Ezekről később szólunk.

Felekezeti iskoláinkban a vallástanítást a tanítók végzik. A konfirmációi oktatást már legtöbb helyen a lelkészek vették kezükbe, hogy a kétéves előkészítést egészen a lelkipásztor vezethesse, de szórványosan előfordul még a régi mód is, hogy a tanító elvégzi az előkészítést és a lelkész csak átismétli a konfirmációs anyagot. A konvent elrendelte a kétéves konfirmációi oktatást és az egységes tankönyvet is, de a végrehajtás nem megy egyszerre.

Nem-felekezeti jellegű iskolákban a vallás tanítása sokszor nehézségekbe ütközik. Elemi iskolákban legalább 10 gyermek, középiskolákban legalább 20 kell ahhoz, hogy részükre vallástani óra legyen a tanrendbe beállítható. Ilyen esetekben az iskola fenntartó köteles megtéríteni a vallástanítás óradíját. De ha ennyi növendék nincs, akkor az egyháznak a saját hatáskörében kell valamiképpen megoldania a vallástanítás kérdését. A vallástanításnak ilyen helyeken való megoldása már azután inkább a lelkigondozás körébe tartozik.²¹ Általában véve a vallástanítás

²¹ A vallástanítás megnehezítését és egyúttal a nyelvhasználat megsértését is jelentette a közoktatásügyi minisztériumnak általános érvényű rendelkezése a hitoktatásnak államnyelven való végzéséről az anyanyelven történő hitoktatással szemben. Az iskolaügyi minisztérium reformátusának 1931. IV. 30-i 84.363/I. 1930. számú leirata az iskolaügyi minisztérium 1919. VIII. 26-án kiadott 35.686/1919. számú rendeletére hivatkozva kényszeríti a hitoktatókat, hogy

terén már jelentkezik az egyház és állam szétválasztása gondolatának valamelyes megvalósítása, amennyiben ugyanis a vallás nem kötelező tantárgy és a szülők nyilatkozata elég ahhoz, hogy gyermeküket kivonják a vallástanítás alól. Hogy ez ma még nem egészen közismert és gyakorolt jog, leginkább az iskolaszékek és igazgatóságok, tanítók és tanárok jóindulatának köszönhető. Csak szórványosan fordultak elő aféle esetek, hogy a szülők e jogukkal éltek volna az egyház kárára. Így azután a kommunista szülők is legnagyobb részben engedik gyermekeiket a vallástanításra is. Mindenesetre az egyháznak már tudomásul kell vennie a tényeket és annál buzgóbban kell munkálkodnia és örködni a hívek megnyerésén intenzívebb lelkigondozással és belmissziói munkával, a vasárnapi iskolai munkának minél szélesebb körben való kiterjesztésével és a vallástanítás eleven, a gyermekeket megnyerő módszereinek alkalmazásával.

7. §. Lelkészek.

Lelkészeink az államfordulat után jórészt megmaradhattak helyükön. A három egyházkerület lelkészei a sárospataki, debreceni, budapesti és pápai teológiákat végezték. Különböző teológiai felfogásukkal nem voltak képesek eljutni egységes álláspontra sem a gyakorlati, sem a jogi, sem a tudományos

azokat a gyermekeket, akik szlovák tannyelvű iskolába járnak, hittanra is szlovákul tanítsák. Az egyes tanfelügyelőségek ezen miniszteri rendelet alapján felszólították az egyes lelkészeket, hogy a hitoktatást ne merjék magyarul végezni. Ugyanígy tettek egyes iskolafelügyelők is. Például közöljük a nagyszöllősi állami polgári iskola igazgatójának az ottani lelkészhez cseh és német — csak semmiképpen sem magyar! — nyelven írt levelét: „490/22. sz. A nagyszöllősi polgári állami iskola igazgatójától. 6. XI. 22. 23.276/922. alapján tudomására adom önnek, hogy a vallástan csak ruszin nyelven taníttassék. Elvárjuk, hogy ezentúl ehez igazodjék. Csak a IV. osztályban lehet magyarul tanítani. Adolf Bartos ig. Pecsét.“ Nagyszöllősen nem volt egyetlen ruszin anyanyelvű református sem. Általában a magyar vidékeken még a szlovák iskolák tanítói is úgy végezték a tanítást, hogy előbb magyarul tanították meg az elvégzendő anyagot, majd a tanítási nyelven beemlézték. Eredmény az lett, hogy a gyermek sem egyik, sem a másik nyelvet nem tanulta meg helyesen. A hitoktatásnak nem az anyanyelven való végzése ezek után csak azt jelentette volna, hogy a felnövekvő nemzedék anyanyelvétől megfosztva még a vallását is elveszítse. Természetesen ez megfelelt volna az államalkotó nemzetiségnek rejtett és nyílt céljainak. 1939.

theologiai kérdésekben. Csak természetes, hogy ez a körülmény nagyban megnehezítette mindeddig az egyház életének egységes kialakulását. Nemcsak népünk természeti adottságai eltérők, — mert hiszen más a dunavidéki magyar, mint a tiszavidéki, sőt már a csallóközi és mátyusvidéki magyar is különbözik egymástól, — hanem mások a lelkészek is. Hiányzott és még ma is hiányzik a lelkészek továbbképzése, ami megint csak területi távolsági okokból nehezen keresztülvihető, kivált még, hogy egységes is legyen. A lelkészek épen felfogásbeli különbözőségük miatt, — még az egymáshoz távolságilag közelebbeső gyülekezetekéi is, meglehetősen egymástól elszigetelten élik életüket és végzik munkáikat. Máig sem sikerült egy az ORLE-hez hasonló szerv létesítése. Szellemi és lelki közeledés szempontjából történelmi fontosságú időpontnak jelölhetnénk meg az 1926. évet, amikor a losonci theologia rendezésében megindultak az országos konferenciázások. Itt a lelkészek is nagyobb számban találkoztak egymással, még távolabbi vidékekről is és mind erősebben ébredtek rá az egységes közfelfogás szükségességére. A belmissziói munkák fokozottabb felvétele nagyban munkálja a lelkészek közötti lelki közösség kiépítését is. A lelkészi gondozás eltorzulhatásának példajaként említjük meg, hogy akadt református lelkész, aki szociáldemokrata programmal képviselő is volt és akadt olyan is, aki nevének elhallgatásával ugyan, de lelkészi mívoltát feltüntetve, egyik napilap hirdetési rovatában kívánta megoldani a házastárs keresésének problémáját. Ma már természetesen ilyesmi nem fordulhat elő, mert örvendetesen halad előre lelkészi karunk a szellemi és lelki kiegyenlítődes útján és mindinkább erősödik az Ige szolgálatához feltétlenül szükséges próféta szellem ébredése. Az első esztendő, az első évtized homálya már tűnőben van és megindult a helyes vágyak öntudatos keresése.

Anyagi helyzetüket illetőleg lelkészeink a köztársaságnak meglehetősen mostohagyermekéi. A lelkészi fizetéseket az állami törvényhozás nagy harcok után és között 1926-ban szabályozta. Erről az egyház hivatalos lapjában I. B. így ír: »A tényleges szolgálatban álló lelkészek nem várhattak sokat magukra nézve ettől a rendeletről, mert az 1926. évi 122. sz. kongruatörvény röviden ugyan, de elég érthetően kimondja az apostoli szegénységnek a papi álláshoz tartozó kötelezettsé-

gét s ha Tompa Mihályt ezelőtt 70—80 évvel az alacsony megtergerenda emlékeztette az alázatosságra, minket meg a tételes törvény figyelmeztet ugyanarra azáltal, hogy a megélhetés alapját a hivatalsszolgákéhoz hasonló összegben állapítja meg, de már a neveltetési segélyt két gyermek után a lelkészeknek járó 1800 Kč-val szemben 2100 Kč-ban szabja meg.²² A kongruatörvény szerint a kezdő lelkész, illetve segédlelkész évi 9000 Kč-ig fizetékieskiegészítést kap, amely minden három évben emelkedik évi 972 Kč-val, de csak legfeljebb tízszer, tehát a 30 évi szolgálatot betöltött lelkész elérheti az évi 18.720 Kč-t, amelyen túl nem mehet, ha még harminc évet szolgálna is. Gyermekneveltetési járulékot kap egy gyermek után évi 1224 Kč-t, két gyermek után összesen 1800 Kč-t. A harmadik gyermek után már nem kap családi pótlékot. A gyermekneveltetési járulékot addig kapja, míg a gyermek be nem tölti a 18. életévét, de ha közép-, vagy szakiskolába jár, akkor 21 éves koráig, ha felsőbb iskolát végez eredményesen, akkor 24 éves koráig fizetik ki. Ha több gyermek is van, akkor folytatólagosan léphet a következő az előbbinek az örökébe, de mindig csak két gyermek után van családi pótlék. Kongruaigénye csak annak a lelkésznek lehet, aki Csehszlovákiában érettségizett, csehszlovák állampolgár és a lelkészi teendők végzésére a kultuszminiszterium feltételei szerint megfelel.

A lelkész nyugdíjra csak akkor tarthat igényt, ha teljes szolgálatképtelenségét hatósági orvossal igazolni tudja. Legalacsonyabb nyugdíj 12 évi szolgálat után évi 6600 Kč, 13 év után 8100 Kč, amelyhez a nők lelkészek még évi 1200 Kč-t kapnak. Az özvegyi nyugdíj a férjet megillető nyugdíjnak a kétharmada, de legkevesebb évi 6000 Kč.

A lelkészi fizetésnek ez a megszabása azt jelenti, hogy a lelkész helyi javadalmának öt évenként történő felértékelése alapján — amennyiben a helyi javadalom ennél kevesebb — azt az állam kiegészíti. Természetesen minden attól függ, hogy az illetékes szervek mennyire értékelik a lelkész helyi javadalmát. Ezen a téren sok visszasság fordult elő, amiből kifolyólag a legtöbb lelkésznek súlyos anyagi gondjai lettek.²³ Általában lel-

²² Ref. Egyház és Iskola VIII. évf. 38. sz. 3. lapon.

²³ A jegyzők bizalmas rendeleteket kaptak a lelkészek ellenőrzésére. Ennek következményei azután igen sokféleképen jelentkeztek. A legtöbb eset-

készeink túlnyomó többségének saját hibáján kívül állandóan anyagi gondokkal kell küzdenie. Ruházatra, könyvekre, önművelésre alig gondolhat a legtöbbje. Csak a legszükségesebbre jut, ha magánvagyonnal nem rendelkeznek. Aggodalommal néznek a családos lelkészek gyermekeik taníttatása elé. Ezek a körülmények nem csupán egyházi munkáink rovására szolgálnak, de kára van belőle az államnak, nemzetnek és társadalomnak egyaránt, mert hiszen sok érték kallódik el így azért, mert a lelkészcsaládokból sok érték termelődött ki a múltban is a közösségek számára, míg ez manapság csaknem lehetetlen.

A csehszlovákiai lelkészek mégis türelemmel viselik a megáláztatást is, a nehéz anyagi sorsot is és végzik munkájukat legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint, Istentől várva az igazi jutalmat.

Lelkészek utánpótlásáról a Losoncon levő theologiai szeminárium gondoskodik. 1925-ig nem volt belföldi lelkészképzés.

ben egy-egy vallásos ünnepély rendezése, egyházi énekkar szervezése és éfélék már az irredentizmus gyanújára adtak okot. Volt olyan jegyző, aki megkivánta, hogy az iskolás gyermekekkel vallásos ünnepélyen szavaltatott verseket előzetes cenzura végett a lelképásztor neki bemutassa. (Ez még a jóindulat jele volt!) Általában félre nem érthető módon tudtára adták a lelkészeknek, hogy hatalmuk van a lelkészek felett. Csak egyetlen példát hozunk fel itt a megfenyegetésre. Az alsószőlősi református lelkész a csornoki jegyzőségtől magyar nyelvű levélben kérte néhány árva gyermek okmányait a gyermekeknek árvaházban leendő elhelyezése céljából. A válaszevél 221/1934. szám alatt az érdemi rész után így hangzik magyar fordításban: „Egyidejűleg nyomatékosan figyelmeztetem önt, hogy a mi államunk 16. évében kötelessége az állami hivatalhoz államnyelven fordulni, mert Alsószőlősen a magyar nemzetiségű lakoságnak még a kisebbségi joga sincs meg, s ehez még vegye figyelembe, hogy ettől az államtól fizetékieskiegészítést élvez. — Ez az utolsó eset, hogy az itteni hivatal az ilyen dolgot eltűri és a jövőben minden ilyen kezdeményezést jelenteni fog az illetékes felsőbbségnek. Csornok, 1934. jan. 26. Horváth vezető jegyző.“ Alsószőlősen a magyarság az összlakoságnak 1921-ben még 25·54 % -a volt, amikor a reformátusok, tehát magyarok lélekszáma 130, de a csehszlovák népszámlálás buzgósága 1930-ban már csak 17·15%-nyi magyar nemzetiségű lakost mutat ki, amikor pedig a reformátusok lélekszáma 133 volt. Így a jegyzőnek igaza volt, mert 20%-on alul lévén a magyarság, nem illette meg a csehszlovák törvények szerint az alsószőlősieket a nemzeti kisebbségi jog. Ami pedig a levél utolsó mondatában foglalt fenyegető ígéretet illeti, tudnunk kell, hogy egy ilyen feljelentés a lelkész számára az államsegélyének azonnali beszüntetését és éveken át tartó meghurcoltatását vonta maga után. 1939.

Külföldi és magyarországi theologiákról jött haza néhány fiatal lelkész. Már ugyanis, akiknek itt illetőségük alapján megszerezhető volt az állampolgárság. Természetesen, ez a mód nem elérhető volt a szükségletet. Idővel mind több nehézségbe ütközött ez a megoldás is. Isten kegyelmes gondviseléséből Sörös Béla losonci lelkész vállalkozott ennek a kérdésnek átmeneti rendezésére. Csodálatos hitével, nagyszerű tapasztalataival skót ajánlásra egyetemes egyházunk megbízásából 1925 szeptemberében megnyitotta az első évfolyamot. Sokat lehetne beszélni arról, hogy micsoda akadályokkal kellett megküzdenie, mennyi nehézséget kellett elhárítania, hogy ezt az intézményt — egyedül a maga vállán hordozva annak minden terhét — fenntartsa. Amint a jelek mutatják, Isten áldása kísérte munkáját. Majd az egyháztörténelem írói részletezhetik és megörökíthetik, hogy mit lehet elérni Krisztus Lelkének való alázatos engedelmességgel és a minden támadással bátor szembenézéssel. Még ma is ez az átmeneti lelkészképzés áll fenn. Most már arról tárgyalnak az egyetemes egyház illetékes tényezői, hogy ezt a szemináriumot theologiai főiskolává szervezzék át és ezzel a lelkészképzés kérdését véglegesen megoldják. Sürgeti ezt az a körülmény is, hogy Sörös Bélát a dunáninnyi egyházkerület püspökévé választotta. A losonci theológián az előadói tisztet egyes behívott lelkészek töltik be, de külföldi — csonkamagyarországi és utódállambeli — magyar előadók is tanítottak és tanítanak.

8. §. Tanítók.

Református iskoláink tanítóinak közös sorsuk volt lelkészeinkkel. Államnyelvi tanfolyamokra kellett menniök és legalább valamennyire el kellett sajátítaniok a szlovák nyelvet. Állampolgársági ügyek miatt sokan sokat szenvedtek közülük is. De a magyar tanítóóság mégis hamarabb magához tért, mint a lelkészek. A csehszlovák köztársaság igyekezett megszerezni a maga számára tanítóinkat. Megfelelő fizetésrendezéssel sikerült is meglehetősen sok esetben elérnie célját. Néhányan tanítóink közül politikai pártok révén igyekeztek jobb helyzetbe felemelkedni. Az igazi református magyar tanító nem választotta ezt az utat, mert megmaradt nemzetéhez és felekezetéhez, egyházához hűségben és tudott lojális lenni az államhoz is.

Érdekes, hogy azok a tanítók, akik politikai pártok útján gondoltak fényesebb pozíciókat szerezhetni, csakhamar kiváltak az egyházi iskoláktól, megváltak sokszor még tanítói hivatásuktól is.

Tanítóink már jókor megalkották országos szervezetüket, a Szlovenszói Magyar Tanítók Egyesületét (SzMTE). Ez az elsősorban érdekvédelmi céllal létesült egyesület, amelynek elnöke Kovács Alajos negyedi református kántortanító lett, csakhamar általánosságban is kiépítette a magyar tanítók egységét és megjelölte a magyar tanító útját, amelyen kisebbségi sorsában haladnia kell. Ma már ez az egyesület általános tekintélynek örvend és a magyar tanítóknak biztosítja a megérdemelt tiszteletet. 1927-ben Kovács Alajos küldöttséget vezetett Masaryk köztársasági elnök elé. Mielőtt felmentek volna, leszavaztatta az ország tanítóit többek között arra nézve is, hogy kívánja-e a tanítóság az egyházi iskolák megszüntetését és az államosítást? A tanítók 75%-a az államosítás ellen foglalt állást. Jellemzésül talán elég lesz ennyi is.

Tanítókból hiány már a köztársaság első éveiben jelentkezett. Az új állam a régi tanítóképző-intézeteket szlovák intézetekké tette. Magyar tanítói utánpótlásról nem történt gondoskodás. Ekkor az állam kényszermegoldáshoz folyamodott. Bevezette a tanítói externista vizsgákat, ami abból állt, hogy a négy középiskolát végzett egyének magánúton elkészülve tanítói érettségi vizsgálatot tehettek, ha előbb valamely iskolában gyakorlatot szereztek. Ez pedig azt jelentette, hogy az ilyen egyének minden előzetes szakképzettség nélkül megválasztatták magukat valamely megüresedett tanítói állásra. Üres állás bőségben volt, még ilyen jelentkezőkkel sem tudták mind betölteni. Az oklevél nélküli tanító közben elkészült vizsgájára és megszerezte a tanítói érettségiről szóló oklevelet. Magától értetődő, hogy ebből a megoldásból sem a tanítóság egyetemességére, sem a közoktatásügyre valami nagy előny nem származott. Húsz havi gyakorlat után a tanítói érettségivel bíró egyén képesítő vizsgálatra jelentkezett és ezzel a vizsgával végleges tanítói képesítést nyert. Magyar tanítónőket csak a pozsonyi Orsolyák tanítóképzője adott, ahol továbbra is változatlanul folyt a tanítónők képzése. Itt végeztek a református vagy más vallású nők is. Később megszervezték Pozsonyban a négyéves ma-

gyar tanítóképzőt is, ahol csak minden második évben vesznek fel növendékeket. Míg ez a képző kiépült, egy másik módja volt a tanítóképzésnek az is, hogy gimnáziumi érettségi alapján különbözeti vizsgát téve lehetett tanítói érettségit tenni. A következő megoldás a tanítóhiány megszüntetésére az egyéves tanítói tanfolyam érettségizettek részére, az abiturienens kurzus volt. Az abiturienens kurzus pótolta a hospitálást, azaz valamely iskolában való tanítási látogatásokat. Mindezen képzések távol álltak attól, hogy felekezeti iskolák részére megfelelő tanítókat adjanak. Így azután a református egyház elég hosszas megfontolás után Komáromban 1935 szeptemberében megnyitotta a református tanítóképző-intézetet. Innen reméli egyházunk azoknak a tanítóknak a kibocsátását, akik majd jobban megfelelők lesznek az egyház nehéz viszonyai között hivatásuk igazi betöltésére. Nem mondunk újat, amikor hangsúlyozzuk, hogy a nemkisebbségi sorsban is szükség van öntudatos református tanítókra. Sokkal inkább szükséges a kisebbségi sorsban, hogy kivált az egyházi iskolákban egyházi és nemzeti szempontból öntudatos, hivatásukat minden erejükkel betölteni igyekvő tanítók tanítsanak. A kisebbségi sors tanítója nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy szembehelyezkedve lelkészével és egyházának tanításával, egyéni elveket valljon, sem azt, hogy a református magyar gyülekezeteket csak arravalóknak tartsa, hogy általuk pár száz magyar ifjú állást nyerjen. A református magyar tanítónak intenzíve részt kell vennie a gyülekezet belső építésében. Nemcsak külsőképen kell jó példával előljárnia az egyház szeretetében, hanem lelkészével benső lelki összeköttetésben élve, legyen a templomon kívül is a gyülekezet munkása. Így tehát a tanítótól azt várja a gyülekezet és a kisebbségi sors is, hogy egymással imaközösségben élve a lelkész és tanító, valósítsák meg maguk közt a református összefogás gondolatát, mert csakis így remélhető, hogy a gyülekezetek tagjai is bekapcsolhatók legyenek az egyetemes református összefogásba, amelyről később szólunk. Ma még szórványosan fordul elő ilyen lelkes és tanítói összefogás. Erre nevelődnie kell lelkészeknek és tanítóknak egyaránt. Már pedig ezirányban nem várható eredmény egy olyan tanítóképzéstől, ahol a tanítóképzést a marxizmusra nevelő alkalomnak tekintik. Ezért kellett meghoznia a csehszlovákiai református egyháznak az erejét csaknem felülmuló

áldozatot református tanítóképzőintézet felállítására. Nem is volt ez másként lehetséges, csak úgy, hogy minden lelkész és tanító kötelezte magát arra, hogy öt év alatt 1000 csehkoronát fizet egyszersmindenkori hozzájárulásként évi 200 csehkoronás részletekben a református tanítóképző javára. 1938 őszén ugyan csak a r. kat. egyház is megnyitja tanítóképzőjét. Tehát e téren református egyházunk a csehszlovákiai magyarság életútján úttörő munkát is végzett, amikor a saját érdekében áldozatot vállalt a tanítóképző megnyitásával és fenntartásával. Mert az természetes, hogy bár két esztendőjére megadta is az állam a nyilvánossági jogot, tehát a képzőt jogilag elismerte, anyagi segítséget nem ad az intézmény fenntartásához. Legalább egyelőre nem.

Tanítóink anyagi helyzetét már csak a lelkészekével való összehasonlíthatás szempontjából is ismertetnünk kell. Már említettük, hogy a tanítók fizetését igyekezett a köztársaság jól rendezni. A tanítókat kategóriákba kell osztanunk.

Kisegítő tanító, akinek nincs tanítói érettségije, megválasztható legfeljebb egy évre. Várományos minden tanító, akinek van tanítói érettségije, ha húsz havi gyakorlata után megszerzte is a képesítő oklevelet, az érettségitől számított három évig, amikor automaticamente véglegesített lesz. Végleges, vagy rendes tanító az, aki az összes képesítések birtokában a tanítói érettségitől számítva már három évig működött.

A tanítói állás is lehet ideiglenes, vagy véglegesített, definitív. Minden újonnan szervezett állás három évig ideiglenes, ezután véglegesített lehet.

A nem véglegesített tanítók tiszteletdíjat kapnak, amely szolgálati hely szerint évi 10.824—11.100 Kč. A véglegesített tanító fizetése három évenként emelkedik. Kezdő fizetés évi 9000 Kč, a 34. szolgálati év után évi 27.600 Kč, amelyhez működési helyek szerint évi 2640—4800 Kč, úgynevezett működési pótlék számítandó. Ezenfelül az iskolafenntartó köteles az iskolaigazgatónak igazgatói pótdíj címén évi 750—1500 Kč-t fizetni. Ha egytanerős az iskola, akkor az az egy tanító az igazgató. A legalacsonyabb nyugdíj évi 6600 Kč. A nyugdíj a szolgálati évek száma szerint arányosan emelkedik, míg 35 évi szolgálat teljes nyugdíjra, azaz évi 27.00 Kč-ra jogosít. Egyházi tanítóinknál is beszámítják a helyi javadalmat, mégpedig a felét tanítóinak, másik felét kántorinak. A helyi javadalomnak a

tanítói állás után eső részét egészíti ki az állam a fenti összegekre. A tanítói helyi javadalmakat egyszersmindenkorra értékelték 1923-ban, azóta csak kivételes esetekben fordult elő új értékelés. Ezzel nem tették ki tanítóinkat annak a bizonytalanságnak, ami a lelkészek javadalmának öt évenkénti értékelésénél a lelkészek számára sokszor oly kellemetlen meglepetéseket hozott már és sok utánjárással is jár a megfelelő igazolások és okmányok beszerzése.

Igy könnyű az összevetés a lelkészi és tanítói fizetések közt és látható, hogy a tanítók fizetése magasan felette van a lelkészekének.

Végül hadd jegyezzük meg, hogy akár a lelkészi, akár a tanítói államsegélyek nem járandóság, hanem az állam részéről adott »kegyes« előlegek, amelyeket a fenntartó egyházakkal bár mikor vissza lehet fizettetni, vagy egészen egyszerűen be lehet szüntetni minden igénytámasztás nélkül. Damokles kardja ez az egyházak feje felett.²⁴

9. §. Belmisszió.

1938 januárjában azt mondta egyik tekintélyes magyarországi lelkipásztor, hogy amíg tíz esztendővel előbb a lelkészek közvéleménye megbélyegezte azt a lelkipásztort, aki belmissziós volt, — addig ma annak kell szégyenlenie magát, aki nem belmissziós. Milyen lehetett akkor a közvélemény ítélete húsz évvel ezelőtt, amikor az államfordulat történt!? Mindenki tudja, hogy milyen volt. A csehszlovákiához csatolt területen is voltak néhányan belmissziós lelkipásztorok, akik csendben végezték a belső egyházépítés munkáját. Csehszlovákia hosszúkás területén a belmissziós elindulások keleten kezdődnek. A kárpátaljai egyházkerületben Bertók Béla püspök mellett Szabó Béla huszti lelkipásztor, Sörös Béla losonci, Galambos Zoltán komáromi, Zsemlye Lajos hetényi lelkipásztorok a dunáninneni egyházkerületben egymásután kezdik hangoztatni a belmissziós

²⁴ Akár a lelkészi, akár a tanítói fizetési rendszereket vizsgáljuk, észre kell vennünk, hogy ezekben a csehszlovák államra oly jellemző marxista gondolkodás érvényesült. Különbösen is, hogy a lelkészek egyáltalában még ilyen megalázó államsegélyt is kaptak, csupán a polgári pártok képviselőinek határozott és erélyes kiállításának volt köszönhető. 1939.

munkák szükségességét. A losonci theologiai szeminárium megalkotásával egyidőben Sörös Béla kibontja a belmisszió zászlaját is és a hivatalos egyház feladatává teszi a belső egyházépítés munkáját.

A belmissziós munkák talaját nyomtatott betűvel is igyekeznek előkészíteni. Bertók Béla püspök már 1923-ban megindítja a »Szeretet« című ujságot. 1924-ben »Szeretetkönyvtár« címen traktátus füzeteket ad ki. Minden kiadvány népszerű írás. Arra szolgál, hogy felhívja a hivek figyelmét a jó olvasnivalók kedvelésére és ráterelje figyelmüket egyházunkra, felkeltse bennük a keresztyén élet iránti érdeklődést.

Általánosabbá kezd válni a belmisszió iránti érdeklődés az első országos diákkonferencia megrendezése által 1926-ban. Ezt a konferenciát Sörös Béla vezetése alatt Bőjthe Sándor theologiai előadóval egyetemben a theologiai ifjúság rendezi Hanván. Ezzel kezdetét veszi az Evangéliumnak bátrabb és nyiltabb megvallása és a belmissziós munkák utáni vágyódás. A Hanván összetalálkozott ifjak csaknem mindegyike a belmisszió gondolatának követője lett. Nyugaton még tartózkodással, — ha ugyan nem ellenszenvvel — fogadják a konferenciák gondolatát. De jó ideig nincs megállás. Jönnek a leánykonferenciák is, egyik a másik után. 1928-ban a losonci theologusok körzetekre osztják az állam magyar reformátusoktól lakott területeit és járják a falukat, felkeresik a gyülekezeteket, Igét hirdetnek, összeköttetést keresnek a falusi ifjúsággal. Több gyülekezet fiatalosságát összehívják egy-egy központibb helyre, református napokat tartanak. Idősebb és fiatalabb lelkészek szívesen veszik a theologusok látogatásait és meghányják-vetik a dolgok mikénti állását, hogy azután sok helyütt megkezdjék a megbeszélések alapján az ifjúsági munkát. A »Szeretet« c. újság rovatot ad az ifjúság részére. A theologusok levelezés útján keresnek összeköttetést a falusi és főiskolás ifjúsággal, majd sokszorosító gépen levélformában Narancsik Imre, Tárnok Gyula és Varga Imre »Egymás terhét hordozzátok« címen lapot készít. Éjszaka is dolgoznak, hogy a »könyvomas« elkészülhessen és vigye széjjel az Evangéliumot és közelebbhözze egymáshoz a református magyar fiatalságot. 1929 husvétjára már nyomtatásban adják ki Tóth Kálmán szerkesztésében »Baráti Szó« címen lapjukat, hogy azután pünkösdkor ismét így szóljanak azokhoz,

akik már várták a szeretet baráti szavát. 1929-ben havi folyóirat lett a »Baráti Szó«-ból, megjelent Komáromban Narancsik Imre és Tárnok Gyula szerkesztésében. Az ifjúság nagy lendülettel csoportosul a lap köré. Az intellektuell ifjúság nincs megelégedve a nívóval. Magasabbat, tudományosabbat kíván. Egyik szerkesztő elve, hogy úgy kell írni, mintha egyszerű parasztfiúk számára készülne a lap, mert ezt az egyetemek hallgatói is megérthetik, de nem így fordítva. Átvesszik a szerkesztést a fiatalok. Modern kiállítású, irodalmi nívójú lesz a lap, de beférköznek rejtett baloldali írások is és a magas nívó dacára 1932-ben megszűnik. Épen a baloldali elemek nagyhangúsága folytán a lévai diákkonferenciát nem látszott tanácsosnak továbbfolytatni és azóta ismét csend következett el ezen a téren országos viszonylatban. Pár éve keleten ismét tartanak kerületi konferenciákat intellektuel és paraszti ifjúság részére is. Tehát a láng nem oltódott ki, csak szűkebb körre szorítkozott.

Az ifjúsági munkákkal párhuzamosan haladt a leányköri munka is. A meghirdetett országos leánykonferenciákra olyan tömegben vonultak fel a református leányok, hogy csakhamar szükségesnek mutatkozott az ország különböző helyein ezeknek a leánykonferenciáknak a megtartása. Itt is felmerült a kívánság egy összekötő sajtóra, ami csak 1931-ben valósult meg, amikor Tárnok Gyuláné szerkesztésében elindult négyéves útjára a »Református Leány« című folyóirat, amelybe dolgoztak az ország különböző részeiben elszórtan lakó leányok. A lap iránya határozottan református bibliai volt. A nehéz gazdasági helyzet 1934-ben nagyon lecsökkentette az előfizetők számát és így a lap megszűnt.

Meg kell még említenünk az egyik jellegzetes belmissziós munkát, amelynek elindítója és jelenleg is vezetője Nehézy Károly. Marcelházai lelkipásztor korában egyik bibliaórán felvetődik a kérdés: »Hol van a zsidók királya?« (Mt. 2:2.) Gondozatlan, elhanyagolt árvagyermek képében találják meg a zsidók királyát, és ezzel megalakul a marcelházai kis árvaház. Alaptökéje a hit és az imádság. Az árvák száma szaporodik, de növekszik azoknak a száma is, akik vállalják az árvák gondját. Csakhamar megalakul »Bethel Szövetség« néven az a közösség, amely túlnő a kis falú keretein. Nehézy Kisújfalúra kerül lelkésznek. A marcelházai elhelyezés szűknek bizonyul, megvásárolnak egy

kastélyt Kiskoszmályon és ide viszik át az árvaházat. Egymás után keletkeznek ezen munka körül a falvakban a bibliakörök. Egyes egyszerű hívek misszionáriusokká válva látogatják a szomszédos gyülekezeteket és akár a lelkipásztorral együtt, akár nélkülük próbálgatják előhívni a lelki ébredéseket. Fiókarvaházak létesülnek előbb Léván, majd Komáromban. Most folyik Komáromban a »Timotheus Palota« építése, ahová a fiúkat telepítik át. Kórház építése is tervbe van már véve. Koszmály marad a központ, ahol a még iskolába nem járó árvákat és csecsemőket helyezik el, és itt rendezik a konferenciákat ifjak, asszonyok és férfiak számára. Mezőgazdaságuk is van. Úgy látszik, itt egy, a Németországban levő betheli szeretetintézményhez hasonló szervezet előkészítése van folyamatban.

Árvaház alakult Tornallyay Margit úrnő ajándékából Beretkén, Gömörben, majd ezeket követi Ruszinszkóban (Kárpátalján) is a nagyszöllősi, úgy hogy ma már négy árvaház van a csehszlovákiai református egyház területén. Természetesen ezek egytől-egyig belmissziós központokká válnak. Ébresztők a gyülekezeti belmissziós munkák előhívásában. Bibliakörök alakulnak mindennemű és korú hívek számára, házi istentiszteleteket tartanak. Felkarolják a szociális gondozást.

A *vasárnapi iskolai* munka is a belmissziós munkákhoz tartozik. Kezdi már csaknem mindenütt észrevenni, hogy ez a munka nem nélkülözhető, de még mindig nincs mindenütt bevezetve. A csoportos tanítás csak alig pár gyülekezetben van meg. Jellemző eset volt a komáromi egyházmegyéé, ahol egyházmegyei lelkészértekezleten és gyűléseken tárgyalták a kérdést. Lelkészeink közül sokan nem ismerték ezt a munkát, nem is kívánták bevezetését. Midőn azután az egyházmegye esperese maga győződött meg róla 1929-ben, hogy mi is tulajdonképpen az a vasárnapi iskola, — egyszerűen elrendelte esperesi körlevélben, hogy minden gyülekezetben tartandó vasárnapi iskola. Hogy pedig senkinek kifogása ne lehessen azért, mert nem áll megfelelő anyag rendelkezésére, mintatanításokat készítettett és a saját költségén minden gyülekezetbe megküldötte ezeket a tanítási mintákat. Sok helyütt visszatetszést szült, hogy az esperes a mintákat káplánjával dolgoztatta ki, de mégis elég szép számú gyülekezetben megindult a munka, amit az esperes egyházlátogatáskor számon is kért. A belmissziós munkának elkezdését

gyakran nem a dolgozni nem akarás gátolja, hanem inkább talán azoknak nem ismerése.

Belmissziós megnyilatkozásnak tekintjük az úgynevezett *lelkési és tanítói baráti körök* összejövetelét is. Lelkészegyesület abban az értelemben, ahogy az ORLE van Magyarországon, Csehszlovákiában nincs. A lelkészek és tanítók azonban több egyházmegyében körzetekbe csoportosulva havonként összejönnek megbeszélésre. Itt nemcsak az adminisztratív dolgokról esik szó, hanem főként a lelkiekről. Ének, imádság, bibliaolvasás és a felolvasott rész megtárgyalása, egy-két előadás szokott ezen összejövetelek programjában szerepelni. Történt próbálkozás arra is, hogy ezekben az összejövetelekben a gyülekezet tagjait is bevonják. A hívek nagy érdeklődéssel vettek részt ezeken a kisebbmértű konferenciákon. Határozott bizonyosságot szolgáltatott arról, hogy a lelkekben nagy a szomjúság az Evangélium után.

Ugyancsak idesorolhatjuk a presbiteri konferenciákat is. Presbiterek szövetsége nincs.

Mindezekből azt látjuk, hogy a belmisszió ma már nem lenézett és szükségtelennek tartott valami Csehszlovákiában sem. De hogy általános és állandó, egységesen kiépült missziói munkáról nem adhatunk számot, annak megvan a természetes oka egyfelől abban, hogy a régi magyarországi református közszellem sem volt valami barátságos állásponton annak idején a belmisszió gondolatával szemben, másfelől a csehszlovákiai reformátusság a mai viszonyok között még mindig nem találta meg azt a szükséges lelki környezetet és egyéb körülményeket, amelyek egységes és általános belmissziós munka kiépítéséhez kívánatosak.

Az elkezdett és abbamaradt munkák nem azt jelentik, hogy itt a belmisszió ügye elbukott. Ezek az országos méretű, vagy nagyobb körzetekben időnként való próbálkozások egyrészt ébresztők voltak a gyülekezetekben való elindulásokhoz, másrészt állomásokat jelentenek abban az előkészületben, amely 1936-ban a »református összefogás« mozgalmához vezetett. A református összefogás tulajdonképpen a református egyéneknek és gyülekezeteknek egységes munkaközösségbe való beállítását jelenti. Sörös Béla nagy koncepciójú munkájának gyümölcse ez. A feladatokat az élet minden vonatkozására nézve, a mozgalom

irányelveit ő írta meg. Alapos munkájából rövid összefoglalást adunk.

Bevezetésében arról szól, hogy az egyház a 'Szentlélek instrumentuma. A Kijelentés változatlan, a világ változó. »Azoknak, akik a Kijelentésben elmerülnek, azoknak, akik az egyház és az Ige szolgálatában részt vesznek, a maguk korában felmerült kérdésekre feleletet kell adniok.« Majd jellemzi a kort és ebben egyházunk mai helyzetét is megállapítja, hogy: »A mi szövetszói és kárpátaljai reformátusságunk úgyis, mint egyházi szervezet, úgyis mint a hívők közössége azonos alapelveken épül«. Ezek az alapelvek: Isten szuverénitása a legelső alapvető tételünk. Krisztus a lelki vezérünk. Krisztusban és Krisztus által új életet nyerünk. Isten Lelke az Isten elválasztott gyermekeiben benső bizonyosságot tesz az örök isteni rendelkezés idői és egyéni aktualizálódásáról. A közösséges keresztyén Anyaszentegyházat Isten rendelésének és a Szentlélek instrumentumának ismerjük, annak egységét soha szem elől nem tévesztjük. Különös nyereségkép számolhatjuk el, hogy a keresztyénség tisztaságáért küzdő református egyházunk tagjainak karakterét az előttünk álló feladat úgy magánéleti, mint közéleti viszonylatban kedvezően befolyásolta és alakította. A református kollektivum egyéneinek magatartását, mint természetes következményt a fenti alapelvek határozzák meg. Az egyén önátadása Isten Lelkének egyáltalában nem passzivitás, hanem a legtermészetesebb aktivitás. A mai idő szociális, gazdasági, kulturális, világnézeti és politikai kérdéseire tényekben kell felelnie. Ezekről az oldalokról jönnek a ma kérdései. A kollektivumok a ma keretei. Komoly magunkbaszállással helyt adunk a Lélek kollektivumot teremtő erejének, az elvben és törvényekben már régen meglevő, de gyakorlatban még nagyon is hiányos önkéntes szolgálatunk megelevenedésének. Előttünk sem lehet elhanyagolható feladat a mi kisebbségi magyarságunk ügye és nem lehet kigúnyolt és megcsúfolt a testvéreink hite és egyházunk, mint ezeknek történelmi erőssége. A megmozdulásnak békés, de lelkes összefogásnak kell lennie és a magunk revíziója elvégzésével életre kell kelnie. Ezután részletezi az adottságokat statisztikai alapon és célkitűzéseket, a célok megvalósítására módozatokat ad. A befejezésben lélekhez szólóan hivatkozik a 'lelkészek felelősségére. A református összefogás megszervezése alapján

a mi keresztyénségünk realitásának a kérdése. Lelkészi szolgálatunkat, egyházkormányzásunkat, lelkipásztori gondunkat át kell hatnia annak a lelkes és üdítő felismerésnek, hogy az a közösség, amelyikben a Krisztus Lelke a maga értékeit a Neki éléssel az önkéntes szolgálatban forgalomban tartja és ezzel állandóan gyarapítja, az arra a méltóságra emeltetett, hogy tagjai számára ezek egymásért való munkájában az Isten Országát jait már e földön reálistan kiszolgáltathatja.«²⁵

Egy évvel később, 1937 májusában megindul az »Összefogás« című, havonta kétszer megjelenő néplap, mint a mozgalom szócsöve, Varga Imre rimaszombati lelkész szerkesztésében. Ma már több mint 4000 előfizetője van. A lap inkább magyar nemzetiségi, mint belmissziós szempontok szerint készül, ezért nem hasonlítható össze más ilyen belmissziós néplappal. Mindamellettt bizonyos, hogy — amint Sörös Béla írásából is látható — az összefogás mozgalma belmissziós célokat szolgál, mert hiszen célkitűzéseit csakis ezen az úton valósíthatja meg.

Összegezve most már, a belmisszió állásáról azt mondhatjuk, hogy — ha lassan is, de — már megkezdődött a komoly belső egyházépítő munka és reménységünk van arra, hogy Isten áldása nem marad el. Mint majd a táblázatból látjuk, aránylag kevés gyülekezet számol be vasárnapi iskolai, leányköri és ifjúsági munkáról. A munka módszerére nézve nincs kialakult egység. Nagy általánosságban a beszélgető módszerrel vezetik le az összejöveteleket, amikor a vezető — legtöbbször helyen a lelkész — a bibliai beszélgetés módszerével családias jellegűvé igyekszik tenni az összejövetelt, hogy az előre megállapított vezérfonal szerint kijelölt bibliai részt a mindennapi életre vonatkoztatva megtárgyalják. Vannak helyek, ahol a hivek a bibliaórára aranymondással jönnek. Elmondja mind egyik a maga aranymondását és azután röviden közli a többiekkel, hogy mit üzent neki Isten az Igében. Ezek az összejöveteleket rendszerint közös imádkozással végződnek és nagyon komoly, eleven életet élő gyülekezetekre mutatnak. A lelkipásztornak itt csupán arra kell ügyelnie, hogy valamiképpen esetleges tévtanok ne kerüljenek be a közös beszélgetésekbe és hogy

²⁵ Ref. Egyház és Iskola XVI. évf. 18. sz. 1936. máj. 2.

mindenek épülésre legyenek. Ma már sok helyen ezt a módszert alkalmazzák a leány- és ifjúsági munkában is. A vasárnapi iskolákban egyes helyeken csoportos tanítás folyik — ezeknek a száma tudtunkkal egész csehszlovákiai ref. egyházunkban 10—15 körül mozog —, másutt egy nagy csoportban tanulják meg a »Fecske«, »Igazság és Élet«, vagy éppen a lelkipásztortól készített vezérfonal szerinti részt. Vannak egyes gyülekezetekben a lelkipásztornak a hívek közül segítőtársai is, akik a lelkész előzetes előkészítése alapján szintén tevékeny részt vesznek ki a belmissziós munkákból. A vallásos estélyek a legtöbb helyen, ahol már bibliaköri munka is folyik, mintegy toborzóul szolgálnak a bibliakörök javára. A vallásos estélyeket leginkább templomban tartják. Ebben kulturális előadások is elhangzanak. Legjobb alkalom a magyar nemzeti történelem megismertetésére és így ezeken felelhet meg leginkább az egyház a kisebbségi sorsban nyert kettős küldetésének: református és magyar öntudat ébrentartása és nevelése.²⁶

²⁶ Meg kell még emlékeznünk arról, hogy a belmissziós munkák is állandó megfigyelés alatt álltak. Jegyző és csendőrök kérdezősködtek a bibliakörön, énekórákon résztvevőktől gyanakvó ábrázattal, hogy mit csináltak az összejövetelen, miről beszélt a lelkészük, vagy tanítójuk? Egyes gyülekezetekben szokásos volt az úgynevezett házi istentiszteletek, házi bibliakörök tartása, amikor is a lelkész magánháznál tartott összejövetelt. Ilyen alkalmakkal gyakran az ablak alatt hallgatóztak a rend és csend őrei, hogy nem valami összeküvés szövődik-e odabent? Külön megkérdezték az egyes híveket, hogy milyen énekeket énekeltek? Milyen énekeskönyvet használtak? Így kellett szenvednie a „Hallelujah“ énekeskönyv miatt a pozbai tanítónőnek, Szabó Erzsébetnek letartóztatást, házkutatást, bírósági eljárást. De még ebből az ügyből kifolyólag mindenütt nyomozás is indult a „Hallelujah“ énekeskönyv után és ahol még ki nem tépték a Himnuszon és Szózaton kívül is a gyanús énekeket, összeszedték és elkobozták a „Hallelujah“ énekeskönyveket, tulajdonosaikat pedig megfenyegették, hogy csempészés miatt eljárást indítanak ellenük. A lelki gondozással összefüggésben még azt is fel kell jegyeznünk, hogy nem volt tábori lelkészünk, aki a református magyar katonák lelki szükségleteit kielégíthesse, nem volt egy fegyintézeti ref. magyar lelkész sem, pedig a magyarok számai voltak bebörtönözve, hiszen csupán 1932-ig 15.000 politikai per volt Csehszlovákiában és ebből 8000 esett a magyaroktól lakott Szlovénországra. Balogh püspök 1932-ben eljár a hadügyminisztériumban is, meg az igazságügyminisztériumban is, de kérését nem teljesítették. (Konventi Jegyzőkönyv 1932. 6. lapon.) Ilyen körülmények közt bizonyára érthető, hogy a belmissziói munkában ezzel a más körülmények között ismeretlen gátlással is meg kellett küzdenie a kisebbségi sorsban élő református magyar egyháznak. 1939.

Végezetül az 1937 január 1-i állapotot módunkban van táblázatban is bemutatni, amint következik:

V. Belmissziói táblázat.

Sorszám	Egyházmegye egyházkerület	Gyüleke- tek száma	Énekkarok			vasárnapi iskola	Ifjúsági kör	Leánykör
			férfi	ve- gyes	női			
1.	Barsi e. m.	61	16	5	4	17	7	12
2.	Komáromi e. m. . .	69	26	10	11	40	18	29
I.	<i>Dunáninneni</i> e. ker. .	130	42	15	15	57	25	41
1.	Abaujtonnai e. m. .	50	7	8	—	11	15	11
2.	Alsózempléni e. m. .	22	8	—	—	5	5	9
3.	Felsőzempléni e. m. .	72	10	4	—	12	13	7
4.	Gömöri e. m.	71	51	8	1	13	11	26
5.	Slov. ungi e. m. . . .	51	19	5	—	15	13	12
II.	<i>Tiszaninneni</i> e. ker. .	266	95	25	1	56	57	65
1.	Beregi e. m.	45	25	18	—	21	19	27
2.	Máramaros- ugoccai e. m.	32	10	5	1	14	6	13
3.	Kárpátaljai ungi e. m.	19	7	4	—	11	7	8
III.	<i>Kárpátaljai</i> e. ker. .	96	42	27	1	46	32	48
Összesen :		492	179	67	17	159	114	154

A kimutatásban a gyülekezetek számában az anya-, társ-, leány-, fiók- és missziói egyházak is bennfoglaltatnak. Az énekkarokat is felvettük, mert hiszen gyakran lehetnek belmissziói munkák kiindulási pontjai, kiváltképen ahol esetleg maga a lelkész vezeti az énekkart is. A III—V. táblázatokat a szlov-

venszkói és kárpátaljai egyetemes egyház »Névtára« alapján készítettük.²⁷

10. §. Református irodalom.

Az 1918. évi forradalmi idő és a vörös háborúktól nyugodtan talánított 1919. esztendő semmiképen sem volt alkalmas arra, hogy bármiféle irodalmi munka meginduljon. 1920-ban megkezdik az egyházi gyűlések tartását, a jegyzőkönyveket kinyomtatják és kiadják az egyház hivatalos lapját »Református Egyház és Iskola« címmel. Az egyetemes egyház hivatalos lapjának szerkesztői időrendi sorrendben: Réz László rozsnyói, Kövi Árpád losonci, dr. Magda Sándor csicseri, Isaák Imre técsői, Szőke István rozsnyói, majd a jelenlegi szerkesztője: Zsemlye Lajos hetényi lelkészek. 1923-ban Bertók Béla püspök megindítja a »Szeretet« című folyóiratot, amely hasonlít a magyarországi »Keresztyén Család«-hoz. Eddig csak egy önálló dolgozat jelenik meg, 1922-ben, Csekes Béla: Reformátusok című munkája. 1924-től kezdve Bertók Béla püspök szerkesztésében megjelennek a »Szeretet Könyvtár« sorozatos kiadványai. Tulajdonképpen innen számíthatjuk annak az irodalomnak az elindulását, amely jelzi, hogy az Ige szolgálata írásban is megkezdődött. Első prédikációs kötetként Péter Mihály, akkoriban gálszécsi lelkész, később a tiszáninneni egyházkerület püspökének 1927-ben »Papi Dolgozatok« című munkáját jegyezhetjük fel. A tulajdonképeni prédikációs irodalom csak 1928 decemberével veszi kezdetét, amikor Soós Károly búcsi lelkész megindítja a »Református Sion« című, havonta megjelenő folyóiratot.

A következő sorokban számszerű adatokat tárunk fel azokról a munkákról, amelyekről tudomást szerezhettünk. Előrebocsátjuk, hogy teljesen pontos statisztikát a mi viszonyaink közepette alig lehet készíteni. Csak arról adhatunk számot, ami a magunk utánjárása révén kezünkhöz került, vagy amikről valamiképpen közvetve sikerült tudomást szereznünk. Egyetlen vállalkozó akadt eddig a csehszlovákiai irodalom jegyzékének összeállítására: Csekes Béla, a »Református Világ-

szemle« fáradhatatlan szerkesztője, de épen tőle hallottuk, hogy tökéletes jegyzéket neki sem sikerült összehozni. Nincs itt senki, aki komolyan számon tartaná a megjelent munkákat. Találkozunk olyan íróval, aki beszélgetésünk közben árulta el, hogy ezt is, meg azt is írta. A kérdésre, hogy hol kaphatók munkái, azt válaszolta: »Van itt a padláson annyi, hogy akár Dunát lehetne vele rekeszteni«. — »És hát miért nem adja át a nyilvánosságnak?« — »Ugyan, kinek kell ma vallásos könyv?« Egyéni vállalkozások és kezdeményezések eredménye itt az egyházas irodalom. A »Református Irodalmi Társaság« megalkult ugyan, de eddig még nem lépett érdemleges működésbe. Mint már említettük is, Bertók püspök próbálkozott népies traktátusok kiadásával, de részben a kellő propaganda, részben anyagiak hiánya miatt ez a vállalkozás sem érte el a kívánt eredményt. Legfőbb nehézség pedig az, hogy a református tömegek nem nevelődtek rá az egyházas kiadványok olvasására.

A »Református Világ szemle« feljegyzése szerint a következő munkák jelentek meg:

1. Bertók Béla kárpátaljai ref. egyházkerület püspökének szerkesztésében és kiadásában megjelent munkák: Bácsy Gyula: Kis Káté. Konfirmációra. 1924. — Dr. H. Bauwman: Az egyházfegyelem. 1924. — Szabó Béla: Dina. 1924. — Nagy Lajos: Kálvin. 1924. — Vajas Klára: Hol járt Gyurika? 1924. — Nagy Lajos: A kis Bodnár Mariska története. 1924. — Péter Mihály: A magyar ref. lelkipásztor a történelemben. 1925. — Nagy Lajos: Vallás nélkül. 1925. — Szabó Béla: Vallásunk és egyházunk a múltban. — Zsemlye Lajos: A kálvinizmus és a vagyon kérdése. 1925. — Boross Kálmán: Egyházi évkör. 1925. — Peleskei Sándor: Építő esetek. 1925. — Boross Kálmán: Levelek a mennyországba. 1925. — Galambos Zoltán: Heidelbergi Káté és magyarázata. 1925. — Gönczy G., Meskó D., Simon J.: A presbiterség az őskeresztyénségben, Kálvin korában és ma. 1926. — Balogh Sándor: Szeretet énekek. 1926. — Vajas Klára: Fehér Ilona. 1927. — Konkoly Thege István: Karácsonyi meglepetés. 1932. — Balázs János: A »Bibliatanulók« tévelygései. 1932. — Szabó Béla: Két karácsony. 1933. — Nőszövetségi előadások. 1933. — Bótán (Szabó Zoltán) versei: Vallomás. 1933. — Dr. Karácsony Sándor: Tévesztett élet.

²⁷ Kiadta az Egyetemes Konvent Csehszlovákiában 1937-ben.

1934. — Szőke István: Ráday Pál. 1934. — Meskó Dezső: Szenczi Molnár Albert. 1934. — Szabó Béla: Krisztus Urunknak áldott születésén. Színjáték. 1934. — Konkoly Thege István: Református keresztyén vallásban. Elemi iskolák III—V. osztálya számára. 1935. — Szabó Béla: Én hiszem és vallom. Konfirmációi Káté. 1935. — Bertók Béla: Szeretet Naptár 1925—1937. évekre.

2. *Egyének kiadásai*: P. Czinke István: Reformátusok Naptára. 1924. Az Idvezítés története. Keresztyén hit és keresztyén élet. Az anyaszentegyház élete. Konfirmációi Káté. — Boross Kálmán: A világháború kamocsai áldozatainak emlékkönyve. 1925. — Szigneyi János: Történelmi elbeszélés. 1926. — Csekes Béla: Reformátusok. 1922. — Csomár Zoltán: Csendes órák. Imakönyv ifjúság részére. 1936. — Cibor József: Viharok szárnyán. Deáki egyház története. — Galambos Zoltán: Zsoltaos Zsófi néni. 1925. Máglyahalált halt lelkész. 1926. Krisztus Bolondja. 1928. Szentföldön. Útleírás. 1929. — Haraszty Károly: Adalékok az ungi református egyházmegye történetéhez. (Református egyházi könyvtár. 1931.) — Dr. Hrejsa Ferdinánd: A cseh testvérek evangélikus egyháza. Fordította: Dr. Magda Sándor. — Kilburn: Az igehirdető és munkája. Fordította: Tárnok Gyula. 1936. — Kovács Alajos és Osztyenyi József: Református vallástani kézikönyv. 1924. — Kövy Árpád: Magyar Kálvinista Sion. 1925. Vigyázatok és imádkozatok. 1937. — Kúr Géza: Küzdelmeink. Három ref. egyház története. 1932. A komáromi református egyházmegye. 1937. — Nagy Sándor: A Szeretet. Olvasókönyv népiskolák számára. — Nehézy Károly: A kiskoszmályi árvaház története. 1922. — Soós Károly: A komáromi ref. egyházmegye első presbiteri konferenciájának emlékkönyve. 1926. Jöjjön el a Te országod. Egyházi beszédek. 1931. — Soós Károly és Kovács Alajos: Református vallástani kézikönyv. 1931. — Tárnok Gyula: Afrikában a tábor tűz körül. 1935. — Vágó Ede: Kegyelem napja Hodoson. Részlet a hodosi egyház történetéből. 1933.

3. *Folyóiratok*: Református Egyház és Iskola. Hivatalos lap. Megindult 1920-ban, jelenlegi szerkesztője Zsemlye Lajos. — Szeretet. Megindult 1923-ban. Szerkeszti és kiadja Bertók Béla püspök. — Kis Tükör. A komáromi egyház hivatalos lapja. Szerkeszti Galambos Zoltán. — Baráti Szó. Ref. magyar

diákok folyóirata. 1928—1930. Megszűnt. Utolsó szerkesztői Narancsik Imre és Varga Imre. — Református Sion. Gyakorlati havi folyóirat. Szerkesztette és kiadta Soós Károly. Megszűnt. 1928—1934. — Hajnal. Külmisziói és belmisziói havi folyóirat. Szerkeszti és kiadja Nehézy Károly. Megindult 1930-ban. — Református Világszemle. Megindult 1931-ben. Szerkeszti és kiadja Csekes Béla. — Református Leány. Ref. leányok havi folyóirata. Szerkesztette és kiadta Tárnok Gyuláné. 1931—1934. Megszűnt. — Református Élet. Ref. diákok lapja. Szerkesztették Narancsik Imre és Kis Gyula. Megszűnt. 1934—1935. — Útmutató. Gyakorlati folyóirat. Szerkeszti Konkoly Thege István. Megindult 1936-ban. — Összefogás. Magyar református néplap. Szerkesztik Sörös Béla és Varga Imre. Megindult 1937-ben.

A »Református Világszemlé«-nek ebből a jegyzékéből hiányoznak: *Bethel iratterjesztés kiadványai*. Ezek: 1. Molnár Mária a pápuák között. — 2. Döbrössy Lajos: A búzsiai vértanú. — 3. Horváth Jenő: Livingston, az élő kő. (Ezek a magyarországi külmissziói szövetség kiadványainak utánnyomásai.) — Modersohn Ernő: Drága Megváltó. Ford.: Petri Margit. 1935. — Modersohn: Isten Báránya. Ford.: Petri Margit. 1936. — Modersohn: Hazatérés. Ford.: Szabó Zsigmond. 1937. — Steinberger G.: Hogyan olvasod Bibliádat? Ford.: Nehézy Károly. — *Más, egyéni kiadványok*: Csomár Zoltán: Út, Igazság és Élet. Előadások, egyházi beszédek. 1938. — Kúr Géza: Cseh-magyar református történeti kapcsolatok. 1937. — Szakáll János: A Lélek útja. Egyházi beszédek. 1933. — Péter Mihály: Papi Dolgozatok. 1927. — Tárnok Gyula: Karácsonyi öröm. Szindarab. Pápa, 1937. — Tárnok Gyula: Bodelschwinger Frigyes élete. Külmissziói Szövetség kiadása. Budapest, 1937. — Tárnok Gyula: Afrika kiáltott, — Bethel felelt. Külmissziói Szövetség kiadása. Budapest, 1938. — Tárnok Gyula: Cigányok karácsonya. Szindarab. 1938. — Tárnok Gyula: Hol a Jézus? Szindarab. 1938.

Számot kell adnunk még a két gyakorlati folyóiratról, a »Református Sion«-ról és az »Útmutató«-ról. Mindkettő maga köré vont néhány dolgozó lelkészt. Az utóbbi úgyszólván mint az előbbi folytatása. Kilenc havi szünetelés után in-

dult el az »Útmutató« azután, hogy a »Református Sion« megszűnt.

A »Református Sion«-ban a hat évfolyam alatt megjelent 244 prédikáció, 28 kauzális beszéd és 40 értekezés, illetve meditáció, összesen 312 csehszlovákiai lelkésztől származó dolgozat. A többi dolgozat külföldről jött. Ezeket nem vesszük figyelembe tárgyalásunkban.

Névszerint a következő szerzők dolgozatait olvashatjuk itt:²⁸ Böszörményi Zoltán 1 k.; Csabai Pál 1 p.; Czibor József 1 p.; Czirók Béla 2 p.; Gáthy Lajos 2 p.; Gencsy Béla 10 p., 1 k., 1 é. (12); Gyalóky László 2 k.; Karázi Benő 1 p.; Kardos Lajos 2 p., 1 é. (3); Kiss János 1 p.; Kovács Dezső 1 p.; Kövér Árpád 2 p.; Lelkes Ferenc 1 p.; Miskolczy Endre 8 p., 1 k. (9); dr. Nagy Lajos 5 p., 2 é. (7); Nyitray Béla 1 p.; Nyitray Dezső 4 p., 2 k., 1 é. (7); Patay Miklós 1 p.; Péter Mihály 1 p., 1 k. (2); Puskás Lajos 1 k.; Rác Elemér 1 k.; Sallay Gyula 7 p.; Soós Károly 113 p., 5 k. (118); Szabó Zsigmond 32 p., 1 k. (32); Tankó András 1 k.; Tárnok Gyula 1 é.; Vajthó Lajos 1 k.; Varga Antal 1 p., 8 k. (9); Zajdó László 47 p., 2 k. (49); Zsemlye Lajos 43 é. Összesen 30 csehszlovákiai magyar református lelkész. A »Református Sion«, mint már másutt is jeleztük: 1928—1934. években jelent meg.

»Útmutató« címen jelent meg a másik gyakorlati folyóirat. Ez már verseket, szindarabokat, bibliaórai vezérfonalakat is hoz. Tekintettel van az Igének nemcsak liturgiális, hanem a belmissziós szolgálatára is. Több magyarországi dolgozat mellett összeszámolhatunk benne 167 prédikációt, 29 kauzális beszédet és 18 egyebet. Összesen 214 dolgozatot, amelyeknek mindegyike csehszlovákiai lelkésztől származott. Névszerint a következők dolgoztak (a megkülönböztetett szedésű nevek itt is azt jelzik, hogy az illetők mindkét folyóiratba írtak): Bacsó Gyula 12 p., 1 k. (13); Balogh Sándor 1 p., 1 k. (2); Csabai Pál 1 p., 1 é. (2); Csomár Zoltán 27 p., 1 é. (28); Czibor József 2 p.; Garamvölgyi (Kovács) Károly 2 p.; Gencsy

²⁸ A számok mellé írt rövidítések: p. = prédikáció, k. = kasuális beszéd, vagy bibliaköri órára készített vezérfonal, é. = értekezés, meditáció, szindarab, vers, vagy egyéb. Mindkét folyóiratnál ezeket a rövidítéseket használjuk. Zárójelben a szerző összes dolgozatainak a száma áll. A megkülönböztetett szedésű nevekkkel az »Útmutató«-ban is találkozni fogunk.

Béla 17 p., 1 k. (18); Györke István 1 p.; Illyés István 2 p.; Konkoly Thege István 25 p., 10 k., 12 é. (47); Kőrössy Sámuel 1 p.; Kövér Árpád 2 p.; Lengyel József 1 p., 1 k. (2); dr. Nagy Lajos 1 p., 1 k. (2); Péter Mihály 1 p.; Samu István 11 p., 2 k. (13); Sándor Benő 1 p., 1 é. (2); Szabó István 2 p.; Szabó Zsigmond 21 p., 3 k., 1 é. (25); Szücs Árpád 8 k. (bibliaórai vezérfonal); Tankó András 1 p.; Varga Lajos 15 p., 1 k. 2 é. (18); Zajdó László 20 p., tehát 1938 június 30-ig 23 csehszlovákiai magyar református lelkész írt dolgozatokat az »Útmutató«-ba. Ez a folyóirat ma is fennáll és amint a jelek mutatják, fejlődőben van.²⁹

Ez a számszerinti kimutatás arról is képet ad az olvasónak, hogy irodalmi munkásság az első évtizedben még alig jelentkezik és igazában csak a köztársaság második évtizedében kezd erősebb lendületet venni. Ennek oka bizonyára abban is keresendő, hogy a tollal is dolgozni kívánó lelkészek nem találtak valami gyorsan egymásra, hanem szükség volt egy bizonyos időre, amíg egymást bátorítva ki mertek állani munkáikkal a nyilvánosság elé. De bizonyára oka ennek a nekilnedülésnek az is, hogy az egyre erősebben életre ébredő egyházi élet megkívánta az irodalmi munkákat is.

²⁹ A Felvidék felszabadítása után »Felvidéki Prédikátor« címen jelenik meg. 1939.

III. RÉSZ.

Kisebbségi feladatok.

11. §. A kisebbségi magyarság missziója.

Az előző fejezetekben számszerűleg kimutattuk, hogy a csehszlovákiai magyarság körülbelül 5%^a az itt lakó népeknek. Relative nézve nem mondhatjuk valami nagyon jelentősnek ezt a számot. De ha tekintetbe vesszük azokat a minőségi értékeket, amelyeket a maroknyi magyarság magában hordoz, akkor jogunk van beszélni ennek a nemzettörödékeknek a missziójáról. Semmi sem történhet a világban Isten akarata és engedelmé nélkül. Mi a világi hatalom kérdésében a Róm. 13 alapján állunk. Istennek feltétlenül valami célja volt és van azzal, hogy közel egy millió magyart kiszakít régi keretei közül és beállítja egy másik keretbe.

»A mai Európában negyvenmillió kisebbségi él, akik a békeszerződések papiralkotmánya szerint a »Népszövetség védelme alatt« állanak.

A legutóbbi évek folyama alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy sem a többségi nemzetek nem igyekeznek arra a kisebbségekkel szemben követendő méltányossági álláspontra helyezkedni, amely pedig a többségi nemzetek heterogénitásából egyenesen következik, sem a Népszövetségnek a kisebbségi panaszok kivizsgálására alkalmazott módszerei nem bizonyultak objektíveknek, igazságosoknak és jogilag kikényszeríthetőeknek. A kisebbségek közjogi helyzetének intézményes feljavítása immár az európai béke érdekében elmulaszthatatlan feladatképpen jelentkezik...³⁰ Ezek tények. Az embert kell, hogy gondolkodásra indítsák. A mi gondolkodásunk központjában pedig Isten áll. Tehát Istentől kiindulva azt látjuk, hogy a ki-

³⁰ Ligeti E.: A páneurópai mozgalom 10. lapon.

sebbségi népeknek meg kell érteniök Istentől vett küldetésüket, azt el kell végezniök, ha élni akarnak.

A magyar lélek lángolását és szenvedélyesen érezni tudását kell átvinnie a vele együtt élőkre, hogy egész lélekkel szolgálják Isten dicsőségét mindazok, akikkel most együtt kell élnie. Mi ezt látjuk legfontosabbnak csehszlovákiai kisebbségi sorsunkban a magyarság egyetemére nézve.

Magában a magyarságban is kisebbség a reformátusság. A reformátusságnak pedig az egész magyarság egyetemességében is meg volt és meg van a maga külön küldetése. Ez pedig nem lehet más, mint a Krisztus Egyházának olyan formában való élése, amely a keresztyénség értékeit megőrizzé, »az emberi lélek örökkévaló érdekeit képviselje és védje«.³¹ A reformátusság a változás utáni helyzetét nem tekintheti másként, mint Istentől kapott kegyelmes figyelmeztetésnek arra nézve, hogy önmagát revízió alá vegye és küldetését sokkal teljesebben végezze, mint eddig tette.

Magában véve az a körülmény, hogy más nyelvű népek közé rétegeződünk be — különösképen a Csehszlovákiában végrehajtott telepítési politika révén —, valósággal a munka és feladat teljesítésére való felhívás. A csehszlovákiai református keresztyén egyház kimagasló egyénisége, Sörös Béla theol. szem. mináriumunk igazgatója és dunáninnyi püspök, már 1925-ben tartott előadásában rámutatott arra, hogy itteni reformátusságunkban fel kell ébrednie a szlávok között végezhető missziós felelősségnek. Tőlünk északra és keletre érnek a missziói mezők és várják az aratókat, akik nyelvi tudással és lelki készséggel elinduljanak a fehérlő gabona learatására. Addig is, amíg ez a küldetés bizonyossággá válik a csehszlovákiai magyar református keresztyénségben, a magunk belső építésével kell szolgálnunk Isten országának építését.

12. §. A magunk revíziója.

Csehszlovákiában a református magyarság a forradalmaktól és az állami kereteknek az ő megkérdése nélkül való megváltoztatásával megtépázottan és a háború elvesztéséből folyó valami általános kisebbségi érzettel került. Olyan volt,

³¹ Makkai: Az egyház missziói munkája. 48. lapon.

mint az ember, akit fejbeütöttek és csak nehezen tudta visszanyerni eszméletét. Mikor aléltságából magához térni kezdett, kibrendüségét leküzdötte, régi fegyvertárában keresgél és előszedte a múlt örökségeit. Sok mindenféle akadt ott. Használható és hasznavehetetlen. Egyházunk történetének arany- és vörbetűs lapjai szóltak hozzánk. Bocskay és Bethlen kora csak úgy meglevenedett előttünk, mint a gályaraboké. Erre a forradalmi kilengések és a különböző egyházellenes »izmusok« emlékeztettek, — amarra a demokráciának hangoztatása és a csehek reformációs harcai. Főképpen népünk tudatában jelentkeztek e fajta emlékezések és ezzel együtt jobb jövőben való reménykedések támadtak. A lelkipásztorok csakhamar meglátták, hogy nehéz — sőt csaknem lehetetlen — a múlt és jelen között párhuzamot vonni. Hozzá látták az új rendben az egyház új, jogi megalapozásához egyházunk vezetői. Törvényeket készítettek. A viszonyokhoz képest remekbe készült mű lett az új egyházi törvény, kiváltképpen a VIII. törvénycikkével, amely nagyon helyesen megszabta egyházunk komoly evangéliumi irányát is a belmisszióknak törvényeinkbe történt beállításával. Zsinatpresbiteri alapon az egységes szervezet és egységes vonalvezetés az egyház mind külső, mind belső tevékenységeiben szintén Sörös Béla elgondolása volt, de a közvéltársaság kormánya és elnöke a jus supremae inspectionis alapján még máig sem hagyta ezt jóvá. Irott jog nélkül is önként kezd kialakulni egyházunkban az a tevékenység, amelyet egy Lélek irányít és ez magában véve a legbiztosabb jel arra nézve, hogy a magunk revíziója folyamatban van.

Ez a magunk revíziója legelső sorban keresztyénységünk öntudatosítására vonatkozik. Bizonyára nem tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a forradalmak előtti magyar reformátusokat nagyjában két csoportba oszthattuk. Egyikbe azok tartoztak, akik a reformátusságukat úgy kapcsolták össze magyarságukkal, hogy a nemzeti érzés dominált a vallási felett. A másik csoport hívei valami »liberális«-nak mondott keresztyénységbe tömörültek, ahol a református jelleg csaknem teljesen elenyészett. Lehetne tovább is részleteznünk. Hiszen bizonyára meg kellene említenünk a határozottan kálvini irányzatú mozgalmat és az általános keresztyénység mozgalmait is. Ezekkel azonban Csehszlovákiában nagyobb mérvben nem találkozunk, legfel-

jebb csak annyiban, amennyiben egyesek személyes összekötései révén itt is akadtak egyiknek is, másiknak is lelkes hívei.

Népünk legnagyobb részében a református vallást magyar vallásnak tartották és amikor pl. szóba jött a szlovák egyház megleve kérdése, híveink csodálkoztak rajta, hogy református szlovákok is vannak. Habár semmiképpen sem mondhatjuk azt, hogy ez a megnyilatkozása a magyar református lelkeknek valami öntudatos református keresztyéniségre épült, mégis azt kell mondanunk, hogy a néplékeknek csodálatosan egészséges sejtése az a történelmi kálvinizmus, amely a vallást és nemzetet ilyen szorosán összekapcsolja. A magunk revíziója ezen a téren tehát csupán arra szorítkozik, hogy megvizsgáljuk magunkat: 1. mennyiben vagyunk valóban reformátusok és 2. mennyiben vagyunk valóban magyarok, végül 3. hogyan viszonylik ez a kettő egymáshoz?

1. Hogy mennyiben vagyunk reformátusok, könnyen megállapíthatjuk magunkról, ha szembenézünk a Heidelbergi Káté 32. kérdésére adott felelettel. Reformátusnak lenni ugyanis azt jelenti, hogy a keresztyéniség legtökéletesebb formája szerint vagyok keresztyén. Reformátusságom tehát a legmagasabbrendű keresztyéniség. Káténk szerint a keresztyén ember hit által tagja Krisztusnak. Itt megint első sorban azt kell vizsgálnunk, hogy miképpen állunk a hittel? Ebben eligazít a Káté 21. kérdése, amelynél fogva a hit nemcsak tudás és ismeret, amelynél fogva igaznak tartjuk mindazt, amit Isten az Ő Igéjében kijelentett, hanem erős bizalom is. Itt van a magunk revíziójának kezdete a hitnél. Annak a sokféle theologiai irányzatnak, amelyek a templomi szószékeket is birtokukba vették, az lett a gyümölcse, hogy még az orthodoxia tudásból és ismeretből álló hitét is sikerült meggingatniok — ha ugyan el nem pusztítaniok — az emberek agyában és szívében. A református keresztyén gyülekezetek minden tagjának, lelkipásztoroknak és nem lelkipásztoroknak egyaránt revideálnia kell e tekintetben a maga álláspontját és el kell jutnia az üdvözítő hitre. Akkor azután, de csakis akkor lesz majd a református keresztyén ember Krisztus nevének igazi vallástevője és a bűn és az Ördög elleni harcban kibíró, állhatatos, a keresztyén nevezetre méltó katonája.

2. Csehszlovákiában és általában bárhol kisebbségi sorsban magyarnak lenni azt jelenti, hogy kisebbségi nemzetiségi öntudat-

ban élek és kisebbségi önérzetemnek teljesen birtokában vagyok. Nem abban tündöklök tehát magyarságom, hogy mindenki mást, aki nem magyar, gyűlölök vagy legalább is lenézek, mint valami alacsonyabbrendű lényt. De nem is érzem magamat semmivel sem alacsonyabbrendűnek más nemzetiségbeli felebarátomnál. Isten világtervének megvalósításában egy részlettervnek látom azt, hogy engem kisebbségi sorsba helyezett és minden tehetséggel igyekezem Isten rám vonatkozó akaratának a megértésére. Isten nem szakított el engem a nemzetemtől még akkor sem, ha kicsinyes emberi gátlások el akarnak is vágni és zárni nemzetem szellemi kincseiben való részesedéstől. Van abban valami felemelő is, hogy nemzeti sajátosságaimmal kiállhatok mások elé és bizonyoságot tehetek arról, hogy az én nemzetemnek is vannak drága örökségei, generációkon át szerzett szellemi és lelki javai, olyan kincsei, amelyekre más nemzetiségűeknek is szükségük lehet és van is. Épen ezért hűséggel megállok nemzetem mellett. Nem verem mellemet, — amikor arra szükség nincsen, — hogy milyen nagy magyar vagyok, de viszont soha semmiféle ígéretért, előnyért nem tagadom meg magyarságomat és a magyar nemzetiséggel való sorsközösségemet.³²

A református magyar ember tudja, hogy Isten kegyelme vezeti őt egész életútján és ennek a kegyelemnek egyik ajándéka az is, hogy őt magyarnak teremtette. Ezért ezt a kegyelmi ajándékot megőrzi és jól használja úgy is mint Isten sáfára, úgy is mint Isten gyermeke.

³² A csehszlovákiai magyarságnak van egy dala, amely igen alkalmas a kisebbségi sorsú magyar embernek arra, hogy önmagát ennek szempontjai szerint vizsgálat alá vegye:

„Testvér! Mily büszkeség most magyarnak lenni,
Hűséggel, reménnyel harcolni és hinni,
Lankadatlan hévvel dolgozni serényen,
Zokszó nélkül élni mostoha kenyéren,
Megállni a sarat a földindulásban,
Sorssal verekedni keményen és bátran,
Nem hagyni a jussot, tisztelni a törvényt,
Acélkarral úszni át a sok-sok örvényt,
Hitegető szóra nem állni kötélnek,
Emelt fővel nézni szembe a veszélynek,
Egy táborba gyűlve csak előre menni:
Testvér! Ilyennek kell a magyarnak lenni!“

(Márkus László verse.)

3. Nem lesz nehéz most már annak a meglátása, hogy miképpen viszonylik egymáshoz a református keresztyénség és a magyarság. Semmiképpen sem merülhet fel egy olyan kérdés, hogy: először református vagyok-e és azután magyar, vagy először magyar és csak azután református? Református egyházunk szervezete sem szolgáltathat ahhoz alapot, hogy ez a gondolat felébredjen. Nincs pápaságunk, hogy az államhatárokon túlról kormányozza egyházainkat. Az államhatárokon belül sajátmagunk rendezzük a magunkra vonatkozó egyházkormányzási kérdéseket. Nem marad hát számunkra más, mint annak a meggondolása, hogy miképpen vagyunk itt, ahogy vagyunk? Ez pedig a gyermeki értelemnek is egyszerű. Lételemet Istentől nyertem, tehát az ő gyermeke vagyok. De Atyám behelyezett egy emberi közösségbe, a családba, hogy itt vegyem a nyelvemet és azután a felekezeti vallásos neveltetésemet. Innen kiindulva mind tágabb körbe helyez. Rokonság, község, nemzet, állam és végül az egész emberiség: jelölik kikhez tartozásomat. Egy személyben vagyok Isten gyermeke, református keresztyén és magyar ember. Hát szét lehet-e darabolni egy embert, hogy ebből most ez a református és az a magyar?³³

»A kegyelmi ajándékokban különbség van, de ugyanaz a Lélek. A szolgálatokban is különbség van, de ugyanaz az Úr.« (1 Kor. 12:4—5.) Mindenegyik ember kegyelmi ajándék az egész nagy emberiség közösségének és mindenegyik ember számára kegyelmi ajándékok sokasága vár az egész emberi organiz-

³³ Ilyen kérdés református oldalon soha nem is vetődött fel Csehszlovákiában, de igenis felvetődött és nagyon élénken vitatott a római egyház oldalán. Pro és kontra vélekedések hangzottak el és meglehetősen kétféle véleménycsoportot sikerült római atyánkfiaiainak kialakítaniok. A szlovák püspöki helytartók, vagy szlovák érzelmi püspökök cseh nyomásra, vagy anélkül a magyar plébánosokat is gyakran hozhatták kellemetlen helyzetbe és odaállíthatták a dilemna elé: magyar szívem, vagy pápi esküm szerint legyek-e engedelmes? Annyi bizonyos, hogy pl. a tranavi — nagyszombati adminisztratura, amely a srobarovói-szilaspusztai telepésekre való tekintettel olyan kiváló szlovák káplánokat rendelt a plébános mellé, akik egy szót sem tudtak magyarul, — az igazság kedvéért ugyan meg kell jegyeznünk, hogy négy káplán közül kettő magyarul is tudott, de szlováknak vallotta magát, — a kisújját sem mozdította volna egy kurtakeszi magyar iskola érdekében, amikor azt meg kellett menteniök, hanem csupán azért járt közbe ennek az iskolának érdekében, mert r. kat. és csak azután magyar iskoláról volt szó. Sapienti sat ez az egy eset is. 1939.

mus differenciáltságában: családban, gyülekezetben, nemzetben és az államban. Ezek a kegyelmi ajándékok az egyén számára tulajdonképpen különböző szolgálati lehetőségek rétegződését jelentik. A református keresztyén magyar ember tehát nem töpreng ezeknek a szétválasztásán, hanem a »ma« adottságában azt keresi, hogy miképpen szolgálhatja mindezekben és mindezek által az egy Urat!?

Itt oldódik meg számunkra az a kérdés, hogy milyen viszonyban áll egymáshoz a református keresztyénségünk és a magyarságunk? A hívő református embernek ez nem probléma, mert világosan látja, hogy az ő Istentől vett rendeltetése ezen a földön Isten dicsőségének a szolgálata nemzetben, egyházon át az egész emberiség nagy, egyetemes organizmusában.

13. §. A szolgálat útja.

Itt az a kérdés áll előnkbe, hogy az egy Úrnak való szolgálatot miképpen végezhetjük el adott viszonyaink között?

Ha elfogadjuk azt az előbbi megállapításunkat igazságnak, hogy református keresztyénség és magyarság bennünk elválaszthatatlanul összetartozik, akkor természetesen hamarosan elkészülünk a felelettel is.

Református keresztyénségünk csakúgy bizonyágtevő életet kíván, mint magyarságunk. Református keresztyénségünk bizonyágtevése pedig a Szentírásnak az életbe való átvitele. Ez pedig csakis akkor történhet meg, ha az Ige hirdetése és a sákramentumok kiszolgáltatása zavartalanul végbemehet. Ez a látszólag kettős, de lényegében egy feladata van az egyháznak, — mert hiszen végeredményben a sákramentum is Ige, még pedig látható Ige. Az egyház ezt a megbízatását Krisztustól kapta. Ahhoz pedig, hogy el is végezhesse ezt a küldetését, hit- és szeretetközösségre van szüksége. Minden református keresztyén embernek tehát kötelessége, hogy ennek a közösségnek megmaradását a saját maga szolgálataival munkálja és biztosítsa. Epen ezért a kisebbségi sorsban legfontosabb teendők, hogy a gyülekezeti életközösséget minden erőnkkel valóban életközösséggé tegyük, magunkban az egyházas közérzést minél erősebben kifejleszünk. Egyház és egyházi közösség nélkül nem lehet igeszolgálat és sákramentumkiszolgáltatás. Üres templomok nem tehetnek

bizonyosságot arról, hogy Krisztusnak harcos katonái vállalják a küzdelmet a bűn és az Ördög ellen. A református keresztyénség a közösség tagjait egyenként is munkába állítja és Isten ügyét az egyénekből összetevődött kollektívumokban viszi diadalra. Egy olyan környezetben, ahol nagy a hajlandóság arra, hogy Isten ügyével tekintélyes tömegek nem számolnak, vagy épen ellenségesek vele szemben, — még inkább szükséges a szorosán összetartozó közösség egységessége vezetőkben és vezetettekben egyaránt. Sehhol sem találhatunk felségesebb és biztosabb alapot ennek a homogén közösségnek a kialakulására, mint épen az egyetemes papság elvét valló református keresztyénségben. Természetesen feltételezzük az egyetemes papság elvének teljes és helyes értelmezését.³⁴

A csehszlovákiai református keresztyénség szolgálatának helyes útját egyelőre, még talán pár esztendőre is meghatározva látjuk abban, hogy a gyülekezeti közösségben kiépítse azt a szellemi és lelki légkört, amely a hívőket általánosságban alkalmassá teszi Isten dicsőségének a szolgálatára. Ezen az úton világosan látjuk a végső célt, amely Istenben teljeseedik ki abban az értelemben, ahogy Ef. 2:19-ben olvassuk: »Nem vagytok jövevények és zsellérek, hanem polgártársai a szenteknek és cselédei az Istennek«,³⁵ de útunk egy nagy emberi organizmuson vezet át, amelyben és amelyhez eligazítást Gal. 6:10-ben nyerünk: »Cselekedjünk jót mindenkivel, kiváltképpen pedig a mi hitünk cselédeivel«. ³⁶ A csehszlovákiai református keresztyéneknek meg kell tanulniok Isten ezen rendeléseinek fokozatos végrehajtását. Oikeiosz (házanépe, rokona) rá nézve a református keresztyén magyar a gyülekezetében is és az egyetemes egyház egészében is, de ugyanilyen lesz ránézve az Istent igazán féltő bármely gyülekezeti árnyalatú másféle vallású magyar ember is.

Ezen túl is épen a csehszlovák nemzetiségben (külön a csehben és külön a szlovákban!) megtalálhatja tiszst oikeiosz-tész piszteosz — azokat a hitrokonait is, azokat a szent polgártársakat, akikkel együtt módot és alkalmat találnak a református ke-

³⁴ Lásd: Dr. Sebestyén Jenő: Az egyetemes papság lényege. — A Kálvin János Társaság kiadványai. 7. szám. Budapest, 1938.

³⁵ Helyesebben: oikeioi = házanépe, tulajdonai Istennek.

³⁶ Itt is: prosz tusz oikeiosz.

resztyenség kollektivitásában az Ige közös szolgálatára, Isten di-
csőségének egy istenellenes világban való hordozására.

Lelkipásztorokra és hívekre egyformán vonatkozik a szolgál-
lat ilyen gyakorlása. Egyházi szervezetünkben és berendezésünk-
ben folyik, hogy a lelkipásztoroknak, mint az egyes gyülekezetek
élére állított lelki vezetőknek még sokkal tisztábban kell maguk
előtt látniok a végcélhoz vezető út egyes közbeeső célkitűzéseit.
Mindenesetre hívőnek pedig tudatosan kell előbbrejutnia abban,
hogy református keresztyenségének és magyar nemzetiségének
teljes épségbentartásával szolgálni tudja az egész emberiség orga-
nizmusában Isten kijelentett akaratát.

14. §. A kisebbségi sors lelkipásztora.

Az előzőkben elmondottak általánosságban minden refor-
mátus keresztyén emberre vonatkoznak. Külön kell foglalkoz-
ni a gyülekezetek vezetésére és egyes emberek irányítására
hivatott lelkipásztor személyével és munkájával.

Vitán felül áll az a tény, hogy annak, aki másokat akar
vezetni, mindenekelőtt önmagával kell tisztában lennie. Épen
ezért a kisebbségi sorsban élő lelkipásztornak még fokozottab-
ban kell a lelkigondozást önmagán gyakorolnia, mint annak, aki
zavartalanul élheti a maga nemzeti életét is, meg a vallásos lelki
életét is. A kisebbségi lelkipásztor mindig hivatalban van és
nemcsak abból áll hivatala, hogy Isten kegyelméről bizonyosságot
tegyen, hanem Istennek különös és határozott akaratát is hir-
detnie kell. Milyen ereje lehet szavának, ha másokat Isten aka-
ratának teljesítésére int, maga pedig a keresztyén élet elemi kö-
vetelményeit sem éli!³⁷

Kisebbségi sorsban a lelkipásztornak prófétai szolgálatot
kell betöltenie. Asmussen minden lelkigondozási munkát pró-
fétai munkának minősít és ebben vele teljesen egyetértünk, de
ne feledjük, hogy a próféták nem csupán vallási, hanem nemzeti
tekintetben is Isten akaratának a megjelentői voltak. A prófétai
iskola elvégzése még nem avat senkit sem prófétává. Próféta
csak az lehet, aki elnyeri az Istennel való benső lelki közössé-
get. Itt gondoljunk Géházira, aki csak szolgál maradt egy pró-

³⁷ Schian: Der junge Pfarrer, 109. lapon.

féta mellett (2. Kir. 4:31.), míg Jeremiást minden mente-
getőzése dacára is prófétává tette az Úr. A kisebbségi sors lelki-
pásztorának naponta meg kell vizsgálnia magát, hogy valóban
alkalmas-e az ő Urának szolgálatára?

A kisebbségi sors lelkipásztorának ez a különleges önma-
gával való foglalkozása készíti elő őt arra a személyes munkára,
melynek egyes ágairól a következő csoportosításban szólunk:

- a) A lelkipásztor az egyházban;
- b) A lelkipásztor a tudományban;
- c) A lelkipásztor a gyülekezetben;
- d) A lelkipásztor a társadalomban;
- e) A lelkipásztor otthon.

a) A lelkipásztor az egyházban.

Mindenesetre lelkipásztor az egyházban és az egyházon ke-
resztül veszi mind belső, mind külső elhívását. A vocatio
interna már akkor jelentkezik, amikor még nem is tudja talán
világosan megérteni, hogy mi az? (1. Sám. 3:1—10.) Az egyházi
vezetés teszi csak tudatossá sok esetben a vocatio internát. És
amikor ez a tudatosítás megtörténik, mind szorosabbá válik a
lelkipásztornak, vagy a jelöltnek az egyházzal való kapcsolata
is. Az egyház tanítja meg és neveli rá azt, aki a belső elhívást
vette, hogy miképpen engedelmeskedjék az elhívásnak. Az egy-
házzal való kapcsolata még inkább erősödik, amikor a vocatio
externa is megtörténik. Egy gyülekezet külső elhívása a lelki-
pásztort az egyház egyetemességében egy kisebb körbe állítja.
Ez a kisebb kör bennefoglaltatik abban a nagyobb körben, amely
Egyetemes Református Egyháznak nevezetik. A lelkipásztor
egész szolgálata ebben a körben megy végbe.

Az egyház mint lelki valóság: Krisztus teste. Az egyház mint
szervezet Isten Lelkének nemcsak instrumentuma, hanem ob-
jektuma is. De ez az objektum a benne élőkre subjektummá
lesz, mint az Ige hordozója és megőrzője. Az Egyház mint
subjektum instrumentummá teszi a lelkipásztort, mert hiszen
az Egyház a maga tevékenységeinek egy részét a lelkipásztorok
által végezteti el. Ezért mondja a II. Helvét Hitvallás, hogy:
»Az egyház szolgájának az van parancsolva, hogy mindennemű
kötelességében ne a saját önkényét kövesse, hanem csakis azt

végezze, amit Ura parancsol.«³⁸ A lelkipásztor hivatala tehát sohasem imperium, hanem miniszterium.

A lelkipásztor szolgálja az ebed, vagy dulosz jelentésének értelmében. »Az egyházban pedig minden szolgának egy és ugyanazon hatalom, vagyis foglalkozás adatott«, — mondja a II. Helvét Hitvallás.³⁹ Jogi helyzete ennél fogva az egyházban a többi szolgálathoz viszonyítva: par inter pares. Ez azt jelenti, hogy a jó rend megkívánta szolgálati beosztás sem jelenthet többet azokra nézve, akik talán többre bíztak, mint csak azt, hogy lehet egyházi szolgálat: primus inter pares, tehát nagyobb, első a szolgálatban. A kisebbségi sorsban élő egyházakban nagyon fontos ennek a szem elől nem tévesztése. Kiváltképpen Csehszlovákiában olyan nagyon szeretik a demokratikus berendezkedés kihangsúlyozását, hogy egyenesen kötelességünkké tétetik az igazi bibliai demokrácia bemutatása a szolgálatban. A demokrácia nem jelenti azt, hogy megszűnik a vezetőkre és vezetőkre való felosztás, és mindenki azt teheti, amit akar. (A csehszlovák demokráciának ez volt a gyakorlati értelmezése.) Sőt éppen azt jelenti, hogy állandóan tekintettel vagyunk a közösség javára és üdvére; olyan irányelvek szerint igazodunk, amelyek helyesen szabják meg a közösség boldogulását. A keresztény demokrácia nem ismeri el az önkényeskedést, de igenis ismeri az alá- és fölérendeltséget a szolgálatban, még pedig úgy, amint az Úr Jézus mondotta: »Aki a legnagyobb köztetek, olyan legyen, mint a legkisebb; és aki fő, mint aki szolgál.« (Lk. 22:26.) Amikor a II. Helvét Hitvallásban azt írja elő, hogy: »Az egyházi szolgák teendője: a szent gyülekezet egybe hívása, ebben az Isten Igéjének magyarázása és az egész tanításnak az egyház felfogásához és annak hasznára való alkalmazása, hogy így a tanítás a hallgatóknak javára és a hívőknek épülésére szolgáljon«,⁴⁰ akkor megszabja azt is, hogy miben kell a lelkipásztornak szolgálnia.

A lelkipásztor az egyházhoz való viszonyában bizonyos megkötöttséget vállal. Ismét hangsúlyozzuk: az Egyház Krisztus teste. Ehhez a testhez a lelkipásztor is, mint tag tartozik hozzá. Nem szakadhat el tőle saját életének veszélyeztetése nélkül. De

³⁸ XVIII. 9.

³⁹ XVIII. 12.

⁴⁰ XVIII. 14.

sohasem lehet a lelkipásztor az egyházban fej, hanem csak tag. A fej a Jézus Krisztus, és a tagok kötelesek engedelmeskedni a fejnek, kötelesek összhangzásban munkálkodni a többi taggal.

A lelkipásztor az Ige szolgálója: Verbi divini minister, de ehhez a szolgálathoz az irányelveket az egyház adja és szabja meg. Az a lelkipásztor, aki ezeket az irányelveket nem tartja magára nézve kötelezőnek, nem szolgálhat semmiképpen sem a hallgatók javára, a hívők épülésére, de még egyúttal Isten dicsőségét is meghomályosítja és Krisztusnak, az Egyház Fejének csak bántására lehet.

A fentiekből bizonyára világos, hogy a lelkipásztor egyháziassága mindenütt megkívántatik, de még inkább szükséges, hogy a kisebbségi sorsban élő lelkipásztor egyháziassága nyilvánvaló legyen. Az egyháziasság fogalma általában az egyház szeretetét, az egyházhoz való ragaszkodást, érte való munkálkodást, áldozatkésztséget jelenti, de ennek a fogalomnak a tartalma a kisebbségi sorsban kibővül azzal, hogy mindennemű életmegnyilvánulásban, amikor úgy jelenünk meg a világban, mint az egész, nagy egyetemes emberiség egyik tagja, akkor is bizonyosságot tegyünk arról, hogy mi az egyetemes református egyházhoz való tartozásunkkal és a *református magyar* egyház elveinek az életben való érvényesítésével kívánjuk szolgálni az emberiség egyetemes javát és üdvét. Jóllehet a nemzet testéből ki nem szakított magyar református lelkipásztor is kisebbségi sorsban él, de csupán vallási szempontból mennyiségi kisebbség, — a nemzet testétől elszakított magyar református lelkipásztor ezen felül még nemzeti szempontból is egy számbeli kisebbségben élő vallásos közösség vezető egyénisége. Éppen ezért fokozottan szükséges, hogy — amikor idegen környezetben kell végezni szolgálatát abban az értelemben, ahogy arról a 15. §-ban szóltunk, — egyházas magatartása legyen bizonyosság arra, hogy egyháza nem csupán kicsinyes közösségi érdekvédelem képviselője, hanem Isten örök akaratát jelenti meg a mulandó világban minden nemzet számára. Mindenegyed lelkipásztor úgy jelenik meg a világ előtt, mint egyetemes egyházának egyik képviselője, és nem is látják benne soha csupán csak egy gyülekezet lelkészét, hanem a református lelkészt. Ha már most a lelkipásztor magatartása a nyilvánosság előtt azt a látszatot kelthetné, hogy csak egy bizonyos gyülekezetet képvisel, de ugyanakkor nem képviseli

az egyház egyetemességét, akkor bizonyára a velünk oly sokszor szembenálló többségek számára ellenünk felhasználható bizonyosságot szolgáltat az egyházban esetleg csak feltételezett, de valójában meg sem levő egyenletlenségről, széthúzásról, szervezetlenségről, fegyelmetlenségről, egyszóval az egyházhoz nem méltó gyengeségről, és így alapot ad esetleges oktan támadásokra. Egyébként is a lelkipásztori hivatallal járó megbecsülésre is csak az a lelkipásztor tarthat számot még ellenfelei részéről is, akinek öntudatos és határozott egyháziassága eleve lehetné tenni azt a gyanút, hogy csak hivatalból, nem pedig elhivatásból végzi szolgálatát.

b) *A lelkipásztor a tudományban.*

A lelkipásztor tudományos kiképzését református egyházunk törvényileg akként szabályozta, hogy a középiskola elvégzése és az érettségi bizonyítvány megszerzése után következik a négyéves theologiai tanulmány, melynek befejeztével még két évi segédlelkészi gyakorlatot kell szereznie a theologusnak a végleges lelkészi oklevél elnyerhetéséhez. Ugyanígy van ez Csehszlovákiában is. Most csak a theologiai végzettség utáni tudományos mukásságról szólunk.

Régi szállóige, hogy a jó pap holtig tanul. Ez csak akkor lesz igazság a lelkipásztorra nézve, ha imperativusba tesszük át. A theologiai főiskolák nem adnak, mert nem is adhatnak minden tekintetben befejezett tudományokat. Feladatuk tulajdonképpen az, hogy elvezessék a theologiai hallgatókat a lényegesebb központi theologiai igazságok megismerésére, egyházunk állásfoglalásának ismeretére és mindarra, ami nélkül semmiféle igazságot sem lehetséges. Sok tekintetben a theologiai főiskolák csak az utat és módot mutatják meg, ahogyan a további tudományos önképzést a lelkipásztornak folytatnia kell.

Egy nagyobb részben egységes nemzetiségű államban nem is marad más feladata a lelkipásztornak, minthogy önmaga gondozása közben a tisztán theologiai szempontok szerint önmagát továbbképezze. De egy kisebbségi sorsban pásztorkodó lelkésznek sok olyan kötelességszerű feladata lesz a mai viszonyok között való továbbképzésben, amit az előbbi helyzetben levők nem is sejthetnek.

Lássuk elsősorban a külsőleges szempontokat.

Itt van a nyelv-kérdés. Nem csupán azért, mert az államsegély elnyerése függ tőle, hanem azért is, mert benne kell élnünk egy állami közösségben, ahol mindig akadhat valamiféle olyan ügyünk, amit a mi nyelvünket nem ismerő közegekkel kell elintéznünk, de akadhat részünkről is valami olyan szolgálat, amit csak más nyelven végezhetnénk el. Minden kisebbségi sorsban szolgáló lelkipásztornak meg kell tanulnia olyan nyelveket, amelyre vagy amelyekre egyébként szüksége nem lenne. Meg kell tanulnia akkor is, ha a nyelv megtanulása nagyon is nehezebbre esik, mert a kegyelmi ajándékok közül épen a »nyelvek nemei« (1. Kor. 12:10.) nem jutottak osztályrészül. Speciálisan a cseh-szlovákiai lelkipásztornak anyanyelve mellett jó még a szlovák és német nyelv ismerete.

A csehszlovákiai lelkipásztornak állandóan figyelemmel kell kísérnie azokat a szellemi áramlatokat, amelyek a fiatal államban gombamódra megszorodtak és igyekeznek tért hódítani. Nagyon alapos filozófiai felkészültségre van szükségünk, hogy a népünk közt jelentkező, — szinte megmagyarázhatatlanul előkerülő — világnézeti felfogásoknak az eredetét meg tudjuk állapítani. Nem azért, hogy mi is ugyancsak a filozófia fegyverével, esetleg sokszor »botor és gyermekes vitatkozásokkal« (1. Tim. 2:23.) próbálkozzunk, hanem hogy a tévtanítások ellenében azoknak alapjaiban alkalmazhassuk az Igét. Enélkül pedig csaknem lehetetlen a téves és ferde felfogásoknak népünk köréből való kiküszöbölése. A falusi lelkipásztornak ma épenúgy fel kell szerelnie magát a filozófia, szociológia és közgazdaságtan fegyvertárával, mint a városinak. Politikai pártok és ezek titkárai rendszeresen felkeresik a falvakat is és kisebb-nagyobb csoportokat maguk köré gyűjtve hintegetik a maguk tudományának — sokszor nagyon is furcsa csirákat magukban rejtő — magvait, amelyekből Isten országára és az Egyházra nézve miniket kellemetlenül érintő mérges gyümölcsök teremnek.

Anyagi és szellemi téren is nagy károsodás érte a csehszlovákiai magyarságot abból, hogy a még 1919-ben megjelent törvényeket és rendeleteket, amelyek a népnevelés, népfőiskolák állami támogatással történő megvalósítását, illetve megszervezését tették lehetővé, a valláserkölcsi alapon álló magyarok közül senki sem ismerte, vagy ha ismerte is, nem követelte a politikamentesség hangsúlyozásával a magyarság részére. Ezzel

szemben a marxista politikai pártok ezen az alapon valósították meg az úgynevezett »Munkás Akadémiá«-kat, amelyek a marxista szervezetekbe tömörített magyar munkásokat civilizáló munkájukkal könnyen meghódították a maguk számára és egyben elidegenítették minden nem-marxista vállalkozástól.

A falusi lelkipásztorok általános helyzete az, hogy népünk nem látja szívesen a gazdálkodó lelkészt, aki ráveti magát a földmunkára. De az is igaz, hogy nem tudja megbecsülni lelkészét akkor sem, ha az elméletileg nem ért az ő paraszti foglalkozásához és alkalomadtán nem tud neki tanácsot adni. Úgy, hogy a gazdasági ismeretekben való jártasság előnyös a lelkipásztorra. Különösen a kisebbségi sorsban, ahol a hiveink nagyrésze sokszor talán indokolatlanul is bizalmatlan a rá nézve idegen, új, gazdasági szakemberrel szemben, akit a hivatalába esetleg egy régebbi, ismert egyén lecserélésével helyeztek.

Belsőleges és elsőrendű szempontból szólnunk kell a kisebbségi sorsban levő lelkipásztor theologiai tudományosságáról. Röviden jellemezzük itt az egyes theologiai irányzatokat tömör összefoglalásban. Orthodoxia: a tanban való megmerevedés, rideg élettelenység, — racionalizmus: az Észnek mindenek fölébe helyezése, ha talán nem is mindig és mindenkinél az Isten fölé, de mindenesetre az Isten Kijelentése fölé való emelése, — pietizmus: az emberi ítélkezésem alapuló élménytheológiának a kegyességgel való összeházasodása, — liberálizmus: világnézeti és morális kultúrtheologia sub specie vanitatis, — hitvallásos biblicizmus: tapogatózás és keresés a filozófia útvesztőjén át az igazi theológiához, amely még nem volt ancilla philosophiae. Makkai, ez a kitűnő magyar theologusunk azt mondja: »Napjainkban ismét elérkeztünk a protestáns theologia oly hosszú és reménytelennek látszó kitérése után az Egyház valódi lényegének felismeréséhez és ebből következőleg az Egyház életének is megújíthatóságát kell remélnünk.«⁴¹ Ebből a megállapításból, amelyet pedig kénytelenek vagyunk helyesnek elismerni, levonhatjuk azt a következtetést, hogy addig — bizony nagyon is hosszú ideig — hibás vágányokon haladt a theologiai tudomány. Csakhogy ugyanekkor ne feledkezzünk meg arról sem, hogy mindazok a theologiai irányzatok, amelyek vagy két

⁴¹ Makkai: Az egyház missziói munkája. 35. lapon.

századon át fejünk felett átviharzottak, olyannyira berétegződtek az általános theologiai tudományba, hogy mindegyiknek itt is, ott is kimutathatjuk sokszor talán nem épen kedvező hatását a mai idők theologusaira.

Fentiekből következik az is, hogy épen a sokféle theologiai hatás miatt a kisebbségi sorsban élő lelkipásztorok sűrűn és alaposan revideálnia kell theologiai tudományosságát és felfogását. Ez számára nem azt jelenti, hogy eldönti majd, melyik theologiai irány követőjének vallja magát, hanem azt, hogy Istentől, mint Fővalóságról, az Ő Kijelentéséről, Krisztusról, az Ő Egyházáról és a lelkipásztori szolgálatról egyházunk tanításának megfelelően elrendezi, a maga számára rendszerbe foglalja ismereteit és állandóan ezeknek az ismereteknek a tökéletesítésére törekszik. Ez nem gyors és nem könnyű munka. Kiváltképpen nehéz ez a kisebbségi sorsban élő lelkipásztoroknálunk, ahol rengeteg nehézségbe ütközik a megfelelő szakkönyvek beszerzése egyrészt azért, mert pénzünk nincs rá hivatalos fizetésünkkel, másrészt a könyveknek külföldről való behozatala elé annyi rengeteg akadály gördül. Mégis mindent el kell követnie a csehszlovákiai magyar református lelkipásztoroknak, hogy ezt a kötelességét teljesítse, mert nagyrészt ettől is függ itteni egyházaink jövő sorsa és bizonyára ebben a tekintetben is számadással tartozunk a mi Küldönkkel, az Úr Jézus Krisztussal szemben.

Végül lássuk, mit mond erre nézve a II. Helvét Hitvallás: »Kárhoztatjuk az alkalmatlan és a lelkipásztorokban szükséges adományokkal föl nem ruházott egyházi szolgákat. Mindamellet elismerjük, hogy egyik-másik lelkipásztor ártatlan egyszerűsége az ő egyházban többet használt, mint némelyeknek sokoldalú, választékos, finom, de kissé felfuvalkodott tudományossága. Ahonnan ma sem vetjük meg egyeseknek kegyes egyszerűségét, feltéve, hogy az nem teljesen tudatlanságból ered.«⁴²

A theologiai tudományokban való elmélyedés a tudományos igazság őszinte keresése és megtalálása nem tesz felfuvalkodottá, sőt csak még inkább alázatossá, mert minél többet ismerünk meg az odafentvalókkal, annál inkább látjuk és ismerjük a magunk kicsiségét, parányi voltát, de annál inkább

⁴² XVIII. 7.

csodáljuk és alázattal szemléljük Mennyei Atyánk végtelen szerelmét és jóságát, hogy minket mégis az Ő háznépévé, saját tulajdonává tett.

c) *A lelkipásztor a gyülekezetben.*

A kisebbségi sorsban élő lelkipásztornak is meg kell keresnie azt a lelkipásztor-típust, akiben adottságainak és a körülményekhez képest legtökéletesebben szemlélheti az Istentől kapott küldetés teljesítését. Tehát nem elegendő csak egy általános lelkipásztori típus feilsmerése, mint ahogy az egy nem kisebbségi sorsú lelkipásztornak megfelelne. A kisebbségi sorsú lelkipásztor előtt emberi oldalról szüntelen feltolakszik egy kellemtelenül kínos kérdés: végezhet-e adott viszonyai között eredményes munkát? Van-e értelme, hogy felvegye a harcot a népet elnyelni akaró áramlatok ellen? Nem lenne okosabb Jónás példáját követve elmenekülni, hátha elkerülhetné azt a cethalát, amely őt küldetési helyére visszaviszi? A Sátán kísértéseinek sokkal inkább ki van téve egy kisebbségi lelkipásztor, mint bárki más. Annál inkább szükséges, hogy megtalálja azt az eszményi típust, akit az ő viszonyai közt bizonyos tekintetben példaképpül állíthatna maga elé. Igaz, sokan azt mondják, hogy felesleges egy lelkipásztori típus keresése, hiszen minden idők számára ott van előttünk Jézus. Erre azonban szabadjon két kérdést feltennünk. El tudjuk-e választani Jézusban az emberit az istenitől annyira, hogy példakép lehessen számunkra? Van-e bennünk annyi isteni, hogy mindig legyőzhesse bennünk az emberit? Más Jézust követni és más Őt példaképpül állítani magunk elé. Példakép az, akit a magunk erejéből, tehát a példakép segítségével nélkül minden tekintetben teljesen megközelíthetünk, vagy tökéletesen önmagunkban meg is valósíthatunk, mivel ezzel szemben a követés azt jelenti, hogy az, akit követünk, segítségét adja ahhoz, hogy olyanok lehessünk, mint ő és enélkül a segítség nélkül nem lennénk képesek az ő követésére. Ezért próbálkozzunk meg egy más példakép keresésével.

Azt gondoljuk, hogy a kisebbségi lelkipásztor típusának alapvonásait egy ótestamentumi prófétában találjuk meg: Ezékielben. Próféciaja nemcsak könnyen alkalmazható olvasmány a kisebbségi sorsra, hanem egyúttal kitűnő útmutatás is a szétcsórt csontok összegyűjtésére és felébresztésére, életre keltésére is.

sére is. Ezékiel megmutatta, hogyan lehet és kell összetartani és megtartani a gyülekezetet, megőrizni maroknyi nemzetét az idegenek sokasága között. Prédikációja: prófécia. Nem ő szól népéhez, hanem engedelmeskedik Küldője parancsának: »...küldelek téged, és ezt mondjad nékik: Így szól az Úr Isten!« (Ez. 2:4.)

Igy kell elindulnia a kisebbségi sors lelkipásztorának is az Ige szolgálatában végzendő munkájára. Akár templomi igehirdetésében, akár pásztorálásában, akár nevelői munkájában, mint Isten követe kell, hogy jelentkezzék.

A mai kisebbségi sorsban prédikációinkban gyakorta rá kell mutatnunk arra, hogy sorsunkért nem zúgolódhatunk, mert megérdemeltük azt. Továbbá észre kell vennünk Istennek azt a hozzánk szóló akaratát, hogy Evangéliumát nemzeti kereteinken túl is kiterjeszti, tehát nagy és fontos misszióval állított a régi nemzeti keret áttörésével új állami keretek közé. Gyülekezetünk minden hívőjének ismernie kell ezt a küldetését, hogy így megőrizve a maga nemzetiségét, önként vállalja feladatainak teljesítését, mert csakis ezen alapon várhatjuk és remélhetjük nemzetiségi helyzetünk megjavulását. De ennek csakis az Ige szerint és az Igével szabad megtörténnie, mert nem tarthatunk hazafias beszédeket a templomban, ahol egyedül csak azt szabad szólnunk, amit az Úr Isten szól és csak úgy, ahogy szólja.

Pásztori munkánkban Ezékiel nyomán nagy gondot kell fordítanunk a hiveinkkel való személyes foglalkozásra is, meg a kisebb közösségekben való találkozásra is. A szekták mozgékonyosságát csakis úgy tudjuk lefokozni és terjeszkedésüket meggátolni, ha minél intenzívebb összeköttetésben vagyunk hiveinkkel. A hiveknek Istennel való találkozásuk kell, hogy legyen mindenegyves velük való találkozásunk. A bibliakörök és házi istentiszteletek a legmeghittebb és legáldottabb alkalmak kisebb csoportoknak a lelkipásztorukkal való találkozás számára, amelyeket egyetlen kisebbségi sorsban levő gyülekezet sem nélkülözhet.

A lelkipásztor a gyülekezetben nevelő is. Pedagógiája egyetlen szempontra van beirányozva: magyar református keresztény egyházban személyiségek kialakítására. »A nevelő megfigyeli, megérti, elismeri és tolmácsolja a tények parancsszavát.

Elhárítja útjokból a megértés és engedelmesség akadályait. Megvédi növendékeit az eltévelyedés veszélyeitől. Támogatja őket az igaz élet útján. Nemcsak beszél, hanem bizonyosságot tesz, életével dokumentál. Az igaz nevelő a szó evangéliumi értelmében: pásztor.«⁴³ Kisebbségi sorsban a nevelő munkájának itt megjelölt részfeladatai kvantitatíve kibővülnek épen a kisebbségi helyzet következtében. Magától értetődik, hogy minden lelkipásztornak a nevelői munkája nemcsak a katekhuménekre vonatkozik, hanem a gyülekezet nagykorú tagjaira is. Így tehát a lelkipásztor nevelő munkája a gyülekezetben mindenekelőtt a tények megfigyeléséből áll. Ez a megfigyelése egyaránt vonatkozik a valóvilágra és a kellővilágra. Való világon értjük azt a világot a maga összes kritériumaival és valóságaival, amelyben ma élünk, a kellő világon pedig azt, amelyben élnünk kellene. A való világa földi és mulandó, a kellő világa mennyei és örökkévaló. A nevelőnek növendékét a való világból kell átnevelnie a kellő világba. Mindegyikben tényekkel, realitásokkal kell számolnia. Egyszerűen szólva, a nevelő lelkipásztornak a gyülekezet pulzusán kell tartania állandóan a kezét, mert a gyülekezet különféle egyéneinél megtalálhatja mind a két világnak tényeit, amelyek további munkáját eleve meghatározzák.

Sokszor és sok munka lett már hiábavaló azért, mert nem ismertük eléggé a tényeket és így nem is számolhattunk azokkal. Egy misszionálandó közösségben egészen másképpen kell végeznünk a nevelői munkát, mint egy gyülekezetben. Végzetes hiba a nehéz, kemény eledellel táplálás ott, ahol még nem éltek a tejnek italával. A nevelőnek tehát legelső sorban azt kell megállapítania, hogy hol kezdheti nevelői munkáját? Mi az az alap, amelyre építhet? Természetesen tudnia kell, hogy milyen alapot adtak az elődei? Nagyon kérdéses, hogy arra az alapra, amit ott talál, tud-e építeni? Nem lehetetlen, hogy már az előző nevelésből is hoz magával a nevelendő olyan tényeket, amelyeket el kell hárítani, mint akadályokat. Gondoljunk a családi nevelés sokszor babonás-vallásosságára, vagy egyes vidékek különféle ferdeségeire. Itt azután nagy segítségül jön a nevelő lelkipásztornak a falukutatás is, mint segédtudomány. Gondoljunk arra is, hogy lelkipásztorváltás esetén mennyire

⁴³ Makkai: Az egyház missziói munkája. 176. lapon.

számolnia kell az új lelkipásztornak elődje theologiai felfogásával. Tegyük fel, hogy az egyik racionalista, a másik pedig pietista. Ha az új lelkipásztor most a maga theologiai irányának szabadraeresztésével fog munkához és nem számol a tényekkel, olyan szakadást hív elő gyülekezetében, amely semmiképpen sem kívánatos. Más ugyanis a hitben előbbrejutottak természetes kiválasztódása és megint más a gyülekezet tagjainak talán épen egymás elleni gyűlölettel viselkedő két részre bomlása. Láttunk — sajnos — már olyan esetet is, amikor a »hivők« gyűlöltek a szerintük hitetleneket és »massa perditionis«-nak tekintették őket, akikkel nem érdemes már foglalkozni sem, mert ha egy évtized alatt meg nem tértek, akkor már úgysem térnek meg, hiszen *eleget* hallották már Isten Igéjét. A való tények megállapítása után a nevelői munka további folyamata már szinte magától jön akkor, ha a lelkipásztor bizonyoságtevő nevelő.

Ennél a pontnál még egy problémára kell röviden kitérnünk: a lelkipásztor nevelői munkáját csak Bibliával végezheti-e, vagy használhat egyéb eszközöket is? Fogalmazhatnánk esetleg úgyis a kérdést: van-e valami köze a lelkipásztornak általános kultúrmunkához? Csehszlovákiában speciálisan így alakul a kérdés: Végezzene a lelkipásztor SzMKE munkát. Ha a nevelőnek elsőrendű kötelessége, hogy megfigyelje a tényeket azok parancsszavának megértése céljából, akkor nem hagyhatja számításán kívül azt a tényt sem, hogy Isten benünket a földre helyezett és testbe öltöztette lelkünket. Orcánk verejtékével enni a kenyeret: lehet ránk nézve átok, de lehet áldás is. A kultúrmunka is lehet az emberre átok is, áldás is. Az elektromos áram áldás, ha világít, vagy búzát őröl, — de átok a csatatereken, amikor drótakadályokba rejtve emberéletet pusztít. A kultúrmunka átok, ha az embert elűzi Istentől, de áldás az anyagi és szellemi kincseknek Isten dicsőségére való felhasználásával. Kinek elsőrendű kötelessége a kultúrmunkát úgy vezetni és befolyásolni, hogy mint általános nevelőmunka, az Ige ítélete alá helyezve, valóban Isten dicsőségét szolgálhassa, — ha nem épen a lelkipásztornak? Ezért álláspontunk az, hogy a lelkipásztornak ki kell terjesztenie figyelmét az általános kultúrmunkákra is és — ha más erre nem akad — magának személyesen kell vezetnie is, még pedig azért, hogy

ez a nevelői munka is az Ige mérlegére tétessék. Speciálisan csehszlovákiai helyzetben — ha nem alkotható meg a kultúra munka egyházi kereteken belül, nem olvasható be esetleg mint gyülekezeti szerv az egyházas munkákba —, akkor inkább legyen ott a lelkipásztor a SzMKE-ben, mint Isten követe, sem hogy azután nélküle és ellenére téves vágányokra terelődjék a hivek kulturális vezetése. Az őreá bizott növendékeket itt is meg kell védenie az eltévelyedéstől.

A lelkipásztor — bármiféle nevelői munkát végezzen is — mindig pásztor. A fontos csak az, hogy hűséges pásztor legyen!

d) *A lelkipásztor a társadalomban.*

Addig, amíg a lelkészek imperiumot és nem miniszteriumot gyakoroltak, ez a kérdés nem merült fel, mert a lelkész mintegy felette állott a társadalomnak. Ma pedig a helyzet az, hogy még ha imperiumnak akarná is tekinteni hivatalát a lelkész, a világ ezt nem hajlandó elismerni. Még azokban a felekezetekben sem, ahol nemcsak hivataluk miatt szokták papoknak nevezni a lelkipásztorokat, hanem a köztudat valóban annak is tartja őket. A II. Helvét Hitvallás a papságot és az egyházi szolgálatot megkülönbözteti és így nyilatkozik: »Bizonyára a Krisztus Újszövetségében nincs többé olyan papság, mint amilyen volt az ószövetségi népnél, amelynek meg volt a külső kenete, szent öltözete és különféle ceremóniája, melyek is a Krisztus előképei voltak, aki midőn eljött a földre, azokat betöltvén, mind eltörölte. Ő az egyedüli Főpap örökkön örökké, akinek a méltóságából, hogy semmit le ne vonjunk: a pap nevezetet egyetlenegy egyházi szolgának sem adjuk meg.«⁴⁴ Ezt a szolgálatot az előző pontban »tiszttség«-nek nevezi és amikor arról szól, hogy kiket válasszanak e tisztésre, azt mondja: »Csakis alkalmas, kellő műveltséggel, kegyes ékesszólással, hamisítatlan értelemmel bíró, végül mértékletes és tisztességes élettel tündöklő férfiakat válasszanak meg amaz apostoli szabály szerint, amely 1. Tim. 3. és Tit. 1. részében van előadva.«⁴⁵ Így a Hitvallás tömören összefoglalva megadja a lelkipásztor társadalombeli helyzetének és magatartásának általános kereteit.

⁴⁴ XVIII. 8.

⁴⁵ XVIII. 7.

Minket a csehszlovákiai lelkipásztorok társadalmi helyzete érdekel közelebbről. Ami a világi részről jövő véleményt illeti, könnyű a következtetés ennek minémiségére abból az egyetlen tényből, hogy a lelkészi fizetések állami osztályba sorolásánál a lelkészeket a hivatalszolgákkal egyforma státusba osztották, de még ezeknél is lejjebb becsülték. Ez azt jelenti, hogy állami részről a lelkészi munka értékét egyáltalában nem ismerték el. Természetesen ennek következményei jelentkeznek a társadalom értékelésében is. A lelkész nem dolgozik, — a lelkész egész munkája csak annyi, hogy hetenként elmond egy vagy két beszédet, — a lelkész semmit sem produkál a közért stb., stb. Se szeri, se száma az e fajta beszédnek. Annál inkább meg kell mutatnia a lelkipásztornak, hogy igenis dolgozó ember, de munkája örökkévaló értéket jelent az emberek és a társadalom javára. Csak az a kérdés, hogyan éri el ezt?

A csehszlovák társadalomban ma kettős szempontból vizsgálhatjuk a lelkipásztor magatartását. Az egyik és feltétlenül mindenekfelett való szempont az egyházi, a másik a nemzeti.

Bárhol kell egy református lelkésznek a társadalomban megjelenie és társadalmi közösségben akár aktíve, akár passzív részvennie, mindig csak úgy jöhet ott számításba, mint az Ige szolgálója. Sehol a világon nem szégyenelheti a Krisztus Evangéliumát és erről az Evangéliumról alkalmas és alkalmatlan időben bizonyosságot kell tennie. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy valami farizeusi kenetes pózolással jelenjen meg a társadalmi alakulatokban, hogy azután hivatalát és tisztességét az egyoldalúság és szegletesség feltűnő köpenybe burkolva, élcelődések pergőtűzének céltáblájává tegye, hanem inkább természetes és őszinte magatartásával Isten követének méltóságát és az Ige hirdetőjét megillető tiszteletet biztosítsa. Amennyiben ezt a társadalomban a lelkipásztor el nem nyerheti, két dolgot mérlegelhetünk: vagy nem méltó az a társadalmi alakulat arra, hogy benne a lelkipásztor részt vegyen és akkor attól távol kell magát tartania, mint ahogy Ezékiel némaságban maradt, hogy azután majd csodajelül legyen (Ez. 24:27), vagy pedig nem méltó a lelkipásztor arra, hogy Urát a társadalmi életben képviselje. Alázatos önvizsgálatban határozottan elnyerjük onnan felülről a helyes feleletet. Sohasem feledkezhetünk meg

arról a nagy felelősségről, amit kisebbségi sorsban egy ember számára az Isten és az egyház képviselésében való járás jelent!

De a református magyar lelkipásztor egyúttal nemzetének a képviselésében is jár. Senki sem hivatottabb arra a magyar életben, hogy nemzetünk minőségbeli állapotáról kifelé is bizonyosságot tegyen, mint épen a lelkipásztor. Reformációs történelmi múltunk számtalan olyan lelkipásztort mutat fel, akik ebben a tekintetben példát szolgáltatnak nekünk is. Ha meg Isten Igéjét nézzük, igazán a legtökéletesebb kijelentést vesszük arra nézve, hogy ez valóban így van. Gondoljunk a prófétákra. Akár a fogságban, akár ezen kívül. Elvászthatatlanul összeforrott egyéniségükkel a nemzeti jelleg. Kiváltképpen meggondolandó minden református magyar lelkipásztor számára Dániel próféta magatartása a neki idegen társadalomban. Sokat tanulhatunk tőle. Halálos fenyegetésekkel sem lehetett rá bírni, hogy Istenéhez és nemzetiségéhez hűtelen legyen. Hatalmas, de neki idegen királyi udvar első embere létére is abban a társadalomban, amelybe Isten állította, egyaránt képviselte Istene és nemzete ügyét. Ez a kötelessége a református magyar lelkipásztornak is. Ez nem azt jelenti, hogy politikai pártok útján kell teljesítenie kötelességét. Neki pártokon felül kell állania. Illés palástjára nem fröccsenhet a napi politika sokszor nagyon is szennyes sara!

e) *A lelkipásztor otthon.*

Van valami figyelmeztetés abban, hogy a lelkészeknek a hivatalukkal egybekötött lakásuk van. Tulajdonjogilag nem az övé. »Nincsen itt maradandó városunk, hanem a jövődöt keressük.« (Zsid. 13:14.) Egész szolgálatunk a jövődövel áll összefüggésben. Az eljövendő örökéletre készülünk magunk és készítjük a ránbizottakat. De ennek az örökéletnek már itt, a »nem maradandó városban« boldog birtokosai kell, hogy legyünk. Így az otthonunknak is magán kell hordania ennek az állapotnak a bélyegét. Úgy rendezzük be a lakásunkat, hogy az megfeleljen szolgálatunknak. A lelkipásztornak tulajdonképpen nincsen hivatalos órája, de jó mégis — különösen nagyobb gyülekezetekben —, ha megjelöl egy bizonyos időt, amikor hivei bizonyosak lehetnek benne, hogy lelkipásztorukhoz fordulhatnak és meg is találják. Őrizze díszes vaskapú, vagy egy-

szerű lécajtó a parókhia bejáratát, mindig ki kell annak nyílnia, ha segítséget, vagy vigasztalást kérő beteg, ügyesbajos ember szeretne bejutni rajta.

Családos lelkipásztor — amennyiben rajta múlik — legyen példaadó a családi életben is hivei előtt, bár rá is vonatkozik, hogy a nevelés nem mindenható hatalom. Családi élete legyen állandó istentisztelet annyiban, hogy annak központjába is Isten Igéjét állítsa. Feleségével, legbizalmasabb és igazi munkatársával ne csak a házastárs és gyermeknevelés gondjait tárgyalja meg, hanem közös áhítatukban együtt boruljanak le naponta közös Uruk előtt.

Hogy pedig a lelkipásztor a saját maga életét teljesen átadhassa Urának, úgy rendezze be lakását és úgy intézze dolgai, hogy naponta megálljon Isten színe előtt, hogy beszámolhasson és parancsot vehessen Tőle. Csak akkor nem merül ki, témájában akkor nem lesz elszegényedett a lelkipásztor, ha naponta kitarja megüresített szívét és agyát gazdája előtt, Aki nem késik megtölteni újabb és gazdagabb kegyelmi ajándékokkal. Egészen bizonyos, hogy sohasem tudja Istenhez és Krisztushoz közelebb vinni hiveit az a lelkipásztor, aki saját maga nem jutott el Isten és Krisztus közelébe, de az is igaz, hogy minél gyakrabban megy ő maga Isten közelébe, annál inkább oda tudja vinni a rábizottakat is. Mózes, valahányszor előbbre akarta vinni a pusztai vándorlásban a zsidó népet, előbb mindig ő maga ment Istenhez közel.

Istenhez az imádság és az Ige visz közel bárkit is. A lelkipásztort is. Nem volt, nincs és nem is lesz olyan lelkipásztor, aki túlságosan sokat, vagy épenséggel feleslegesen sokat imádkozott volna. A kisebbségi sorsban dolgozó lelkipásztor épen itt és így nyerheti meg a sokszor nehéz kérdések között a helyes eligazítást közvetlenül Istentől. Ezt pedig otthonában cselekedheti meg a legmegfelelőbbben. A lelkipásztor otthona tehát legyen imádság háza!

15. §. Theologusok nevelése kisebbségi sorsban.

Már említettük azt, hogy Csehszlovákiában református jellegű középiskolánk nincs. A losonci református gimnáziumot elveszítettük, de a felerészben református, felerészben evangélikus rimaszombati gimnázium sem a miénk. Így azután középiskoláinkban a vallástanítás heti két órára redukálva végezhető. A tanítás pedig, ami a többi órákon folyik, semmiképpen sem adhat református szellemű és a református világnézetnek megfelelő oktatást. Így a legtöbb esetben az a helyzet, hogy a diákjaink 18 éves korukig semmiképpen sem részesülhetnek csak valamennyire is kielégítő református szellemű nevelésben.

Ebből az következik, hogy aki mégis a theológiára jön, tulajdonképpen semmit sem hoz magával, amit a theologiai tanulmányok alapjának, vagy előkészítésének nevezhetnénk. Érettsegizett ifjaink nélkülözik egyházi tanításaink legprimitívebb alapelveinek ismeretét. Ezek olyan tények, amelyeken még csak nem is csodálkozhatunk, hiszen a vallástanítást középiskoláinkban általában exmittált, vagy épen csak egy lelkészképesítő vizsgát tett segédlelkészek tanítják, akik gyakran egy-két havonként váltják egymást, úgy hogy előfordulhat az is, hogy egy tanévben 3—4 segédlelkész egymást váltva tanította ugyanazon iskolában a növendékeket. Nincs egyetlen rendszeresített vallástanári állás szervezve.

Igy hát azon csodálkozhatunk, hogy még mindig akadnak a theologiai szemináriumunkban felvételre jelentkezők. Sőt elég tekintélyes minden évben a jelentkezők száma, aminek oka egyrészt talán az, hogy egyes gyülekezetekben intenzívebb belmissziói munka folyik, amibe diákjaink is bekapcsolódhatnak és itt indítást nyernek a lelkési pálya iránt, másrészt a kisebbségi sorsban a magyar nemzetiségű intellektuelek oly kevesen és nehezen helyezkedhetnek el közalkalmazotti minőségben, sőt mint magánhivatalnokok is, hogy a még mindig fennálló lelkészhiány könnyen csábíthatja ifjainkat a lelkési pálya iránti érdeklődésre. Hogy ez utóbbi inkább a hivatalnoki minőségben való elhivatást rejti magában, semmint a hivatásbeli vágyakozás kielégítését, a dolog természetéből könnyen feltehető. A theologiai szemináriumra hárul most már az az épen eléggé súlyos feladat, hogy egyrészt a hiányos vallásoktatást valami

képen kiegészítse, másrészt azokhoz, akikhez még el nem jutott a belső elhívás, ezt valamiképpen eljuttassa. Az első feladat még csak valahogy megoldható lenne, de a másikhoz sok kétség férhet, legalább is annyiban, hogy az arravaló figyelmeztetések és utalások valóban elérik-e céljukat?

Ilyen körülmények között kiáltó szükség, hogy mindazok, akik a theologiai pályára jönnek, előzetes vizsgálatnak vetteszenek alá. Ez egyébként nem szokatlan és új intézkedés, hiszen más intézetek is megkívánják a felvételi vizsgákat. A losonci theologiai szeminárium igazgatója az 1925. évben, mikor az első évfolyamot felvette, minden jelentkezőhöz egy kérdőívet juttatott el, amely a következő kérdéseket tartalmazta:

1. Mi vezetett a papi pályára?
 - a) indítások;
 - b) remények, kilátások.
2. Mi az én egyéni hitem?
 - a) lényege;
 - b) ennek megjelenési formái környezetemben;
 - c) egyházam irányában;
 - d) embertársaim irányában.
3. Környezetem és annak rám gyakorolt hatása:
 - a) család;
 - b) falu, vagy város;
 - c) tanulmányok;
 - d) barátok.
4. Mit látok a magyar református egyház rendeltetésének Csehszlovákiában? Hogyan képzelem el annak megerősödését és részemről való szolgálatát?
5. Mit tartok bűnnek?
 - a) hogy tudok vele megküzdeni?
 - b) van-e erre pozitív eredmény tapasztalatomban, vagy embertársaim életében?

Ezekre a kérdésekre minden jelentkező írásban felelt. Ezek a feleletek azonban nem felvételi vizsgának, hanem inkább csak a szeminárium igazgatójának tájékoztatására voltak szánva.

Tudjuk, hogy a hitet egy vizsgán feltétlen bizonyossággal megállapítani emberileg lehetetlenség. Mindamelllett kívánatos

lenné mégis, hogy a theológiára jelentkezők felvételi vizsgát tegyenek. Ennek a vizsgálatnak arra kellene irányulnia, hogy az emberi lehetőség korlátai között meggyőződést szerezhessenek a theologia vezetéséért felelős közegek a jelentkező igazi készségéről a lelkeszi hivatás iránt, vagy legalább is az igazi vágyakozásról. Előre megállapítható az, hogy tájékozódott-e a jelölt afelől, hogy mi is tulajdonképpen a lelkipásztorkodás? Van-e már benne valami arra nézve, hogy Isten üzenetét akarja a gyülekezeteknek és a világnak megjelentetni? Van-e egyáltalában mondanivalója az Isten dolgairól? Mert ha naív is, ha talán egyházi tanításainkkal egybevetve téves is az, amit a jelölt mondani fog, egy beszélgetés vele, meggyőzhet arról bárkit, hogy valóban kapott-e vocatio internát? Ezt feltétlenül ki kellene puhatolni a felvétel előtt, mert a vocatio internát csak a legkritikább esetekben adja a theologiai iskolázás, legfeljebb csak tudatosítja.

Egészen bizonyosak lehetünk afelől, hogy egy ilyen értelemben vett beszélgetés, mint felvételi vizsga, nagyon gyarló eredményt mutathatna fel. Épen azért lenne szükséges a theologiai képzésnek a kibővítése. Még pedig nem a végén való megtoldása egy ötödik évfolyammal, mint Erdélyben, hogy itt azután gyakorlati képzést kapjanak theologusaink, hanem épen ellenkezőleg, egy előkészítő évfolyam beiktatása a most szokásos első évfolyam elé. Lehetne ez próbaév is. Ebben az előkészítő évben kellene kiegészíteni a középiskolai vallástanítást, pótolni annak hiányait, megtanítani a theológiához oly szükséges nyelveket, mint a görögöt, hébert és a modern nyelvek tanítását is már itt kellene megkezdeni. A bibliai nyelvek előzetes tanítása azért szükséges itt, mert a középiskolák legtöbbszörében a görög nyelvet egyáltalában nem tanítják. Exegezis pedig az eredeti bibliai nyelv ismerete nélkül komoly theologiai értelemben el sem képzelhető. A theologiai encyklopaedia lenne az egyetlen theologiai tudományos tantárgy. Természetesen rendszeres naponkénti bibliatanulmányozásnak is a tanrendben kellene szerepelnie. Már itt rá kell vezetnünk a leendő theologust, hogy református egyházunk az Ige egyháza. Ugyancsak ebben az előkészítő évfolyamban adjuk meg a filozófiába való bevezetést is. Szemináriumokban készülünk elő már az előkészítő évfolyamban a gyakorlati munkára is, mint ifjúsági-köri órák le-

vezetése, vasárnapi iskolai munka, leánykör stb. Ezekben a munkákban az I. éves theologus úgy venne részt, mint egy — az intenzív belmissziós munkát végző gyülekezetekben mindenütt igénybevett — segítő gyülekezeti munkás, aki minden theologiai előképzettség nélkül is értékes munkát végezhet. Természetesen ilyen esetekben mindenkor feltételezzük, hogy a lelkipásztor a gyülekezetben segítő munkásaival előkészítő órákat tart és megadja a szükséges irányítást és útbaigazítást. Ezekon kívül a ma már nélkülözhetetlen gépírás és gyorsírás elsajátítása, a zene tanulása lenne még itt, mint kötelező tantárgy. Semmi esetre sem adunk az első éven theologusainknak bevezetéstudományt és ezzel kapcsolatosan íráskritikát, de egész munkánkban arra törekszünk, hogy — amennyiben van hite az ifjúnak — az a hit tőlünk telhetőleg ne lerombolva, hanem inkább az épülésben és erősödésben segítve legyen. Majd egy alapos előkészület után eldöntheti a tanítvány is, eldöntheti a tanárikar is, hogy van-e még értelme a további theologiai tanulmányoknak? És ha eltávozna is a tanítvány a theológiáról, nem emelhetné soha azt a vádat, amit már hallottunk, hogy elvették a hitét. De elvesztett esztendő sem lenne az ott eltöltött idő, mert hiszen hasznos gyakorlati ismereteket szerzett, amire az életben minden intelligens embernek szüksége van.

Nincs szándékunkban a theologiai tanítás rendszerével behatóan foglalkozni, hiszen erről külön tanulmányt lehetne és kellene írni, de annyit megjegyezhetünk itt is, hogy az összes theologiai disciplinát olyan beállításban kell adnunk, hogy azok bármelyike is valamiképpen hitében meg ne rendítse a theologust. Lehetetlen theologiai tudományos munkában elkezdünk azt, hogy a liberális theológiának sokszor hitetlen tanításaival is ne foglalkozzunk, vagy az istentelennek mondható, tudományosnak nevezett bölcseleti és egyéb tanokat ne boncoljuk. Ezek tények, amelyekkel szembe kell néznünk, de ugyancsak alapos tudományos felkészültséggel el is kell ugyanakkor távolítanunk ezeket az Isten dicsőségét elhomályosítani akaró ködfoszlányokat. A fiatal theologust nemcsak jó apologetává kell nevelnie a theológiának, hanem határozott irányban egyházunk tanításának megfelelő Ige szolgájának kell kiképeznünk, aki mindazt, amit az Ige szolgálatában és egyházunk érdekében bárhol és bárkivel szemben mondania, hirdetni és

cselekednie kell, ne csak mint egy betanult leckét mondja, hirdesse és cselekedje, hanem mint a saját lelkének és életének valóságát tudja véghezvinni.

Azok a gondolatok, amelyeket itt felvetettünk, nem akarják kimeríteni a theologiai képzés reformjának kérdéskomplexumát, hiszen ezt a kérdést manapság mindenütt napirenden tartják az arra hivatottak. Csupán az volt a szándékunk, hogy egy, a mai viszonyoknak megfelelő megoldásra ráirányítsuk a figyelmet. Úgy tudjuk, hogy eddig még nem esett szó egy előkészítő évfolyamról olyan értelemben, ahogy fentebb vázoltuk. De különös tekintettel a kisebbségi sorsra, a mai szellemi munkanélküliségre, amely különösen sújtja a mai magyar ifjúságot, talán nem végeztünk hiábavaló munkát a kérdés ilyen megvilágításával, mert ha már mindenütt az új reformációt emlegetjük, akkor a reformálást bizonyára a jövőző theologusainak képzésénél kellene kezdenünk.

Tárgyunkra vonatkozó néhány fontosabb műnek a jegyzéke.

- Achelis E. Chr.*: Lehrbuch d. prakt. Theologie. 3. kiadás Leipzig. 1911. I—III. kötet.
- Aeschenbacher R.*: Seid Täter des Worts! Basel. 1926. 5. kiadás.
- Asmussen H.*: Die Seelsorge. München. 1937. 4. kiadás.
- Baxter R.*: The reformed pastor. London, 1862.
- Benedek Sándor*: Tóth Ferenc gyakorlati Theológiája. Debrecen. 1933. (Theologiai tanulmányok 30. száma.)
- Borsody István*: Magyarok Csehszlovákiában 1918—1938. Budapest. 1938.
- Briggs Ch. A.*: History of the study of theology. 2. kötet. London, 1916.
- Bülck W.*: Praktische Theologie. Leipzig. 1934.
- A Csehszlovák Köztársaság Alkotmánylevele. Prága.
- Csekes Béla*: Református Világszemle. Folyóirat.
- Györy Elemér*: Evangélizáció a ref. egyházban. Kézirat. 1926.
- A felvidéki magyarság húsz éve. 1918—1938. Szerkesztette a magyar statisztikai társaság államtudományi intézete. Budapest. 1938.
- Hartenstein K.*: Die Mission als theologisches Problem. Berlin. 1933.
- Heckel Th.*: Zur Methodik des evangelischen Religionsunterrichtes. 3. kiadás. München. 1933.
- Heinrici G.*: Theologische Enzyklopädie. Leipzig. 1893.
- Heinzelmann G.*: Die Erfahrungsgrundlage der Theologie. Gütersloh 1928.
- Erdős J.* fordítása: A Második Helvét Hitvallás Debrecen. 1907.
- Hering H.*: Die Lehre von der Predigt. Berlin. 1905.
- Kattenbusch F.*: Die deutsche evangelische Theologie seit Schleiermacher. Giessen. 1934.
- Kálvin János*: A keresztyén vallás rendszere. Ref. egyházi könyvtár.
- Kálvin és a kálvinizmus. Irták a debreceni m. kir. egyetem tanárai és doktorai. Debrecen. 1936.
- Kilburn*: Az igehirdető és munkája. Tárnok Gy. fordítása. Komárom. 1936.
- Konkoly Thege István*: Útmutató. Folyóirat.
- Kovács Albert*: Egyházjogtan. Budapest. 1878. 2. kötet.
- Kövy Árpád*: Vigyázatok és imádkozatok. Losonc. 1937. (Imakönyv.)
- Kövy Árpád*: Magyar Kálvinista Sion. Lučenec. 1925. (Imakönyv.)
- Kúr Géza*: Cseh-magyar református történeti kapcsolatok. Komárom. 1937.
- Dr. Lemme L.*: Theologische Enzyklopädie. Berlin. 1909.
- Ligeti E.*: A páneurópai mozgalom. Kolozsvár. 1926.
- Machholtz W.*: De Gottesdienst evangelischer Konsequenz. Göttingen. 1931.

- Dr. Váradi A.*: Magyar Masaryk. 5 kötet. Bratislava. 1935.
Dr. Makkai Sándor: Az egyház missziói munkája. Budapest. 1938.
Nagy Szöllösi Mihály: Lobogó Szövetség. Kolozsvár. 1676. Budapest. 1937.
B. Pap István: Egyházjogtan. Theologiai előadások.
Páhy József: A gyakorlati lelkigondozás körvonalai. Debrecen. 1917.
Péter Mihály: Papi dolgozatok. II. kötet. Losonc. 1927.
Pfennigsdorf E.: Praktische Theologie. 2 kötet. Gütersloh. 1929.
Rang M.: Biblischer Unterricht. Berlin. 1936.
Ravasz László: Bevezetés a gyakorlati theológiába. Kolozsvár. 1907.
Dr. Ravasz László: A gyülekezeti igehirdetés elmélete. Pápa. 1915. Ref. egyházi könyvtár.
Református Egyház és Iskola. A csehszlovákiai ref. egyetemes egyház hivatalos lapja.
Schian M.: Praktische Theologie. 3. kiadás. Giessen. 1934.
Schian M.: Der junge Pfarrer. Dresden. 1936.
Schick E.: Der Christ als Seelsorger. Berlin. 1936. 2. kiadás.
Schleiermacher Fr.: Der christliche Glaube. Halle a. d. S., a 2. kiadás utánnyomása.
Sós Károly: Református Sion. Folyóirat.
Sós Károly: Jöjjön el a Te Országod. Párkány. 1931.
Sörös Béla: A magyar liturgia története. Budapest. 1904.
Steinbeck J.: Die innere Mission der deutschen evangelischen Kirche. Leipzig. 1932.
Statistický Lexikon Obcí v Republice Československej. Praha. 1934—35.
Dr. Sziklay Ferenc: Összehasonlító statisztikai kimutatás. Košice. Kézirat gyűjtemény.
Szakáll János: A lélek útján. Horka—Özörény—Tornalja. 1933.
Thiele W.: Von Dienst am Wort. 2. kiadás. Berlin—Dahlem. 1931.
Dr. Tóth Endre: Sport, kirándulás, weekend, levante és az egyház. Pápa. 1934.
Dr. Tóth Endre: A református prédikáció. Budapest. 1935.
Tóth Ferenc: Liturgia. Győr. 1810.
Tóth Ferenc: Homilétika. Győr. 1814.
Tóth Ferenc: Cura pastoralis.
Trillhaas W.: Evangelische Predigtlehre. München. 1936.
Vargha Lajos: A keresztyén egyház történelme. I—III. kötet. Sárospatak. 1906. Ref. egyházi könyvtár.
Dr. Vasady Béla: Igazság és Élet. Folyóirat. Debrecen.
Zurhellen E. u. O.: Wie erzählen wir den Kindern die biblischen Geschichten? 6. kiadás. Tübingen. 1925.

Végszó.

Ezt a dolgot a dunántúli református egyházkerület vizsgáló bizottságához nyújtottam be theol. magántanári vizsgálatra. Nem zárhatom le a dolgot a nélkül, hogy a bizottság bírálatának tudomásul vétele után néhány szót ne szóljak. Elsősorban is a hála és köszönet adóját kívánom leróni a bíráló bizottság iránt, amikor őszintén rámutatva dolgotom hibáira, módot adtak arra, hogy dolgotomnak néhány, könnyebben kiküszöbölhető fogyatékoságát eltüntethessem. De hálásan köszönöm leginkább azt, hogy megismertették velem azt a gondolkodást, ahogy az anyaországbeli theologus látja a ma már felszabadult Felvidéket. Így tudtam meg azt, hogy sok dologra nézve — ami a felvidékiek számára magától értetődő — különösebb magyarázatot kell adnom az anyaországbeliek számára. Én csak 13 évet töltöttem Csehszlovákiában és az alatt is sokat érintkeztem a Csonkamagyarországban élő magyar testvéreimmel, mégis vannak dolgok, amelyeket másképpen látunk mi, felvidékiek, mint ők. Legelsősorban itt fejezem ki hálámat és köszönetemet dr. Pongrácz József theol. professzor úrnak azért, hogy ezelőtt 30 és egynéhány esztendővel közelebbi kapcsolatba hozott Isten nagyságos dolgaival, majd 1917-ben, egy szabadságom alkalmából módot adott arra, hogy a theologiai tudományok műhelytitkaiba a pápai főiskolán betekinthessek. Itt kezdődött meg bennem a theologiai tudományok iránti komolyabb érdeklődés, amikor egy szemeszteren át a pápai főiskola beírott hallgatója lehettem. De azután e dolgot megszületéséért különös hálával és köszönettel kell megemlítenem dr. Tóth Endre theol. professzor urat, aki sok-sok fáradozással volt segítségemre és sok türelemmel várta meg velem együtt az időknél jobbrafordulását, hogy ez a dolgot legalább a mostani formájában elkészülhessen. Az ő szaktanári elismerése rám nézve nagyon is megtisztelő volt és marad. Ólé Sándor

és dr. Benedek Sándor vizsgálóbizottsági tag uraknak is külön meg kell köszönnöm, egyiknek a lelkes hangú, a másikkal a komoly szavú bírálatát. Amennyire lehetséges volt a kinyomtatás előtt tanácsaikat érvényesítenem, azt megtettem. És végül hálás köszönetet kell mondanom dr. Tóth Lajos theol. igazgató úrnak és dr. Révész Imre püspök úrnak, akik nagy szeretettel és baráti biztatással segítettek abban, hogy erőm meg ne lankadjon, sőt elem tárták egy további, több éves munka tervét.

Meg kell vallanom, hogy ez a dolgozat ebben a formájában, ahogy ebben a füzetben most készen van, csak egy előmunkálat. A szigorú kritikával olvasó theologus bizonyára többkevesebb joggal kérdezhetné, hogy miért éppen gyakorlati theologiai dolgozat ez, mikor oly kevés van benne a gyakorlati theológiából? Viszont a történész sem találhat benne kielégítő feleletet sok-sok kérdésre. Tudom, hogy mindkettőnek igaza van. Nem akartam történetíró sem lenni, nem akartam egy külön felvidéki theológiát sem adni, hanem egész egyszerűen feleletet kívántam adni sok-sok anyaországbeli theologusnak arra, hogy milyen volt az egyházi élet a csehszlovák uralom alatt? És amikor elkezdtem a munkát, akkor lett előttem világossá, hogy erre néhány év kevés, erre sok esztendő, talán egy életet kell szánunk. Dolgozatom fogatkozásait igyekszem majd úgy jóvátenni, hogy ezt a munkát — Deo volente — folytatom. Ennek a dolgozatnak célja csupán az volt, hogy az érdeklődő nagyközönséget is, meg a magyarországi theologusokat is röviden tájékoztassa a csehszlovákiai református magyarok elmúlt húsz esztendő egyházi életéről. Éppen ezért előadásom is inkább elbeszélő. Tudományos szempontból hiányzik a történeti-kritikai módszerek alkalmazása. Eredetileg azonban ezt a dolgozatot nem szántam tudományos bírálatot kívánó munkának. A sürgetések, biztatások arra indítottak, hogy ezt a dolgozatot most így írjam meg. A hosszabb időt kívánó feldolgozás nem lesz tekintet nélkül a tudományosság magasabb és jogos követelményeire.

Egyébként a prédikációs irodalom ismertetése már nagyjában el is készült. Ha pedig azt kérdezi valaki, miért kellene évek a református egyház csehszlovákiai életének feltárásához, — arra csak azt felelhetem, hogy itt mindent csak egyéni utánjárás, felkutatás útján szerezhet be az ember. Egyik felvidéki püspök hozzám intézett leveléből idézem: »Összes sérelmeink azonban

EX LIBRIS
ECCLESIAE CHRISTI
REFORMATAE KOMÁRO-
MIENSIS A. G. MCML.

— tudtommal — összegyűjtve sohasem voltak. Kár! Én is csak hirtelen eszembe jutott dolgokat tudok most felsorolni, amiket jónak lát, — használja fel belőlük«. Tehát a gyűjtés egyéni munka. Én évek óta gyakoroltam ezt egy bizonyos más szempontból is. És tovább is folytatnunk kell, ha teljes képet akarunk nyerni. Már dolgozatom megbírálása és elfogadása óta is egész sereg újabb adat jutott birtokomba, amelyeket majd másutt hozok nyilvánosságra, mert ha mindaddig várnék a dolgozat kinyomtatásával, amíg adataim elfogynak, talán meg sem érném. Természetesen adataim közt sok olyan van, amelynek forrása nincs megjelölve. Ezek magánforrásból származtak és az okmányzerű bizonyíték még nincs róla kezem közt, de mégis hitelesek. A kisebbségi kérdéssel teljesen önállóan foglalkoztam. Forrásmunkát nem használtam. Sok helyütt szubjektív benyomásaim is belekerültek a dolgozatba. Ezt a tudományosság rovására szokták írni. Lehet. De próbálja meg valaki objektíve megírni azt, amit maga is nagyrészt átélt és a saját bőrére ment a dolog. Dolgozatomban többször virágnyelven kellett beszélnem, mert mint a bevezetésben is említettem: a cseh cenzurával kellett számolnom. Ezért kérem kell olvasóimat, hogy az ilyen kitételeken: Podkarpatska Rus, Slovensko, Ruszinszko és Csonka-Magyarországnak külföldre történt kinevezése, — ne ütközzenek meg, mert akkor így kellett írni, legfeljebb mellé a magyar nevet szabadott kitenni. Igen, volt idő, amikor a magyar embernek nem volt szabad magyarul megneveznie olyan földrajzi helyeket, amelyeknek nevét az édes anyatejjel már magyarul szívta magába és »külföldre« kellett utaznia, ha »otthon« akarta érezni magát.

Kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor hálás köszönetet mondok mindazon felvidéki testvéreimnek, akik adatszolgáltatásaikkal éveken át segítségemre voltak, hogy ennyire iselőrejuthassak munkámmal.

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	3
<i>I. Rész. A kisebbségi sorsról általában.</i>	
1. §. A kisebbségi kérdés	5
2. §. A kisebbségi öntudat és érzés	6
3. §. A magyarság általános helyzete	11
1. Politikai szempontból	11
2. Gazdasági szempontból	13
3. Társadalmi élet	14
4. Kulturális élet	15
<i>II. Rész. Általános magyar református egyházi és iskolai helyzet a kisebbségi sorsban.</i>	
4. §. Áttekintés a forradalomtól máig	18
5. §. Egyház	23
6. §. Iskolák	26
7. §. Lelkészek	35
8. §. Tanítók	39
9. §. Belmisszió	43
10. §. Református Irodalom	52
<i>III. Rész. A magyar református kisebbség feladatai.</i>	
11. §. A kisebbségi magyarság missziója	58
12. §. A magunk revíziója	50
13. §. A szolgálat útja	64
14. §. A kisebbségi sors lekipásztora	66
a) A lekipásztor az egyházban	67
b) A lekipásztor a tudományban	70
c) A lekipásztor a gyülekezetben	74
d) A lekipásztor a társadalomban	78
e) A lekipásztor otthon	80
15. §. Theologusok nevelése a kisebbségi sorsban	82
Tárgyunkra vonatkozó néhány fontosabb munka jegyzéke	87
Végszó	89
<i>Táblázatok :</i>	
I. Nemzetiségi táblázat	7
II. Vallási táblázat	9
III. Egyházi táblázat	24
IV. Iskolai táblázat	32
V. Belmissziói táblázat	51

A Pápai Református Theológiai Akadémia kiadványai:

1. *Tóth Lajos dr.*: A páskha eredete és történeti fejlődése. Vallástörténeti tanulmány. Pápa, 1931.— — — — — 3.— P
2. *Pongrácz József dr.*: Pál apostol Efezusban. Újszövetségi tanulmány. Pápa, 1931. 5.— „
3. *Tóth Endre dr.*: Mándi Márton István élete. Pápa, 1931. — — — — — 5·40 „
4. *Trócsányi Dezső dr.*: Mándi Márton István tudományos munkássága. Pápa, 1931. 5·40 „
5. *Török István dr.*: Barth Károly teológiájának a kezdetei. Pápa, 1931. — — 3.— „
- 5/a *Török István*: A barthi theologia elméleti és gyakorló-lelkészi szempontból. Pápa, 1931.— — — — — —50 „
6. *Bohatec József dr. D.*: Kálvin művelődéstörténeti jelentősége. Fordította Trócsányi Dezső dr. Pápa, 1932. — — — — — —70 „
7. *Keller Adolf D.*: Az ökumenikus mozgalom mint teológiai probléma. Fordította Trócsányi Dezső dr. Pápa, 1933. — —70 „
8. *Márkus Jenő*: Schleiermacher váltságtana. Dogmatörténeti tanulmány. Pápa, 1934. 3.— „
9. *Tóth Endre dr.*: A dunántúli református egyházkerület statisztikája. Pápa, 1934. 1.— „
10. *Török István dr.*: Luther és a Biblia. Pápa, 1934. — — — — — —50 „
11. *Domján János dr.*: Mózes. Vallástörténeti tanulmány. Pápa, 1934.— — — — — 3·60 „
12. *Tóth Endre dr.*: Sport, kirándulás, weekend, levente és az egyház. Pápa, 1934. — —50 „
13. *Török István dr.*: Egyház és politika. Theológiai etikai tanulmány. Pápa, 1935. —70 „
14. *Márkus Jenő*: Történelem és hit. Pápa, 1935. — — — — — —50 „

EX LIBRIS
 ECCLESIAE CHRISTI
 REFORMATAE KOMÁRO-
 VIENSIS ANNO MCMIII

15. *Webster J. Macdonald dr.*: Magyarországi Szent Margit skót királyné. Pápa, 1935. 1.— P
16. *Brunner Emil D.*: A református theologia feladata a jelenkorban. Pápa, 1935. — —50 „
17. *Tóth Endre dr.*: Jézus-regények. Pápa, 1935. —50 „
18. *Trócsányi Dezső dr.*: Lelkészképzés, lelkesíti továbbképzés. Pápa, 1935. — — —50 „
19. *Győry Elemér*: A vasárnap megünneplésének akadályai. Pápa, 1935. — — — —60 „
20. *Bohatec József D. dr.*: Isten szuverénitása és az állam Kálvin tanításában. Pápa, 1936. —70 „
21. *Szabó Dezső*: Hitvallásaink általános értékelése. Pápa, 1936. — — — —50 „
22. *Kiss Sándor*: Barth küzdelme az evangéliumi szabadságért. Pápa, 1936. — —80 „
23. *Török István dr.*: Az Ószövetség értékelése. Pápa, 1936. — — — — —40 „
24. *Török István dr.*: Luther-idézetek római katolikus kézen. Pápa, 1937. (32 lap.) —20 „
25. *Dr. Czeglédy Sándor*: A prédikáció gyülekezetszerűsége. 1938. — — — — —4 — „
26. *Dr. Tóth Endre*: A református lelképásztor munkája a gyülekezetben. 1938. — — —3 — „
27. *Márkus Jenő*: A liberális szellem a református egyházban. 1939. — — — —3 — „
28. *Dr. Obbink H. Th.*: A prófétaóság. Pápa, 1939. —30 „
29. *Heinzelmann G. dr.*: A theologia tapasztalati alapja. Pápa, 1939. — — — —50 „
30. *Dr. Tóth Lajos*: Főiskolai nyomda története. Pápa, 1939. — — — — —3 — „
31. *Dr. Pap László*: Az izraelita újévünnepe. Pápa, 1939. — — — — —3:50 „
32. *Tárnok Gyula*: Magyar reformátusok a csehszlovákiai kisebbségi sorsban. Pápa, 1939. — — — — —3:50 „

Beszerezhetők az Egyházkerületi Iratterjesztésnél, Pápán (Főiskola), valamint könyvkereskedések útján. — A sorozat első öt száma egybefűzve is kapható Theologiai Tanulmányok cím alatt, kedvezményes ára 20 P.

Et 0